

Република Македонија
ВЛАДА НА РЕПУБЛИКА МАКЕДОНИЈА

Заеднички протокол за постапување во случај на семејно насилство

Република Македонија
ВЛАДА НА РЕПУБЛИКА МАКЕДОНИЈА

Заеднички протокол за постапување во случај на семејно насилство

Заеднички протокол за постапување во случај на семејно насилство,
на следниве институции:

Министерство за труд и социјална политика

Министерство за внатрешни работи

Министерство за здравство

Министерство за образование и наука

Граѓански организации

CIP - КАТАЛОГИЗАЦИЈА ВО ПУБЛИКАЦИЈА

Национална и универзитетска библиотека "Св. Климент Охридски", Скопје

364.63-027.553(497.7)(094.77)

ЗАЕДНИЧКИ протокол за постапување во случај на семејно насилство,
Скопје : УНДП, 2010, – 120 стр. : 21 см

ISBN 978-9989-188-80-0

а) Семејно насилство - Постапување - Македонија - Протоколи

COBISS.MK- 86196234

Изработено од Националното координативно тело за превенција на семејно насилство, со поддршка на УНДП, во рамките на заедничката програма на Обединетите нации за „Зајакнување на националните капацитети за превенција на семејното насилство“, финансирана од Владата на Кралството Холандија и Фондот на Обединетите нации за елиминација на насилството врз жените.

ПРЕГОВОР

Иницијативата за создавање на Заедничкиот Протокол за постапување во случај на семејно насилство се наметна како нужност за превземање на координирана акција на сите професионални структури кои имаат мандат за постапување во случаи на семејно насилство.

Националното Координативно Тело за превенција од семејно насилство ја препозна оваа потреба и со помош и поддршка на УНДП ја спроведе оваа активност која е во согласност со усвоената Националната Стратегија за заштита од семејно насилство 2008-2011 година од страна на Владата.

Оваа стратегија е основен стратешки документ на Република Македонија чија цел е намалување на појавата на семејно насилство, подобрување на квалитетот на заштита со системски мерки во доменот на превенција, ефикасно делување и справување со семејното насилство, заради обезбедување на единствен пристап и став.

Како една од највпечатливите институции со јасна програма за превенција и борба против семејното насилство, Националното Координативно Тело во соработка со УНДП, а во насока на градење на овој Протокол ги мобилизираше своите членови - претставниците од владиниот и невладиниот сектор со цел да создаде единствен документ кој ќе отслика координирано делување во постапувањето во случаи на семејно насилство.

Во промовирањето и унаредувањето на заштитата од семејното насилство, како и во развојот на Заедничкиот Протокол, клучна е улогата на сите релевантни министерства и граѓанските организации. Само преку заедничка работа, акција и посветеност може да се дејствува против семејното насилство и неговите последици по семејството во целина.

Со практичната примена на овој Протокол треба да се остварат две фундаментални вредности: професионализмот и етиката на лицата одговорни за спроведување на законите и јакнење на нивните капацитети во пружањето на соодветниот третман и заштита на жртвите на семејното насилство.

Имајќи во предвид дека документот е изработен во консултација со лица – експерти од релевантите институции и граѓански организации, кои директно работат со случаи на семејно насилство ја прави неговата структура поавтентична така што искуството и позитивните практики се преточени во овој документ.

Протоколот се темели на законските и подзаконските акти, како и на обрвските предвидени во Националната Стратегија за заштита од семејно насилство и ги прецизира: активностите на сите надлежни институции во откривањето и намалувањето на семејното насилство и пружањето на соодветна заштита на жртвите; облиците и начините на

соработка помеѓу институциите; како и завршните одредби со кои се пропишуваат постапките во согласност со активностите на овој Протокол.

Членовите на Националното Координативно Тело сакаат посебно да се заблагодарат на Владата на Кралството Холандија и Фондот на Обединетите Нации за елиминација на семејното насилство кои во рамките на Заедничкиот Проект за “Зајакнување на Националните Капацитети за Спечување на Семејното Насилство” го поддржаа развојот и печатењето на овој Протокол, како и на тимот на УНДП Канцеларијата во Република Македонија за инспиративните забелешки и предлози.

Заедничкиот Протокол за постапување во случај на семејно насилство наидува на целосна поддршка на Владата на Република Македонија, за која превенцијата и сузбивањето на семејното насилство и пружањето соодветна заштита на жртвите претставува еден од основните приоритети за делување во идниот период.

Се надеваме дека Заедничкиот Протокол претставува уште една потврда за нашите заложби да воспоставиме еден координиран систем на заштита на жртвите на семејно насилство во Република Македонија, и дека ќе биде полезен и практично применлив за сите професионални структури кои третираат прашања од оваа област.

Марјанчо Тодоровски
Претседател на Националното Координативно
Тело за превенција од семејно насилство

Државен Секретар
во Министерството за труд и социјална политика

СОДРЖИНА

ЗАЕДНИЧКИ ПРОТОКОЛ ЗА ПОСТАПУВАЊЕ ВО СЛУЧАЈ НА СЕМЕЈНО НАСИЛСТВО	7
МИНИСТЕРСТВО ЗА ТРУД И СОЦИЈАЛНА ПОЛИТИКА - ПРОТОКОЛ ЗА ПОСТАПУВАЊЕ ВО СЛУЧАЈ НА СЕМЕЈНО НАСИЛСТВО	47
МИНИСТЕРСТВО ЗА ВНАТРЕШНИ РАБОТИ - ПРОТОКОЛ ЗА ПОСТАПУВАЊЕ ВО СЛУЧАЈ НА СЕМЕЈНО НАСИЛСТВО	55
МИНИСТЕРСТВО ЗА ЗДРАВСТВО - ПРОТОКОЛ ЗА ПОСТАПУВАЊЕ ВО СЛУЧАЈ НА СЕМЕЈНО НАСИЛСТВО	65
МИНИСТЕРСТВО ЗА ОБРАЗОВАНИЕ И НАУКА - ПРОТОКОЛ ЗА ПОСТАПУВАЊЕ ВО СЛУЧАЈ НА СЕМЕЈНО НАСИЛСТВО	109
ГРАЃАНСКИ ОРГАНИЗАЦИИ - ПРОТОКОЛ ЗА ПОСТАПУВАЊЕ ВО СЛУЧАЈ НА СЕМЕЈНО НАСИЛСТВО	117

ВОВЕД

Целта на овој протокол е да се утврдат условите за делотворна и целокупна работа на надлежните тела за унапредување на заштитата и помошта на жртвите на семејно насилство.

Овој протокол за постапување во случаите на семејно насилство (во понатамошниот текст: Протокол) се темели на законските и подзаконските акти, како и на содржините и обврските пропишани со Националната стратегија за заштита од семејно насилство (2008-2011).

Националната стратегија за заштита од семејно насилство претставува основен стратешки документ на Република Македонија, кој има за цел утврдување на стратешките насоки и приоритети за сузбивање и спречување на овој вид насилство, и утврдување на одговорните носители за нивно спроведување.

Овој протокол во себе содржи:

- **Активности на сите надлежни институции** кои учествуваат во откривање и намалување на насилството и давање помош и заштита на лицата изложени на семејно насилство;
- **Облиците и начините на соработка помеѓу надлежните институции** кои учествуваат во откривање и намалување на насилството и давање помош и заштита на лицата изложени на семејно насилство;
- **Останатите активности и обврски кои се однесуваат на постапување на надлежните институции** кои учествуваат во откривање и намалување на насилството и давање помош и заштита на лицата изложени на семејно насилство;
- **Завршни одредби** со кои се пропишуваат постапките во согласност со активностите на овој протокол.

ПРАВНА РАМКА ЗА РЕГУЛИРАЊЕ НА СЕМЕЈНОТО НАСИЛСТВО

КАЗНЕНО ЗАКОНОДАВСТВО

Семејното насилство е инкриминирано во рамките на постоечките кривични дела во казненото законодавство. Оттука, нашето законодавство - со дефинирањето, пропишаните построги казни и гонењето по службена должност - оди чекор напред, имено, семејното насилство се издвојува како посебен вид криминал. Дотолку повеќе што кривичните дела за семејно насилство во Кривичниот законик не се дел од кривичните дела за заштита на бракот и семејството. Позитивна карактеристика на нашите нормативни решенија е поврзувањето на двата система - граѓанскоправниот и казненоправниот - што е во согласност со меѓународните стандарди, со други зборови, инкриминирањето не го исклучува користењето на привремените мерки за заштита, но и обратно.

Во Кривичниот законик на Република Македонија семејното насилство подразбира малтретирање, грубо навредување, загрозување на сигурноста, телесно повредување, полово или друго психолошко или физичко насилство, со кое се предизвикува чувство на несигурност, загрозување или страв, спрема брачниот другар, родителите, децата или други лица што живеат во брачна или вонбрачна заедница или заедничко домаќинство, како и спрема поранешен брачен другар или лица коишто имаат заедничко дете или се наоѓаат во блиски лични односи¹.

Со кривичните дела против животот и телото, санкционирани се лишувањето од живот, оштетувањето или нарушувањето на телесниот интегритет, или предизвикувањето телесно или душевно заболување (телесната повреда и тешката телесна повреда), односно физичкиот облик на насилство. Преку кривичните дела присилба, противправно лишување од слобода и загрозување на сигурноста, санкционирани се облиците на психолошкото насилство, а сексуалното се санкционира преку кривичните дела силување, обљуба врз немоќно лице, полов напад врз дете и посредување во вршење проституција.

Со семејно законодавната реформа од 2004 година, кога впрочем за прв пат семејното насилство е регулирано во оваа сфера, воведени се низа поединечни мерки за заштита. Во таа смисла, Центарот за социјални работи и граѓанските организации што работат на полето на искоренување и на превенција на семејното насилство, добија законска можност за градење на неопходниот координативен систем за заштита. Покрај поединечно предвидените мерки во Законот, дадена е можност да се преземат и сите други мерки што ќе послужат за остварување на заштита на жртвата.

СЕМЕЈНО ЗАКОНОДАВСТВО

Во Законот за семејство под семејно насилство се смета однесување на член од семејството кој со примена на сила, закана и заплашување, врши телесни повреди, емоционална или сексуална злоупотреба и материјално, сексуално или работно искористување на друг член од семејството.

Како семејно насилство се смета однесување сторено:

¹ Кривичен законик на Република Македонија, Член 122, став 19, Службен весник 19/04

- од едниот брачен другар врз другиот брачен другар, кои живеат или живееле во брачна или вонбрачна заедница или во кој било вид на заедница како семејство или ако имаат заедничко дете;
- меѓу браќа и сестри, полубраќа и полусестри;
- над дете;
- над постарите членови на семејството и
- над лица-членови на семејството чија деловна способност е делумно или целосно одземена.²

Обезбедување сигурност и заштита на жртвата од идно насилство, односно помош за надминување на последиците од доживеаното насилство, како и создавање услови за нејзина интеграција во социјалната средина, се основните услови кои треба да се задоволат при преземањето на мерките за заштита. Вообичаено овие мерки, покрај за жртвата, значат обезбедување сигурност и заштита за останатите членови на семејството, кои се јавуваат во улога на секундарни жртви.

Централното место во Законот за семејство во однос на заштита од семејно насилство, им припаѓа на привремените мерки за заштита на жртвите на семејното насилство, што имаат за цел непосредна и итна заштита на жртвата. Во случаи на сериозна повреда или серија од инциденти придружени со зголемен интензитет, привремените мерки за заштита и кривично гонење заедно, можат да постигнат најефикасни резултати.

Во процесот на понатамошно следење на имплементацијата на законските решенија, особено во делот на семејното законодавство, Министерството за труд и социјална политика, здруженијата на граѓани што работат на ова поле и други релевантни институции, идентификуваа потреба од понатамошни измени и дополнувања во Законот за семејство. Имено, со измените на Законот за семејство во 2006 година, се утврди мандатот на релевантните министерства во делот на извршувањето на привремените мерки за заштита.

Покрај овие измени и дополнувања, а со цел унифицирана и сеопфатна имплементација на Законот, како и заради хармонизирање со меѓународните стандарди на ова поле, Министерството за труд и социјална политика, во соработка со релевантни граѓански организации, во 2007 год. подготви предлог за измени и дополнувања на Законот за семејство.

Со последните измени и дополнувања, се обезбеди усогласување на дефиницијата на семејното насилство со Кривичниот законик; можност граѓанските организации да обезбедуваат мерки за заштита на жртвите на семејно насилство, должност за известување на сите што преземаат дејствија за заштита од семејно насилство до надлежниот центар за социјална работа во рок од 72 часа. Воедно, со измените се дава дополнителна можност на жртвата, освен посредно преку Центарот за социјална работа, самата непосредно да поднесе предлог до судот за изрекување на привремена мерка за заштита.

Во 2007 година, заради операционализација на дел од законските решенија од Законот за семејство и унапредување на подзаконската регулатива, се донесе Правилник за начинот на спроведување и следење на изречените мерки за заштита на семејството и лицата-жртви на семејно насилство преземени од Центарот за социјална работа и за начинот на следење на привремените мерки изречени од судот.

² Закон за семејството, Член 99, Службн весник бр. 38/04

Последните измени во Законот за семејството се направени во 2008 година, Сл. весник на Р. Македонија бр.84/008 каде што се допрецизира правото на жртвата, односно жртвата на семејно насилство може да поднесе предлог за изрекување привремена мерка за заштита до надлежниот суд непосредно или преку Центарот за социјална работа. Исто така, со овие измени и дополнувања здружение на граѓани, регистрирано за остварување цели и задачи од областа на социјалната заштита, само или во соработка со Центарот за социјална работа, може да ги преземе мерките за заштита утврдени во Законот за семејство. Здружението на граѓани е должно за преземените мерки во рок од 24 часа да го извести Центарот за социјална работа, надлежен според местото на живеење на лицето- жртва на семејно насилство.

Центарот за социјална работа по добивање на известувањето во рок од 24 часа изготвува соодветно решение. Здружението на граѓани е должно во рок од 72 часа откако се преземени мерките за заштита, целокупната документација да ја достави до Центарот за социјална работа заради негово понатамошно постапување.

СОЦИЈАЛНА ЗАШТИТА

Реформата во социјалната заштита започната во 2004 година, со развивање на принципот на плурализација дава можности различни субјекти да се јават како даватели на услуги за граѓаните.

Во оваа смисла, како нови форми на вониституционална заштита, помеѓу другите, предвидено е формирање центар за лица-жртви на семејно насилство, кој може да биде основан како установа за социјална заштита или како организационен дел на соодветна установа. Центарот за лица - жртви на семејно насилство обезбедува дневно и привремено прифаќање и згрижување на овие лица, кое може да трае најмногу три месеци со можност за продолжување, со посебен наод и мислење на стручниот тим од ЦСР, за уште три месеци доколку се процени дека жртвата се наоѓа во висок ризик.

Во системот на социјалната заштита, се создаде основа различни субјекти да се јават како даватели на одредени услуги од социјалната заштита. За прв пат е дадена можност здруженија на граѓани од областа на социјалната заштита да се регистрираат во регистар што го води Министерството за труд и социјална политика, со цел одредени социјални услуги да им се делегираат со делумно финансирање од страна на Министерството. Од делокругот на работите од социјалната заштита, а кои се однесуваат на семејното насилство, на здружение на граѓани може да му се довери вршење социјална услуга во дневно и привремено прифаќање и згрижување на корисници на социјална заштита во дневен центар за жртви на семејно насилство.

НАДЛЕЖНИ ИНСТИТУЦИИ РЕЛЕВАНТНИ ЗА СПРЕЧУВАЊЕ И КОНТРОЛА НА СЕМЕЈНОТО НАСИЛСТВО

Секоја надлежна институција вклучително и граѓанските организации опфатени со овој протокол ќе имаат можност за јасно упатување и спречување од дополнителна виктимизација на жртвата на семејно насилство. Имено, овој заеднички протокол е базиран на секторските протоколи според кои ќе постапуваат соодветните професионални работници.

I. МИНИСТЕРСТВО ЗА ТРУД И СОЦИЈАЛНА ПОЛИТИКА

Согласно Законот за семејство, МТСП својата главна улога ја извршува преку Центрите за социјална работа. Мандатот на Центрите за социјална работа е обезбедување стручна помош и заштита на жртвата на семејно насилство преку откривање случаи на семејно насилство, преземање на мерки за заштита согласно извршената проценка за потребната интервенција и третман, поведување постапка за изрекување привремени мерки за заштита и нивно следење. ЦСР е првостепен орган со активности предвидени во Законот за семејство. Овој протокол има за цел ефикасно извршување на надлежностите за заштитата на жртвите од семејно насилство.

Стручниот работник од ЦСР кога, од кого било и на каков било начин, ќе добие сознание за семејно насилство должен е да постапи на следниов начин:

Постапување по пријава на случај на семејно насилство

1. ПОВЕДУВАЊЕ ПОСТАПКА

1.1 Центарот за социјална работа покренува постапка во случаи на семејно насилство врз основа на добиена пријава од:

- Самата жртва;
- Близок сродник на жртвата, соседи, работната средина на жртвата;
- Граѓанин;
- МВР, врз основа на усно или писмено известување за сторено семејно насилство/ службена белешка и соодветен поднесок;
- Министерство за здравство, по усно или писмено известување и доставена медицинска документација за повредите и насилството;
- Министерство за образование / училишта, градинки, кои известуваат за препознаено семејно насилство во рамките на својата установа;
- Национална СОС линија и НВО;
- Единици на локалната самоуправа;
- Други институции.

Кога случајот е усно пријавуван од страна на горенаведените субјекти, тогаш задолжително се доставува дополнително писмено известување.

1.2 Пријава по пат на телефонско јавување

Повикот го прима дежурен/задолжен стручен работник кој разговора со жртвата и врши проценка за сериозноста, тежината и итноста на случајот.

Секој пријавен случај се евидентира во книга за евиденција во ЦСР.

1.3 Постапување по итен случај

Во случај на сериозна опасност кон жртвата, ЦСР повикува полиција и бара нивна асистенција/интервенција. Стручниот тим, односно најмалку двајца претставници од стручниот тим излегуваат на лице место.

Доколку при увидот на лице место се утврди постоење сериозни повреди кај жртвата се повикува итна медицинска помош или жртвата се префрла до најблиската медицинска установа.

Доколку жртвата се плаши да остане во домот, стручниот тим спроведува разговор со жртвата за да ги утврди нејзините потреби укажувајќи и на мерките за заштита согласно Законот за семејство и потенцијалните ресурси за нејзино згрижување - роднини, пријатели, национална СОС линија, засолниште и други расположиви ресурси).

Доколку жртвата останува во домот и се дава советодавна поддршка и се повикува во ЦСР заради преземање понатамошни дејствија за нејзина заштита. Доколку сторителот се затекне во домот, стручниот работник одделно разговора со него за да му се објаснат законските последици од стореното семејно насилство.

1.4 Постапка кога не се работи за итен случај

Доколку не е итен случај, жртвата се повикува да се обрати лично во Центарот за социјална работа.

1.5 Проценка и интервенција

- Во случај на повикување на жртвата во ЦСР или при директно обраќање на жртвата на семејно насилство во ЦСР, разговорот помеѓу жртвата и стручното лице при ЦСР се води во посебна просторија;
- Од страна на стручниот работник жртвата се информира за мерките за заштита и привремените мерки за заштита, како и за нејзините права од социјалната заштита согласно постоечката законска регулатива по што жртвата сама одлучува дали ќе поднесе писмено барање за заштита;
- По поднесување на писменото барање, стручното лице врши првична проценка за конкретниот случај на семејно насилство која опфаќа: проценка на потребите на жртвата, проценка на ризик и прибирање податоци за случајот;
- Согласно проценката на тимот, потребите на жртвата и нејзините барања, стручниот тим презема соодветни дејствија;
- Стручниот работник ги информира останатите членови на тимот за конкретниот случај, при што стручниот тим од ЦСР подготвува индивидуален план за работа, утврдувајќи редослед на активности и координација со надлежните институции;

- Стручните лица во Центарот за социјална работа заради преземање потребни мерки на заштита обезбедуваат информации од МВР, здравствените институции, НВО, образовни институции, единиците на локалната самоуправа и други лица и институции;
- Се спроведува одделен разговор со сторителот на семејно насилство и му се укажува на законот и последиците од вршење на семејно насилство.

2. СОГЛАСНО ПРАВИЛНИКОТ ЗА НАЧИНОТ НА СПРОВЕДУВАЊЕ И СЛЕДЕЊЕ НА ИЗРЕЧЕНИТЕ МЕРКИ ЗА ЗАШТИТА НА СЕМЕЈСТВОТО И ЛИЦАТА - ЖРТВИ НА СЕМЕЈНО НАСИЛСТВО ПРЕЗЕМЕНИ ОД ЦСР И НАЧИНОТ НА СЛЕДЕЊЕ НА ПРИВРЕМЕНИТЕ МЕРКИ ИЗРЕЧЕНИ ОД СУДОТ (ЧЛЕН 94-5, СТАВ 2 ОД ЗАКОНОТ ЗА СЕМЕЈСТВО НА РМ, СЛ. ВЕСНИК НА РМ БРОЈ 80/92, 9/96, 38/04, 33/06) СЕ ПРОПИШУВА НАЧИНОТ НА СПРОВЕДУВАЊЕ И СЛЕДЕЊЕ НА ИЗРЕЧЕНИТЕ МЕРКИ ЗА ЗАШТИТА.

Мерките за заштита на семејството и лицата-жртви на семејно насилство се преземаат со цел да се спречи понатамошно насилство, да и се помогне на жртвата да ги надмине последиците од доживеаното насилство и да се создадат услови за нејзина интеграција во социјалната средина. При спроведување и следење на мерките за заштита, ЦСР соработува со други институции и установи.

Центарот за социјална работа секогаш кога има сознанија дека во семејството постои семејно насилство ги презема следните мерки за заштита:

1. обезбедува нужно сместување за лицето - жртва на насилство, кое може да трае најмногу шест месеца со можност за продолжување за уште шест месеца;
2. обезбедува соодветна здравствена заштита;
3. обезбедува соодветна психосоцијална интервенција и третман;
4. ги упатува во соодветно советувашиште;
5. доколку во семејството има дете кое е на редовно школување, помага за продолжување на редовното образование;
6. го известува органот за прогон;
7. дава секаков вид правна помош и застапување;
8. покренува постапка пред надлежниот суд;
9. по потреба поднесува барање до судот за изречување привремена мерка за заштита и
10. презема други мерки за кои ќе оцени дека се неопходни за решавање на проблемот.

Центарот за социјална работа, доколку има сознанија дека се извршени дејствија набројани во членот 94-б од Законот за семејство, поднесува барање до надлежниот суд за изречување привремена мерка, со која судот може на сторителот на семејното насилство да:

1. забрани да се заканува дека ќе стори семејно насилство;

2. забрани да малтретира, вознемирува, телефонира, контактира или на друг начин комуницира со член на семејството, директно или индиректно;
3. забрани да се приближува до живеалиштето, училиштето, работното место или определено место кое редовно го посетува друг член на семејството;
4. одреди отстранување од домот без оглед на сопственоста, до донесување конечна одлука од надлежниот суд;
5. забрани да поседува огнено или друго оружје или истото да му биде одземено;
6. го задолжи да ги врати предметите што се потребни за задоволување на секојдневните потреби на семејството;
7. изрече задолжително издржување на семејството;
8. нареди тужениот да посетува соодветно советувашиште;
9. нареди задолжително лекување, доколку е корисник на алкохол и други психотропни супстанции или има некое заболување;
10. го задолжи да ги надомести медицинските и другите трошоци настанати од семејното насилство и
11. изрече која било друга мерка што судот ќе ја смета за неопходна за да се обезбеди сигурност и добросостојба на другите членови од семејството.

Предлог за изречување привремена мерка може да поднесе брачниот другар, родителите, децата или други лица кои живеат во брачна или вонбрачна заедница или заедничко домаќинство, поранешен брачен другар или лица што се наоѓаат во блиски лични односи кон кои се преземени дејствија на семејно насилство, без оглед дали е поднесена тужба во кривична постапка.

Родител, старател или законски застапник може да поднесе предлог во име на малолетно дете и лице со ограничена или одземена деловна способност, како и за лице над кое е продолжено родителското право.

3. НУЖНО СМЕСТУВАЊЕ ВО ЗАСОЛНИШТЕ

Сместувањето во центар за лица-жртви на семејно насилство се презема како мерка за заштита во случај кога:

- е утврдено дека постои сериозна опасност и закана за животот и здравјето на лицето-жртва на семејно насилство;
- при отсуство на ресурси во семејната средина за прифаќање на жртвата и нејзините деца;
- се врши задолжителен лекарски преглед пред сместување на жртвата.

3.1 Во случај на згрижување во засолниште, стручниот тим изготвува поединечни наоди од стручните работници и наод и мислење од стручен тим и се изготвува решение за сместување;

3.2 Писмено се известува командирот на полициската станица на чие подрачје е сместена жртвата со назнака „доверливо“ и писмено се известува полициската станица во местото на живеење на жртвата дека истата е згрижена од страна на ЦСР со назнака „доверливо“.

По сместување на лицето-жртва на семејно насилство во центар за лица-жртви на семејно насилство, стручните лица од ЦСР и стручните лица од центарот за лица-жртви на семејно насилство преземаат мерки за заштита согласно законот.

4. ПОСТАПКА ЗА ПРЕДЛАГАЊЕ ПРИВРЕМЕНИ МЕРКИ ЗА ЗАШТИТА

Ако е потребно да се спречи насилството во семејството и да се обезбеди заштита на здравјето и безбедноста на лицето-жртва на семејно насилство, како и да се спречи секоја можност за продолжување на семејното насилство, тогаш:

- Центарот за социјална работа согласно законските одредби поднесува предлог до судот за изрекување привремени мерки за заштита од извршителот на семејно насилство;
- Жртвата на семејно насилство може и сама да поднесе предлог за изрекување на привремена мерка за заштита до надлежниот суд.

4.1 Проценка за предлагање на привремена мерка за заштита

Стручниот тим при Центарот за социјална работа проценката за предлагање на привремена мерка за заштита ја прави преку:

- интервју/опсервација со жртвата;
- интервју со други достапни лица;
- увид во приложени документи, лекарски наоди и други докази;
- увид во извештаи за направени интервенции од страна на СБР;
- интервју со насилникот заради утврдување на контекстот на насилството, семејно опкружување, планирање на соодветна заштита, како и по негово барање;
- примена на други расположиви техники и инструменти, ако се оцени дека е потребно и можно.

4.2 Поднесување предлог

При поднесување на предлогот до судот, Центарот за социјална работа ја приложува следната документацијата:

- писмени или усни изјави дадени пред Центарот или предлог за сослушување во својство на сведоци;
- медицинска документација;
- писмен доказ во постапката (пишувана порака (на мобилен телефон, напишана на хартија и сл.));
- пријава до полициска станица;
- извештај од полициска станица за евентуална интервенција;
- точни податоци за жртвата и насилникот;
- записник за извршени дејствија согласно Законот за семејство;
- судска одлука доколку била изречена/и и привремена/и мерки за заштита;

- извештај од стручен тим и наод и мислење од стручен тим со точна проценка за потребата од изрекување на конкретна привремена мерка на заштита и очекуваниот ефект.

4.3 Спроведување на изречените привремени мерки за заштита

Изречените мерки од страна на судот се спроведуваат согласно Правилникот за начинот на спроведување и следење на изречените мерки за заштита.

Центарот за социјална работа го следи спроведувањето на изречените мерки и го известува судот на негово барање.

Во случај на непочитување на изречените привремени мерки за заштита од страна на сторителот се известува судот и органот надлежен за извршување согласно Законот за семејство.

4.4 Следење на привремените мерки за заштита

По применото решение од судот, стручниот тим подготвува План за следење со кој се утврдува начинот на кој ќе се следи спроведувањето на изречената привремена мерка за заштита.

Планот за следење го изготвува и спроведува стручниот тим што е одговорен за конкретниот предмет во согласност со методолошките упатства за постапување во случај на семејно насилство.

Во изготвениот План за следење на изречените мерки се одредува и одговорно лице од други ресори надлежни за извршување на ПМЗ, како и други лица од социјалната средина на сторителот со кој Центарот за социјална работа ќе соработува за добивање информации за однесувањето на сторителот.

Центарот за социјална работа по барање на судот и проценката на стручниот тим доставува до судот периодични извештаи за текот на реализација на мерките и резултатите што се постигнати со нив.

Врз основа на следењето, Центарот за социјална работа изготвува предлог до судот за престанок или продолжување на мерките, како и замена со други мерки согласно добиените сознанија од следењето на случајот.

II. МИНИСТЕРСТВО ЗА ВНАТРЕШНИ РАБОТИ

Задачата на полицијата според овој протокол е да ја заштити жртвата на семејно насилство, односно да работи на намалување на насилството, во функција на заштита на здравјето во семејството и спречување на меѓугенерациски пренос на насилството во семејството. Надлежноста на полицијата во полето на семејното насилство е заштита на лицата - жртви, откривање на сторителите, сузбивање и попречување на семејното насилство и неговото превенирање.

Во случај на пријава за семејно насилство или пак, во случај на барање за давање помош на лице изложено на каков било вид на насилство во семејството, службеното лице е должно да постапи и да ги обезбеди сите потребни докази за успешно спроведување на кривичната постапка на следниов начин:

1. ПРИЈАВУВАЊЕ И ПОСТАПУВАЊЕ

Дежурниот полициски службеник кај кого е пријавен случајот (преку телефонско јавување или непосредно пријавување) лично врши проценка за тежината на случајот и врз основа на извршената проценка ги регистрира и презема следните активности:

- Го утврдува времето на повикот;
- Податоци за пријавителот / сторителот / жртвата;
- Што, каде и кога се случува/случило;
- Дали и кој е повреден - опис;
- Потреба од лекарска помош;
- Моментална опасност;
- Дали има оружје / какво / каде;
- Има ли закана за негова употреба;
- Присуство на деца и потреба од нивно засолнување;
- Инструкции и совет за моментална безбедност / засолнување
- Упатство за прва помош;
- Известување дека групата за интервенции е на пат;
- Лоцирање на страните (локација на жртвата и сторителот);
- Утврдување на присуство на други лица - сведоци;
- Утврдување на пристапот, влезот во објектот (зграда, куќа итн.);
- Опис на сторителот (изглед и облека), а во случај на напуштање на местото утврдување во која насока и со што заминал (возило, мотор, пеш итн.);
- Утврдување на податокот за изречена/и привремени мерки за заштита од семејно насилство;
- Утврдување на начинот на прекршување на привремената/те мерка/и за заштита;

- Дали има некој друг загрозен и кој;
- Претходни повици (поплаки /пријави).

Напомена: Полицискиот службеник што го прима повикот (кога е по телефон) треба да настојува комуникацијата да трае што е можно подолго со цел обезбедување на повеќе информации.

1.1 Евидентирање

- Во книгата за дневни настани се евидентира примениот повик
- Кој го примил повикот
- Кој излегол на интервенција
- Природа на повикот (квалификација)
- Време на пријавата
- Пријавител / Генералии
- Адреса
- Телефонски број
- Сторител
- Опасност по живот
- Локација на сторителот
- Врска меѓу сторителот и жртвата
- Опис на настанот - што се случило
- Место на настанот
- Дали некој е повреден
- Карактер на повредата
- Дали сторителот е на лице место
- Дали го напуштил лице местото
- Правец на движење
- Со што _____ ПМВ _____ тип _____ рег. бр. _____
- Опис на сторителот
- Облека
- Забелешка - преземени мерки

Напомена: Доколку не се работи за итен случај, полицискиот службеник ја информира странката да дојде во подрачната полициска станица и да пријави за настанот што се случил.

2. ИЗЛЕГУВАЊЕ НА ЛИЦЕ МЕСТО

2.1 Излегувањето на лице место се реализира со присуство на најмалку двајца или повеќе полициски службеници (по можност од различен пол). При излегување на лице место, полициските службеници треба да ги обезбедат следните информации и податоци, односно да ги преземат следните мерки и активности:

- Да ги побараат сите податоци од дежурниот полициски службеник
- Локација
- Кој е присутен на местото на настанот
- Каква е веројатноста осомничениот да даде отпор
- Присуство на оружје
- По потреба да користат заштитна опрема
- Да побараат засилување до колку има потреба
- Поранешни пријави во кои бил вклучен осомничениот
- Информација дали постои изречена/и привремена/и мерка/и за заштита
- Претпазливо да се приближат до домот
- Да внимаваат при стапувањето во контакт со жртвата / сторителот
- Да проверат дали во домот се присутни деца
- Ако во домот се присутни деца да преземат мерки за нивна заштита
- Да проверат дали осомничениот поседува оружје
- Да ги разделат спротивставените страни
- Да го оддалечат сторителот подалеку од предмети со кои би можел да нападне / се самоповреди
- Визуелно да комуницираат со колегата / колегите
- Да очекуваат можна реакција од страна на жртвата при приведување на сторителот

2.2 При излегување на лице место полициските службеници се должни да преземат мерки за заштита на жртвите на семејно насилство и спречување на насилникот во понатамошното вршење на насилството. Полициските службеници треба да остварат одвоен разговор со сторителот и жртвата, доколку за тоа постојат објективни можности, и при тоа да постапуваат согласно следните насоки:

Насоки за водење разговор со жртвата

- Да земат генералии
- Да ја смират жртвата доколку е вознемирена
- Да утврдат дали има потреба од медицинска помош
- Да утврдат присуство на деца и нивна злоупотреба
- Да ја сослушаат верзијата за хронологијата на настанот
- Да покажат разбирање за состојбата во која се наоѓа жртвата

- Да ја информираат жртвата дека се тука за да и помогнат
- Да ја информираат жртвата за нејзините права и достапни услуги / сервиси за нејзина заштита, а во случај на потребно засолнување да се јават на националната СОС линија **15 700** или на бројот **15315**
- Да бидат професионални при постапувањето
- Да и појаснат дека не треба да се обвинува за инцидентот
- Да констатираат дали имало и други претходни инциденти
- Да обезбедат телефони за контакти со сведоците (ако ги имало)

Насоки за водење разговор со сторителот

- Да земат генералии
 - Да го информираат за неговите права/право на бранител и за законските последици од стореното дело
 - Да го смират осомничениот, доколку е вознемирен
 - Да се информираат дали имало присуство на деца и каде се
 - Да утврдат потреба од медицинска помош
 - Да избегнуваат обвинувачки изјави, изрази и коментари
 - Да ја слушнат верзијата за хронологијата на настанот
 - Да бидат професионални при постапувањето
 - Да се фокусираат на прашањата: што, како, кога, а не на зошто
 - Да се концентрираат на настанот, а не на причините за настанот
 - Да утврдат дали имало претходни инциденти / историјат на домашно насилство
 - Да утврдат дали има закани дека ќе нападне врз животот на жртвата или други лица
 - Дали поседува оружје и дали се заканува
 - Дали имало изречено привремена мерка /и за заштита и дали истата е прекршена
 - Дали користел алкохол / дрога
 - Да се консултираат со другиот полициски службеник во врска со верзијата на жртвата
 - Да постават дополнителни прашања фокусирајќи се на спорните информации
 - Да му овозможат да го каже дополнително тоа што сам цени дека е потребно
- 2.3 Полициските службеници при постапувањето во случаите на семејно насилство, потребно е да ги преземат сите мерки и активности со цел утврдување на фактичката состојба, односно прибирање на потребните информации.
- 2.4 По потреба се врши увид, се обезбедуваат и прибираат доказни материјали од лице место заради негово понатамошно проследување на вештачење.

- 2.5 Се врши опис на видливи повреди на жртвата и сторителот.
- 2.6 Се преземаат и други истражни дејствија, како што се претрес на стан или други простории, привремено одземање на предмети итн.
- 2.7 Во случаи на потешки повреди (телесни или психички) на жртвата и сторителот, полициските службеници повикуваат итна медицинска помош.
- 2.8 Полициските службеници се должни да ја информираат жртвата за мерките што ќе бидат преземени против насилникот.
- 2.9 Во случај на потреба за згрижување и сместување на жртвата, полициските службеници воспоставуваат контакт со националната СОС линија или надлежниот центар за социјална работа и обезбедуваат превоз до истите.
- 2.10 Во случај кога жртва на семејно насилство е дете, малолетник или лице со попреченост во психофизичкиот развој, задолжително се повикува полициски службеник од надлежната организациона единица за криминалистички работи (инспектор по малолетничка деликвенција) и претставник од надлежниот центар за социјална работа заради негово понатамошно згрижување.
- 2.11 Полициските службеници го информираат насилникот за мерките што ќе бидат преземени против него со цел спречување на насилството, во согласност со законските овластувања (предупредување, приведување, задржување).
- 2.12 На самото лице место полициските службеници вршат задолжителна проверка за присуство на оружје на местото на настанот. Доколку се утврди дека постојат елементи на сторен прекршок или кривично дело, истото веднаш привремено му се одзема. Доколку сторителот доброволно не го предаде оружјето се обезбедува налог за претрес од надлежниот суд.
- 2.13 Полицискиот службеник е должен да ја информира жртвата за правото за поднесување предлог до надлежниот суд за изрекување на привремена мерка за заштита од семејно насилство .
- 2.14 За сите преземени активности и мерки од страна на полициските службеници се подготвува службена белешка и соодветен поднесок .
- 2.15 За преземените дејствија при семејно насилство, полицискиот службеник има обврска веднаш, а најдоцна во рок од 48 часа писмено да го извести надлежниот центар за социјална работа за хронологијата на настанот во вид на писмено известување.
- 2.16 По утврдувањето елементи на кривична одговорност, полициските службеници се должни да поднесат кривична пријава против сторителот на семејно насилство.
- 2.17 Задолжени за расчистување на кривичните дела поврзани со семејно насилство и поднесување на кривична пријава се полициските службеници од надлежната организациона единица за криминалистички работи во подрачната организациона единица.

3. ПРИВРЕМЕНИ МЕРКИ ЗА ЗАШТИТА ОД СЕМЕЈНО НАСИЛСТВО

Полициските службеници се должни да постапуваат по изречените **привремени мерки за заштита од семејно насилство** (предвидени во Законот за семејство на РМ, член 104) и тоа:

- **Забрана да се заканува дека ќе стори семејно насилство** - се предлага / изрекува секогаш кога се има сознание дека е сторено семејно насилство и при тоа постои реална опасност дека истото може да се повтори.
- **Забрана да малтретира, вознемирува, телефонира, контактира или на друг начин комуницира со жртвата** - Се предлага / изрекува секогаш кога се има сознание дека извршителот семејното насилство го сторил со малтретирање, вознемирување, телефонирање, контактирање или комуницирање на кој било друг начин и до колку постои опасност истото да го повтори.
- **Забрана да се приближува до живеалиштето, училиштето, работното место или определено место кое редовно го посетува друг член од семејството** - се предлага / изрекува забрана за приближување на извршителот на семејно насилство до лицето - жртва на семејно насилство, кога се има сознание дека постои реална опасност извршителот на семејното насилство да го повтори насилството.
- **Отстранување од домот без оглед на сопственоста, до донесување конечна одлука од судот** - се предлага / изрекува на извршителот што сторил семејно насилство ако постои опасност дека без изрекување на оваа мерка тој повторно ќе стори насилство.
- **Забрана да поседува огнено оружје или истото да му биде одземено** - се предлага / изрекува кога се има сознание дека извршителот на семејно насилство има огнено или друго оружје, заради заштита на сигурноста на лицето - жртва на семејно насилство.

По доставеното судско решение за изрекување на некоја/некои од горенаведените привремени мерки за заштита од семејно насилство, полициските службеници се должни да постапуваат по изречените мерка/ и.

По добивање судско решение за изречена привремена мерка / и за заштита од семејно насилство, полициските службеници со покана го повикуваат сторителот на информативен разговор. Доколку истиот се јави на поканата, должни се да го предупредат и да му укажат на можните последици од прекршување на изречената мерка.

Во однос на привремената мерка „Отстранување на насилникот од домот“, во ситуација кога истиот одбива доброволно да го напушти домот, полициските службеници даваат асистенција на претставниците од Центарот за социјална работа за негово присилно отстранување.

Во однос на привремената мерка „Забрана за поседување огнено или друго оружје или истото да му биде одземено“, полициските службеници задолжително привремено го одземаат оружјето.

3.1 Евидентирање

Сите добиени привремени мерки за заштита од семејно насилство се евидентираат во канцелариите за извештаи во полициските станици од општа надлежност.

Во периодот на нивното времетраење еден примерок задолжително треба да има во дежурната служба во ПС со цел запознавање на полициските службеници и нејзино доследно следење.

Задолжените полициски службеници од надлежната организациона единица за криминалистички работи и водичот на безбедносен реон се должни да ги следат добиените привремени мерки за заштита од семејно насилство.

Во случај да дојде до прекршување на изречената/ите привремени мерки за заштита од семејно насилство, полицискиот службеник е должен писмено да го извести надлежниот центар за социјална работа и надлежниот суд во форма на писмено известување.

Доколку пак, со прекршувањето на привремената мерка се утврдат елементи на кривично дело се постапува согласно предвидените законски прописи (се поднесува кривична пријава, посебен извештај).

III. МИНИСТЕРСТВО ЗА ЗДРАВСТВО

Согласно Законот за здравствена заштита, Министерство за здравство има мандат да обезбеди систем од мерки за заштита и превенција од семејно насилство преку здравствените установи.

Целта на здравствените установи според овој Протокол е да им дадат на жртвите целосна здравствена заштита со цел зачувување на телесното и психичкото здравје на жртвата, како и санација на настанатите повреди и психотрауми.

Ако постои сомневање дали повредата или здравствената состојба е последица на семејно насилство, здравствениот работник е должен да изврши интервју со лицето, да го охрабри и убеди да му се довери за можното постоење на семејно насилство, и да дознае што е можно повеќе за околностите во кои настанала повредата.

Во случај на сознание за семејно насилство, здравствените работници се должни да постапат на следниов начин:

1. Согласно правната регулатива, семејното насилство да го пријават во полиција;
2. Да ги утврдат причините и начинот на настанување на повредата и да извршат комплетен здравствен преглед;
3. Да разговараат со жртвата за можностите за решавање на проблемот, да ја посветуваат, да и ги посочат нејзините права;
4. На барање на надлежните органи да ја достават целокупната документација којашто е од значење за разрешување на случајот и за казнување на сторителот.

1. ИНТЕРВЕНЦИЈА И ПОМОШ НА ЖРТВИТЕ

Здравствените работници треба да ги преземат следните интервенции:

1. Ефективна проценка, низ интервјуирање на лицето-жртва на семејно насилство, или суспектно за жртвата.
 - 1.1 Проценка на безбедноста на жртвата и тоа проценка на:
 - Индикација за прием во болница или соодветна здравствена установа поради физичка повреда, психолошка траума, страв, вознемиреност;
 - Нужност од сместување во посебно прибежиште за жртви на семејно насилство.
 - 1.2 Утврдување на идни ризици.
 - 1.3 Утврдување на природата и видот на насилството (физичко, психолошко, сексуално, економско) преку:
 - Индикатори за физичко насилство;
 - Индикатори за сексуално насилство;
 - Индикатори за психолошка траума предизвикана од насилство.

1.4 Проценка на ризикот од насилство.

Здравствениот работник е должен да ги преземе следните мерки:

- Прави писмен запис - досие за пациентот;
- Утврдува вид на насилство и го внесува во досието;
- Утврдува како е извршено насилството и доколку е користено оружје или закана со оружје задолжително ја известува полицијата;
- Доколку утврди користење на алкохол, дрога, задолжително ја известува полицијата;
- Доколку утврди насилство над деца, задолжително го известува Центарот за социјална работа и народниот правобранител;
- Здравствениот работник во зависност од типот на повредата или здравствената состојба на жртвата сугерира можни други упатувања до релевантни институции кои даваат правна, социјална или друг вид помош, со цел обезбедување соодветен третман и згрижување на жртвата од семејното насилство, а во секој случај го известува и советникот за заштита на правата на пациентите во установата.

2. ДОКУМЕНТАЦИЈА

- 2.1 Здравствените работници во случај на сторено насилство/повреда се должни да ја констатираат здравствената состојба, видот на повредата, природата на насилството, околностите под кои тоа се случило, со што е или на кој начин е направена повредата и сите други релевантни податоци за стореното насилство/повреда што се неопходни во случај на водење на судски постапки за сторени кривични дела поврзани со телесни и друг вид повреди.
- 2.2 Согласно постоечкото законодавство, за секоја преземена мерка поврзана со прегледот, лекувањето и натамошниот третман здравствените работници водат евиденција во постојната основна медицинска документација. Медицинската документација се води и прибира од матичен лекар (ПЗЗ), служба за итна медицинска помош (ИМП) и ургентна медицина, болнички одделенија и интензивна нега.
- 2.3 Со Законот за евиденции во здравството е предвидено да се води Пријавата-Образец за повреди од насилство која се пополнува во три копии и ја следи жртвата во понатамошниот третман, и во неа се дополнуваат податоци од соодветните служби: полиција и Центар за социјална работа, со цел да се спречи секундарната виктимизација на жртвите на насилство.
- 2.4 Документацијата со која располага здравствениот работник во однос на состојбата во којашто се наоѓа жртвата на семејното насилство, со согласност на жртвата, ја проследува до релевантните институции коишто се вклучени во интегрираниот и координираниот систем на интервенции за помош на жртви од семејно насилство, согласно важечките законски прописи, а тие се должни добиените податоци да ги третираат како доверливи, во согласност со Законот за заштита на пациентите и Законот за заштита на личните податоци.

- 2.5 Здравствените работници се должни да го почитуваат правото на избор на жртвата во сите случаи, освен во случаите во кои здравствениот работник ќе оцени дека животот на жртвата се доведува во опасност поради ризик од можно насилство и/или сторено насилство или во случаи на опасност за траен тежок инвалидитет.
- 2.6 Обезбедување евиденција за кривични случаи.
- 2.7 По барање на судските органи здравствените работници/вештите лица обезбедуваат, во рамките на судските постапки, проценка на насилството/повредата, начинот на настанување, условите во коишто настанала повредата итн.

3. ОБЕЗБЕДУВАЊЕ КОНТИНУИРАНА ЗДРАВСТВЕНА ЗАШТИТА И УПАТУВАЊЕ

- 3.1 Упатување до повисоко ниво на здравствена заштита.
- 3.2 Упатување до соодветни служби за застапување. Интегрираниот систем за заштита на жртвите од семејно насилство ги опфаќа социјалните служби и полицијата, во зависност од состојбата на жртвата.
- 3.3 Упатување до служби за правна помош.
- 3.4 Контактирање со полицијата.
- 3.5 Контактирање со социјалните служби. Во случај на потреба од времено згрижување или од други облици на помош во вид на социјална работа, здравствениот работник кој го препознал лицето како жртва на насилство и му укажал медицинска помош (особено матичниот лекар) ќе ја упати жртвата до Центарот за социјална работа.

4. ПРЕВЕНЦИЈА ОД СПЕЦИФИЧНИ ВИДОВИ НАСИЛСТВО:

Насилство извршено од страна на интимниот партнер; злоупотреба и запоставување на деца, насилство врз повозрасни лица, насилство врз жени, како и насилство врз лица со инвалидност.

- 4.1 Насилство извршено од интимниот партнер.
- 4.2 Злоупотреба и запоставување на деца.

Здравствените работници учествуваат во сите фази на процесот на заштита на децата, но нивната улога во откривањето на злоупотребата и запоставувањето е незаменлива и специфична.

- 4.1.1 Чекори во процесот на превенција и заштита на децата од злоупотреба и запоставување се:
 - Препознавање на злоупотреба и запоставување;
 - Консултација и проценка на ризикот;
 - Пријавување на злоупотребувањето и занемарувањето.

При сомневање на злоупотреба и запоставување на дете здравствениот работник е должен да поднесе:

- а) **ИТНА/неодложна пријава во полиција и Центарот за социјална работа**, во случај кога животот на детето е загрозен, односно кога е неопходна неодложна интервенција за заштита на животот и здравјето.
- б) **Задолжителна пријава до надлежниот центар за социјална работа** Секој случај на злоупотреба, или сомневање за злоупотреба на детето, здравствениот работник задолжително го пријавува во Центарот за социјални работи.
- в) **Ако постои сомневање дека е извршено кривично дело, случајот истовремено се пријавува и во полиција, односно јавно обвинителство.**

Пријавите може да се поднесат писмено или усно, вклучувајќи и разговор по телефон, но тогаш во следните 48 часа треба да се достави и писмена пријава. Пријавата треба да ги содржи сите податоци за детето кои во тој момент му се познати на здравствениот работник, односно службата која ја врши пријавата, како и причините за сомнението за злоупотреба и запоставување.

- г) **Одложување на пријавувањето:** одлуката сомнението да не се пријави во Центарот за социјална работа може да се донесе доколку стручниот тим востанови, по заедничкото разгледување на податоците дека се кумулативно задоволени следните три услови:
 - ризикот од злоупотреба/запоставување на детето е низок,
 - семејството на детето има желба да соработува и способно е да направи промени во правец на подобра заштита на детето,
 - установата има капацитети да ги решава проблемите на детето и семејството.

→ *Упатување до соодветни служби на здравствена заштита*

Здравствениот работник е должен детето што е злоупотребено да го упати до соодветните здравствени установи и тоа:

- При физички повреди (Клиника за педијатрија, ургентна медицина, детска хирургија);
- При психолошки последици (Ментално здравствени установи - Завод за ментално здравје на деца и младинци, Клиника за психијатрија).

→ *Документирање на повредите и околностите*

→ *Неодложни интервенции (доколку се индицирани)*

→ *Спроведување на интервенции*

→ *Планирање идни мерки за превенција и заштита*

→ *Следење и евалуација*

4.3 Насилство врз повозрасни лица

По извршениот преглед на возрасното лице за кое постои сомнеж дека е повредено или е во општозапуштена здравствена состојба која му е нанесена од друго лице, здравствените установи известуваат дека над него е сторено казнено дело против човековата слобода и достоинство, како и согледување на неговата запуштеност и неухранетост. Тоа може да забележи:

- При домашната посета;
- Лекарот од свој аспект може да забележи елементи на занемарување и злоупотреба на возрасното лице.

4.4 Насилство врз жени

„Насилство врз жена“ значи било кој акт на полово – базирано насилство кое резултира со или има шанса да резултира со физичко, сексуално или психолошко злоставување врз жената вклучувајќи закани од овој тип, присилено или арбитрарно загрозување на слобода, без разлика дали тоа се појавува во јавниот или приватниот живот (Резолуција на Генералното Собрание бр. 48/104 од 20 декември 1993, член 1).

Насилство врз жените често пати може да биде сексуално. При овој тип на насилство, особено при опишување на повредите, треба да се земат во предвид: местото, големината, обликот, опкружувањето, бојата, контурите, патот, содржината, староста, границите и длабочината.

Во случај на бременост пациентката треба да биде информирана за своите можности:

- да ја прекине бременоста (абортус)
- да ја задржи бременоста, со можност да го задржи бебето или да го даде на посвојување

Изборот на пациентката за итна контрацепција или прекин на бременоста се лични избори и можат да бидат направени само од пациентката.

Улогата на здравствениот работник е да ја обезбеди неопходната информација за да пациентот може да донесе најдобро решение. Пред се, почитувајте го решението на пациентот.

Повредите треба да бидат класифицирани по следниот начин:

- Триење: нарушување на надворешниот слој на кожата.
- Модринка: површина од хеморагии под кожата.
- Цепаница: разделување или кинење на ткиво секундарна на тапа траума.
- Засечување: повреда од типот на сечење со (обично) јасни, правилни маргини.
- Пробод: рана со поголема длабочина од должината, создадена од остар предмет.

Жртвите на сексуално насилство можат да се заразат и со сексуално пренослива болест (СПБ), како директен резултат од нападот.

Инфекции најчесто здобиени кај жртвите на сексуално насилство, а за кои постојат ефективни можности за третман се: хламидија, гонореја, сифилис, трихомонијаза.

Жртвите на сексуално насилство можат да бидат во ризик да добијат и хуман папилома вирус (ХПВ), херпес симплекс вирус тип 2 (ХСВ-2), ХИВ и хепатитис Б вирус.

За да биде целосна проценката и медицинскиот преглед на пациентката-жртва на семејно насилство, важно е здравствените работници да ги продискутираат со пациентот сите можни наоди (појави) и нивното значење.

4.5 Насилство врз лица со инвалидност

Дијагностицирањето на злоупотреба на деца со пречки во развојот бара високо ниво на сомнеж и одреден број дефинитивни сигнали. Тие се:

- физички показатели кај детето, коишто се однесуваат на физички лезии, хигиена, исхрана и изглед;
- показатели во однесувањето на детето, кои се однесуваат на бихевиористичките карактеристики и црти на личноста на детето;
- показатели од родителите, кои се однесуваат на однесувањето, јазикот и ставовите.

Здравствените работници кои ги координираат интервенциите во полза на жртвите-деца со инвалидност треба често да ги ангажираат родителите во дијалог и да ги вклучуваат во сите фази од процесот на донесување одлуки.

IV . МИНИСТЕРСТВО ЗА ОБРАЗОВАНИЕ И НАУКА

Протоколот за постапување со деца во случаи на семејно насилство упатува на решенијата што Законот за основно образование, Законот за средно образование и Законот за просветна инспекција, како и подзаконските акти ги даваат за заштита на правата на детето.

ЦЕЛ НА ПРОТОКОЛОТ

Општа цел е да се унапреди квалитетот на живот на учениците со примена на:

- **Мерки на превенција** за оформување безбедна средина за живот и образование на учениците;
- **Мерки на интервенција** во ситуации кога се јавува насилство, злоупотребување и занемарување во институции од воспитно-образовен карактер.

МЕРКИ НА ПРЕВЕНЦИЈА

- Вклучување на сите групи (деца, ученици, наставници, стручни соработници, административен кадар, директори, родители, локална заедница) во донесување и развивање на програми за превенција, како дел од Програмата за развој на училиштето, Годишната програма за работа и Програмата за постигање повисоки стандарди и кодекси за однесување во училиштето на сите нивоа;
- Дефинирање на процедурите и активностите при постапување за заштита од насилство и реагирање во ситуации на насилство;
- Информирање на сите вклучени во воспитно - образовниот процес за процедурите и постапките за заштита од насилство и реагирање во ситуации на насилство;
- Унапредување на компетенциите на учениците, наставниот кадар, стручните соработници, административниот кадар, директорите, родителите и локалната заедница;
- Евалуација на ефективностата и ефикасноста на мерките на превенција.

МЕРКИ НА ИНТЕРВЕНЦИЈА

- Спроведување активности при постапки и процедури за реагирање во ситуации на насилство - наставникот во координација со педагошко-психолошката служба е должен да го пријави случајот во местонадлежниот центар за социјална работа;
- Воспоставување систем за ефикасна заштита на децата во случаи на насилство;
- Постојано следење и евидентирање на видот и зачестеноста на насилството во училиштата како и проценка на ефикасноста на програмите за заштита од насилство;

- Ублажување и отстранување на последиците од насилството и реинтеграција на учениците во заедницата, со групата на врсници и во училиштето;
- Советодавна работа со учениците кои се жртви на насилство, кои вршат насилство и кои го набљудуваат насилството;
- Евалуација на ефективностa и ефикасноста на мерките на интервенција;
- Поднесување полугодишни извештаи до Советот на општината за состојбата со заштитата на правата на децата.

1. ЗАДАЧИ ВО ОБЛАСТА НА ПРЕВЕНЦИЈАТА И ИНТЕРВЕНЦИЈАТА

Превенција

- Запознавање со правната регулатива (општи и посебни протоколи);
- Партиципативно градење кодекси за однесување и програма за заштита на учениците од насилство (превентивни и интервентни активности, како на пример: Гарантирање на безбедноста на учениците во училиштето и училишниот двор со воспоставување адекватен систем на мониторинг на училишниот простор (во училиштето и училишниот двор) од страна на вработените во училиштето и сл.);
- Организирање обука за ненасилна комуникација и конструктивно решавање на конфликти;
- Организирање обуки, трибини, претстави, изложби за сигурноста и заштитата на учениците од насилство;
- Дефинирање на последиците од кршење на кодексите на однесување;
- Развивање вештини за ефикасно реагирање во ситуации на насилство;
- Евалуација на состојбата со правата на децата;
- Подобрување на мерките за превенција;
- Вмрежување на сите клучни носители за превенција од насилство (Совет на родители, Училиштен одбор, Наставнички совет и други инволвирани институции.).

Интервенција

- Соработка со сите релевантни институции: МВР, ЦСР и граѓански здруженија;
- Континуирано евидентирање на сите случаи на насилство во училиштата;
- Поддршка на децата што се жртви на насилство;
- Советодавна работа со децата кои се извршители на насилство;
- Зајакнување на децата кои се набљудувачи на насилството за конструктивно реагирање;
- Советодавна работа со родителите;
- Евалуација на состојбата со правата на децата;
- Полугодишно известување на Советот на општината за состојбите со правата на децата.

2. ЧЕКОРИ ВО ПОСТАПКАТА ЗА ИНТЕРВЕНЦИЈА

- 2.1 Сознание за насилството – откривањето претставува прв чекор во заштита на учениците од насилство. Тоа се случува на два начина, и тоа:
- Од набљудување или собирање информации во случај на појава на каков било облик на насилство во училиште;
 - Сомневање дека насилството му се случува на некое дете(ученик) врз основа на неговото надворешно однесување или преку добиени индиректни информации за која било форма на насилство кон дете (ученик).
- 2.2 Прекинување на насилството – секоја возрасна личност која има сознание за насилството (дежурен наставник, класен раководител, предметен наставник, како и сите вработени во училиштето) има обврска да реагира така што ќе го прекине насилството самостојно или со повикување помош (доколку сам не е во состојба да го прекине насилството).
- 2.3 „Смирување на ситуацијата“ – подразбира обезбедување сигурност за ученикот/учениците, раздвојување.
- 2.4 Водење стручен разговор со учесниците во насилството, или упатување на стручен разговор.
- 2.5 Доставување извештај за појавниот облик на насилство и архивирање на извештајот заради понатамошно проследување.
- 2.6 Упатување на обуки на учесниците во насилството за кои ќе се оцени дека обуката ќе ги намали ризиците за повторување на насилството.
- 2.7 Консултации – се остваруваат непосредно по појавата на сомнеж и/или по појавата на информацијата за насилството. Се изведуваат во рамки на училиштето :
- Со класниот/одделенскиот раководител;
 - Со тимот за заштита на учениците од насилство;
 - Со психологот, педагогот, директорот.
- 2.8 Информирање на одговорниот од службите за обезбедување или дежурниот од обезбедувањето (во зависност од проценката).

Во зависност од сомневањето, во одредени случаи нужно се прават консултации со службите надвор од училиштата:

- Со надлежните служби од центрите за социјална работа;
- Со специјализирани служби од локалните здравствени установи.

Консултациите се важни за да:

- Се разјаснат околностите и на правилен начин да се анализираат ризиците што можат да доведат да се појави насилството;
- Да се процени нивото на ризикот;
- Да се направи план на заштита/елиминирање на ризиците.

Да се избегне конфузија и да се спречат некоординирани акции, во консултациите во кои ќе се утврди дека сомневањата се оправдани и навистина постои насилство треба:

- Да се изнесе детален, објективен опис на насилството, без проценка и толкување, водејќи сметка за приватноста на ученикот и другите учесници во насилството;
- Да се одредат улоги, задачи и професионална одговорност во училиштето;
- Да се идентификуваат улогите, задачите и професионалната одговорност на другите учесници и експерти;
- Да се донесе одлука за начинот на реагирање и следење на насилството.

За консултациите се води унифициран записник, кој се архивира во училиштето и се доставува до ЦСР, а по негова процена и до други надлежни институции.

2.9 По откривање на насилството и извршените консултации со релевантните експерти и/или институции, можно е во зависност од тежината на насилството, да се преземат следните акции:

- Преземање на неопходните мерки на ниво на училиште (соодетно информирање на органите на училиштето и јавноста за насилството, како и на лица од доверба за потенцијалните случаи на семејно насилство, договор за заштитни мерки кон учениците, преземање законски мерки и организирање посебни програми за зајакнување на компетенциите на учениците за адекватно постапување во случаите на насилство).
- По потреба вклучување на надлежните служби (службите за здравство, МВР - во случаите кога е потребно и физичка заштита на ученикот и ЦСР).

Поднесувањето пријава за насилство е во надлежност на директорот. Пријавата е унифицирана на ниво на Република Македонија. Таа ги содржи податоците за ученикот и семејството (доколку се познати), како и причините за упатување. При пријавувањето потребно е да се изврши разговор со родителите на детето, освен во случаите кога се смета дека разговорот би можел да му наштети на детето.

2.10 Следење на ефектите од преземените мерки

Тимот за заштита на учениците се формира на ниво на училиште. Тој има задача да соработува со вработените во училиштата и релевантните институции и да ги следи ефектите од преземените заштитни мерки. Во рамките на мерките за заштита се планираат и активности што ќе обезбедат реинтеграција или повторно вклучување на сите учесници во насилството во заедницата и нивниот понатамошен безбеден и квалитетен живот во училиштето. Планот на реинтеграција зависи од повеќе фактори како што се видот и тежината на самиот чин на насилство, последиците од насилството по поединецот, но и по целиот колектив, бројот на учесници во насилството. Следењето и вреднувањето на преземените активности условува планирање нов циклус на програми за заштита на учениците од насилство.

Членовите на тимот ги именува директорот, а бројот на членови во тимот зависи од специфичноста на училиштето.

Членовите на тимот треба да се одликуват со висок професионализам во работењето, добри комуникациски способности, како и во својата лична и професионална биографија да немаат елементи на насилно однесување. Поради поголема ефикасност во работата на

тимот, потребно е сите во училиштето (вработени, ученици и родители/старатели) да бидат информирани за тоа кои се членови на тимот, и нивните имиња да бидат истакнати на видно место.

Задачи на членовите од тимот:

- Учествуваат во обука за заштита на учениците од насилство, злоупотребување и занемарување;
- Ги информираат и им даваат основна обука на сите вработени во училиштето со цел стекнување на минимум знаења и вештини неопходни за превенција, препознавање, проценка и реагирање на насилството, злоупотребувањето и занемарувањето на учениците;
- Да ги запознаат учениците, родителите/старателите и локалната заедница со Протоколот на МОН за заштита на децата од насилство;
- Ја координираат изработката и реализацијата на програми за заштита на учениците (превентивни и интервентни активности);
- Организираат консултации во училиштата и го проценуваат нивото на ризик за безбедноста на учениците;
- Вршат евалуација на состојбата;
- Подготвуваат полугодишен извештај за состојбата и го доставуваат до училишниот одбор;
- Ги следат и проценуваат ефектите од преземените мерки за заштита на учениците и ги подобруваат мерките за превенција;
- Соработуваат со релевантни институции;
- Собираат документација.

Училишниот одбор, ги усвојува:

- мерките за превенција,
- програмските документи и
- полугодишните извештаи за правата на децата, а потоа го доставува до Советот на општината.

Сите горенаведени активности треба да овозможат атмосфера на доверба, сигурност и почитување на детските права преку дејствување на низа фактори, и тоа:

1. Воспитно – образовната институција

- Планира и реализира програми и други акти согласно законската регулатива и националните стратегии за заштита на децата од насилство како редовна пракса во воспитно - образовниот процес;
- Воведува правила за однесување и превентивни мерки во училиштето преку градење на позитивна клима и конструктивна комуникација (кодекси на однесување);
- Воспоставува врсничка медијација и едукација како ефикасни механизми за превенција;

- Непосредна вклученост на врсничките тимови во давање на поддршка на врсниците при заштита од насилство и успешна реинтеграција на извршителите на насилството во заедницата;
 - Следење и унапредување на нивото на безбедност, заштита и поддршка на учениците.
2. Министерство за образование и наука - Усогласување на постоечките законски акти и процедури во областа на образованието со цел конструирање единствен систем за заштита на децата од насилство, злоупотребување и занемарување.
 3. Измени и дополнувања на сите подзаконски акти во областа на образованието и воспитанието во кои се дефинирани механизмите за заштита на децата од насилство, злоупотребување и занемарување во воспитно- образовните институции.
 4. Промоција на примери за добра пракса.
 5. Редовно следење на сите системски решенија во оваа област, периодична евалуација на нивната ефикасност и предложување нови мерки за зголемување на ефикасноста на превенцијата од насилство.
 6. Корекции на индикаторите за квалитет на работење на училиштата за да се овозможи следење на примената на Протоколот при интегралната евалуација и самоевалуацијата на училиштето.

V. ГРАЃАНСКИ ОРГАНИЗАЦИИ

Граѓанскиот сектор заедно со Министерството за труд и социјална политика, Министерството за здравство, Министерството за образование и наука и Министерството за внатрешни работи се смета како рамноправен член од тимот што работи на идентификација, превенција, ресоцијализација и реинтеграција на жртвите на семејно насилство.

Со таа цел се креира и Протоколот за постапување на граѓанските организации чија главна задача е превенција (примарна, секундарна и терцијарна) на жртвите на семејно насилство, давање психосоцијална помош и заштита на жртвите и координирана соработка со надлежните институции, локалната самоуправа и другите заинтересирани страни во заштитата на жртвите на семејно насилство.

Граѓанските организации што работат на ова поле имаат и законска можност за градење неопходен координатвен пристап во заштитата на жртвите на семејно насилство. Со последните измени и дополнувања во легислативата (Законот за семејство и Кривичниот закон) граѓанските организации имаат можност да обезбедуваат мерки за заштита на жртвите на семејно насилство, имаат и должност за известување на сите кои преземаат дејствија за заштита од семејно насилство. Со реформите во легислативата, исто така се дава дополнителна можност на жртвата, освен посредно преку Центарот за социјална работа, и непосредно сама да поднесе предлог до судот за изрекување на привремени мерки за заштита. Граѓанските организации согласно Законот за бесплатна правна помош, исто така имаат можност да и овозможат и бесплатно правно застапување на жртвата.

Граѓанските организации како значаен фактор во превенција и справување со семејното насилство во Р. Македонија, работат на подигање на јавната свест и сензибилизација за проблемот на семејно насилство, работат на откривање и пријавување на случаите, соработуваат со сите надлежни институции кои работат со заштитата на жртви на семејно насилство.

- Граѓанските организации секогаш кога на кој било начин (писмено, усно, преку телефон, во тек на некоја друга постапка што се води пред Центарот или на кој било друг начин), ќе дознаат за постоење на семејно насилство ги преземаат следните дејства: Веднаш по добивање на информацијата, воспоставуваат контакт со жртвата и отвораат досие; Ако жртвата пријави семејно насилство на СОС националната линија којашто работи 24 часа, понатаму се постапува во зависност од нејзиното барање. Од кога ќе се прими повик или ќе се добие информација за семејно насилство се врши идентификација, откривање, при што анонимноста и дискреционото право и се загарантирани на жртвата. Доколку очевидец го пријави насилството и сака да биде анонимен, операторот понатаму го пријавува случајот во МВР, односно местонадлежната полициска станица;
- Граѓанската организација одредува лице од тимот што ќе го следи случајот од моментот на давање на помошта (сместување во засолниште) до напуштање на засолништето, ќе контактира и ќе соработува со надлежните органи што ќе го водат предметот понатаму;
- Граѓанската организација ја упатува жртвата во Центарот за социјална работа во нејзиното место на живеење и при тоа и обезбедува придружба од претставник на граѓанската организација;

- Доколку граѓанската организација нуди и друг вид помош како бесплатна правна помош, тие се должни да и ја понудат на жртвата, а жртвата одлучува понатаму дали ќе ја прифати;
- Сместувањето на жртвата во засолниште коешто работи во рамките на една граѓанска организација може да биде по барање на жртвата, МВР и ЦСР;
- Доколку жртвата се пријави во засолниште сама, се врши разговор и се прави процена за состојбата на жртвата со цел изработка на понатамошен план за нејзина заштита. Исто така, и се дава првична психосоцијална помош и поддршка, а доколку е потребно и се обезбедува задолжително и медицинска помош. Ако жртвата се смести самостојно во засолниште случајот треба да се пријави и во меснонадлежната полициска станица од страна на граѓанската организација;
- По престој од 48 часа жртвата се упатува во ЦСР со придружба – задолжително обезбедена од организацијата;
- Граѓанската организација е должна во зависност од потребата на жртвата да направи соодветно упатување во друга граѓанска организација која може да и обезбеди на жртвата и друг вид помош како сместување, бесплатна правна помош и психосоцијална помош и поддршка;
- Граѓанската организација е должна во процесот на реинтеграција да и обезбеди поддршка за економско јакнење и зголемување на животните вештини на жртвата преку индивидуален план на стручните работници што ќе работат со жртвата;
- По барање на подносителот (граѓанската организација) ЦСР/МВР се должни да дадат повратна информација за жртвата, и ова ќе биде уредено со заедничкиот протокол за соработка со релевантните институции за упатување на жртвата;
- Жртвата се информира за правата што може да ги искористи по однос на заштита и пријава на сторителот;
- Комуникацијата со релевантните институции понатаму со цел обезбедување адекватна заштита е задолжителна;
- Граѓанските организации ќе користат унифицирано/стандардизирано упатство за спроведување разговор со жртвата (Анекс 1).

При реализацијата на овие активности граѓанската организација соработува со надлежните институции (полицијата, центрите за социјална работа, образовните, здравствените институции и правосудните органи, локалната самоуправа и др.).

ОБЛИЦИ, НАЧИНИ И СОДРЖИНА НА СОРАБОТКАТА

Главните цели на овој протокол за постапување во случаите на семејно насилство се воспоставување соработка помеѓу надлежните тела и институции што учествуваат во откривање и сузбивање на насилството и давање помош и заштита на лицата изложени на кој било облик и модалитет на семејно насилство. Тука спаѓаат воспитно-образовните институции, установите за социјална заштита на децата, ЦСР, здравствените установи, полицијата, локалната заедница и граѓанскиот сектор.

Обврски на надлежните тела кои учествуваат во откривањето и сузбивањето на семејното насилство, како и во давањето помош и заштита на жртвите на семејно насилство се:

1. Секое надлежно министерство коешто учествува во откривањето и сузбивањето на семејното насилство, како и во давањето помош и заштита на жртвите на семејно насилство, потребно е да има именуван координатор кој двапати годишно ќе бара извештаи за примена на Протоколот од страна на надлежните тела;
2. Воспоставување соработка и размена на податоци со единиците на локалната самоуправа, со цел размена на искуства и востанување на добри практики;
3. Одржување редовни состаноци со претставниците на надлежните тела во единиците на локалната самоуправа, односно координаторите од Министерствата и претствници од НВО секторот во врска со евидентираниите случаи на семејно насилство и постигнувањата во решавањето на случаите;
4. Врз основа на собраните податоци од надлежните тела и НВО, координаторите од Министерствата потребно е да подготвуваат извештаи за семејното насилство и 2-3 пати годишно да му ги доставуваат на матичното министерство, но и на останатите надлежни органи (Јавно обвинителство, Државен правобранител);
5. Воспоставување соработка со останатите фактори коишто можат да помогнат како што се верските заедници, семејните советувалишта, експерти кои се занимаваат со проблематиката на семејното насилство;
6. Сите наведени тела се должни да ги штитат интересите на децата во согласност со Конвенцијата за правата на детето;
7. Сите наведени тела се должни да ги штитат интересите на жената изложена на семејно насилство во согласност со Конвенцијата за укинување на сите облици на дискриминација на жените и Препораките на одборот на ОН задолжен за следење на примената на оваа Конвенција, како и на останатите меѓународни прописи.

ОСТАНАТИ АКТИВНОСТИ И ОБВРСКИ

Во согласност со мерките пропишани во Националната стратегија за заштита од семејно насилство, потребно е да се работи на развој на свеста за проблематиката на семејното насилство, како и да се сензибилизираат експертите и пошироката јавност за наведената проблематика. Неопходно е да се развие и мултидисциплинарен пристап за жртвите на семејно насилство и да се поттикнат жртвите да ги пријавуваат случаите на семејното насилство, но и да се осигураат во сопствената безбедност од страна на надлежните институции.

Токму поради тоа, потребна е соработка на сите државни институции и секоја државна институција е нужно да:

1. постапува обѕирно кон жртвите (за да се избегне секундарна виктимизација), на начин со кој ќе покаже почит спрема нивното достоинство.
2. го запознае извршителот на насилството со можностите за вклучување во психосоцијален третман со цел да му помогне да го промени неговото однесување.
3. жртвата на семејно насилство по нејзино барање да ја известува за текот и исходот на постапката.
4. ја извести жртвата за понатамошниот тек на постапката.
5. воспостави единствена евиденција за изречените санкции и применетите мерки и тие податоци да ги достави до надлежните министерства.

ЗАВРШНИ ОДРЕДБИ

1. Секоја државна институција која учествува во откривањето и сузбивањето на семејното насилство, како и во давањето помош и заштита на жртвите на семејно насилство е должна да постапува во согласност со активностите на овој протокол,
2. Овој протокол е изграден врз основа на важечки законски прописи, па во случај на измена и дополнување на законите, секоја државна институција во согласност со својата надлежност е должна да ги направи предлог-измените на Протоколот во рок од 30 дена од донесувањето на измените или дополнувањата на законите,
3. Овој протокол ќе се изменува и дополнува во широк, транспарентен и партиципативен процес на релевантните институции коишто имаат надлежности во спроведување на законодавството на РМ за постапување во случај на семејно насилство во согласност со измените и дополнувањата на законодавството релевантно за областа,
4. По донесувањето на овој протокол, се задолжуваат сите ресорни министерства, да ги запознаат институциите и телата во својот делокруг со неговото донесување, да осигураат негова достапност и да ги обезбедат сите потребни мерки за негова доследна примена,
5. Сите надлежни институции што се одговорни за примена на овој протокол, со свој потпис ќе потврдат дека се запознаени со неговите одредби и ќе преземат одговорност за негова примена.

МЕХАНИЗАМ ЗА ПОСТАПУВАЊЕ СО ЖРТВИ НА СЕМЕЈНО НАСИЛСТВО

Механизмите за постапување со жртвите на семејно насилство содржат 4 делови и тоа:

1. Идентификација и упатување,
2. Првична грижа и среднорочна помош,
3. Реинтеграција и ресоцијализација,
4. Кривична постапка.

ИДЕНТИФИКАЦИЈА – процес со кој преку низа показатели и спроведено интервју со лицето се добиваат низа информации врз основа на кои се врши проценка дали лицето е жртва на семејно насилство или не.

ПРВИЧНА ГРИЖА – првиот чекор во пакетот за помош на лица изложени на семејно насилство и злоупотребување се презема за време на периодот на одлучување. Првичната грижа има за цел да ги задоволи основните потреби на жртвата и да обезбеди нејзина безбедност.

РЕИНТЕГРАЦИЈА И РЕСОЦИЈАЛИЗАЦИЈА – преку практична изработка на индивидуални програми за секое лице посебно, врз основа на возраста, видот на насилството и потребите на жртвата ќе се оствари соодветна поддршка за нивна ресоцијализација и реинтеграција во средината во која живеат. Ресоцијализацијата и реинтеграцијата ќе се изведуваат во специјализирани центри за таа намена со помош на професионалци од НВО секторот.

КРИВИЧНА ПОСТАПКА – Според Кривичен законик на РМ, чл. 122 ст.17, под семејно насилство се подразбира малтретирање, грубо навредување, загрозување на сигурноста, телесно повредување, полово или друго психичко или физичко насилство со кое се предизвикува чувство на несигурност, загрозување или страв, спрема брачниот другар, родителите, децата или други лица кои живеат во брачна или вонбрачна заедница или заедничко домаќинство, како и спрема поранешен брачен другар или лица што имаат заедничко дете или се наоѓаат во блиски лични односи.

ПРОТОКОЛ I - ИДЕНТИФИКАЦИЈА И УПАТУВАЊЕ

Број	Мерки	Што	Кој	Како	Кога
1.	Првично упатување на жртвата на семејно насилство	Упатување на лицето до надлежните органи (МВР, МТСП (ЦСР), МЗ, МОН, граѓански организации)	МВР, МТСП (ЦСР), МЗ, МОН, граѓански организации	Упатување на лицето до надлежните органи (МВР, МТСП (ЦСР), МЗ, МОН, граѓански организации) што се должни да го упатат во засолниште	Откако ќе се јави основ за сомение дека некое лице е жртва на нсемејно насилство
2.	Прелиминарно давање информации во рамките на своите надлежности	Давање информации на жртвата за решавање на нивните потреби	МВР, МТСП (ЦСР), МЗ, МОН, граѓански организации	Информирање на жртвата за нејзините права, можности, процеси што претстојат, можноста да одбие да соработува, можноста да ги изнесе своите грижи и барања	Веднаш по првичното упатување
3.	Рана проценка на ризикот	Спроведување прелиминарен разговор со жртвата за проценување на непосредниот ризик по здравјето и сигурноста на лицето	МВР, МТСП (ЦСР), МЗ, МОН, граѓански организации	Преку разговор со лицето, на безбедна локација, по стандарден прашалник	Откако на лицето му се задоволени основните потреби се информира за процесот на интервјуирање, има можност да поставува прашања, да даде согласност
4.	Идентификација	Процена за помош на жртвата	Претставници од МВР, МТСП (ЦСР), МЗ, МОН, граѓански организации	Преку интервју по стандарден формулар за идентификација на жртви на семејно насилство	Откако претпоставената жртва ќе се почувствува подготвена и ќе даде согласност
5.	Давање информации по идентификацијата	Давање детални информации на жртвата за нејзините права, вклучувајќи соодветни услови и обврски, како и давање можност за изразување на своите грижи и поставување на прашања	Претставници од МВР, МТСП (ЦСР), МЗ, МОН, граѓански организации	Одговорното лице за случајот ја известува жртвата за следните чекори и услови доколку одлучи да сведочи и доколку одлучи да не сведочи	Веднаш по идентификацијата

ПРОТОКОЛ II - ПРВИЧНА ГРИЖА И СРЕДНОРОЧНА ПОМОШ

Број	Мерки	Што	Кој	Како	Кога
1.	Проценка на потребите на жртвата на семејно насилство	Проценување на потребите на жртвата на семејно насилство според стандардизирани критериуми	Претствници од МВР, МТСП (ЦСР), МЗ, МОН, граѓански организации во рамките на својата надлежност	Одговорното лице за случајот треба да ги земе предвид добиените информации за случајот, да објасни кој ќе има пристап до информациите, но и да ја објасни можноста поединецот да одбие да одговори на кое било прашање	Откако на жртвата на семејно насилство ќе и бидат дадени информации во врска со расположливите услуги, услови и обврски во врска со добивањето на услугата
2.	Развивање план за помош на жртвата на семејно насилство³	Подготовка на јасен и детален опис на предложените следни чекори во грижата за жртвата	Одговорно лице за случајот, жртвата на семејно насилство, тимот за поддршка, ЦСР	Надлежните заедно со жртвата треба особено да ги земат предвид следниве прашања при изработка на планот: <ul style="list-style-type: none"> • Како ќе продолжи работата на тимот • Локација на сместување • Време на следна средба • Што да се преземе во случај на ризик по безбедноста • Потреба од психосоцијална, медицинска и правна помош 	Откако ќе заврши постапката за проценка на потребите на жртвата
3.	Прибавување на писмена согласност да се спроведе план за помош на жртвата на семејно насилство	Прибавување на писмена согласност на жртвата со понудената помош, условите и роковите	Одговорно лице за случајот, жртвата на семејно насилство, тимот за поддршка, ЦСР	На жртвата треба да и се даде јасен опис на понудените услуги, на јазик што го разбира и доколку се согласува, од истата ќе се побара да потпише барање за добивање помош	Откако на жртвата ќе и бидат објаснети условите и роковите за помош
4.	Прилагодување и стабилизирање на жртвата	Започнување со процес кој вклучува: здравствени услуги и потребна медицинска помош, психосоцијална помош и поддршка, правна помош, финансиска поддршка, можности за едукација и обука на жртвата	Стручни тимови од ЦСР при МТСП и граѓанските организации, медицински професионални лица	Координирани тимски состаноци со членовите на тимот за поддршка, проценка на напредокот, известување на жртвата за проценките на тимот, механизми за поддршка на жртвата, комуницирање со други институции, развивање на планови за следни чекори во клучни области	Следи по првичната интервенција

³ ЦСР од тука натаму ја презема координацијата на сите активности

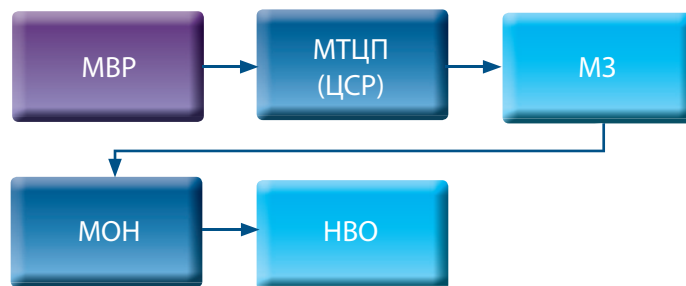
ПРОТОКОЛ III - РЕИНТЕГРАЦИЈА И РЕСОЦИЈАЛИЗАЦИЈА

Број	Мерки	Што	Кој	Како	Кога
1.	Подготовка за реинтеграција и ресоцијализација на жртвата	Психолошко и психосоцијално советување, правни совети, едукации и обуки, совети и помош за вработување со цел економско зајакнување на жртвата на семејно насилство	Стручните тимови од ЦСР при МТСП и граѓанските организации што ќе ја спроведуваат реинтеграцијата и ресоцијализацијата	Во зависност од потребите, интересите и способностите на жртвата на семејно насилство се подготвува индивидуален план со програми за реинтеграција и ресоцијализација. Во развивање на овие планови активно учествуваат и самите жртви на семејно насилство	Препораките за реинтеграција и ресоцијализација на жртвата на семејно насилство ќе се подготват пред жртвата да се врати во местото на живеење и треба да и се дадат на располагање веднаш откако истата ќе се врати
2.	План за реинтеграција и ресоцијализација на жртвата	Развивање на план за реинтеграција и ресоцијализација кој се заснова врз потребите на жртвата. Истиот се развива заедно со жртвата и со надлежните институции во местото на живеење	Одговорно лице за случајот, стручен тим од ЦСР при МТСП и граѓанската организација што ќе ја спроведува реинтеграцијата и ресоцијализацијата, локалната заедница	Планот за реинтеграција и ресоцијализација треба да се развие само доколку жртвата сака да добие дополнителна помош. Доколку се работи за посебно ранливи категории (малолетно лице, стари лица, лица со пречки во развојот) жртва на семејно насилство – тогаш изработката на план за реинтеграција и ресоцијализација е задолжителна	Планот се изработува веднаш по проценката на потребите на жртвата

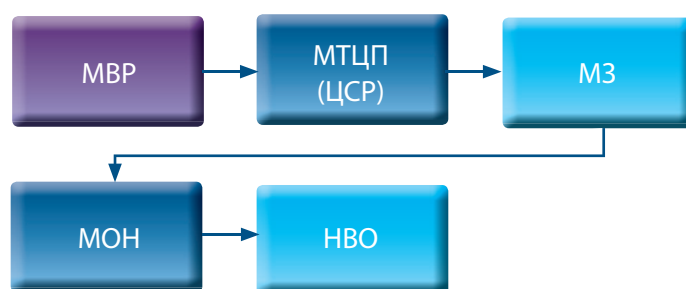
ПРОТОКОЛ IV- КРИВИЧНА ПОСТАПКА

Број	Мерки	Што	Кој	Како	Кога
1.	Прибирање докази со поддршка на жртвата на семејно насилство	По одлука на жртвата дали ќе со-работува или не, преку разговор со неа се прибираат информации за случајот	МВР, јавен обвинител, истражен судија	Пред да започне разговорот на жртвата со надлежните органи истата треба да се информира за нејзините права и одговорности, за давање то исказ пред истражен судија и главен претрес, за имотно-правно барање, за личната сигурност	Од моментот на потпишување на записникот за поведување на кривична постапка од страна на жртвата на семејно насилство
2.	Подготвување на жртвата на семејно насилство пред главниот претрес	Целосно информирање на жртвата на семејно насилство за судскиот процес, како и давање на психолошка поддршка	Стручниот тим на ЦСР и поддршка од граѓанските организации, претставници на владини институции	Со објаснување како ќе се одвива судскиот процес, се организира придружба од лицата за поддршка, се подготвува за давање исказ и и се даваат информации за нејзината улога во кривичната постапка	Пред отпочнување на главниот претрес
3.	Поддршка на жртвата на семејно насилство за време на главниот претрес	Сведување на минимум на ризиците по безбедноста и ризиците од повторна ревиктимизација	МВР, јавен обвинител, лице придружник од граѓанската организација	Со однапред пропишани мерки	Во текот на главниот претрес
4.	Поддршка на жртвата на семејно насилство по главниот претрес	Вклучување на жртвата во однапред испланирани програми	МВР, НВО, ЦСР, граѓански организации	Обезбедување безбедно живеалиште, помош при вработување	Се додека постои ризик по безбедноста на жртвата
5.	Поддршка на жртвата на семејно насилство во поднесување на имотно-правно барање	Поднесување на предлогот за остварување на имотно-правно барање до органот до кој се поднесува кривичната пријава или до судот пред кој се води постапката	Граѓански организации, судот по службена должност	Со информирање на жртвата за нејзините права за надоместок во рамките на судската постапка, со обезбедување на бесплатна правна помош	Најдоцна до завршување на главниот претрес пред првостепениот суд

I - ИДЕНТИФИКАЦИЈА И УПАТУВАЊЕ

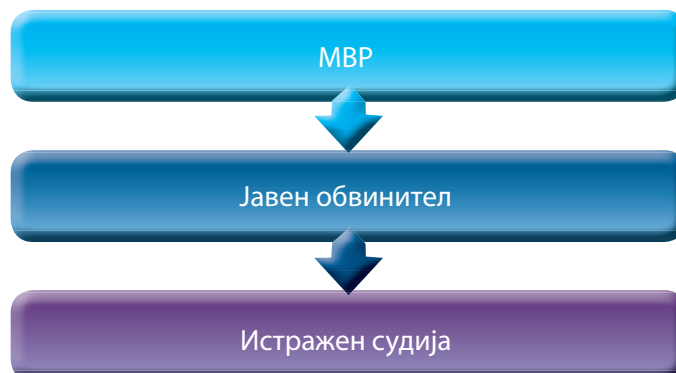
II - ПРВИЧНА ГРИЖА И СРЕДНОРОЧНА ПОМОШ

III - РЕИНТЕГРАЦИЈА И РЕСОЦИЈАЛИЗАЦИЈА

IV - КРИВИЧНА ПОСТАПКА

МИНИСТЕРСТВО ЗА ТРУД И
СОЦИЈАЛНА ПОЛИТИКА -
ПРОТОКОЛ ЗА ПОСТАПУВАЊЕ
ВО СЛУЧАЈ НА СЕМЕЈНО
НАСИЛСТВО

ВОВЕД

Согласно Законот за семејство, МТСП својата главна улога ја врши преку Центрите за социјална работа. Обврската на центрите за социјална работа е обезбедување стручна помош и заштита на жртвата на семејно насилство преку откривање случаи на семејно насилство, преземање мерки за заштита согласно извршената проценка за потребната интервенција и третман, поведување постапка за изрекување привремени мерки за заштита и нивно следење. ЦСР е првостепен орган со активности предвидени во Законот за семејство. Овој Протокол има за цел ефикасно извршување на надлежностите за заштита на жртвите од семејно насилство.

Стручниот работник од ЦСР кога, од кого било и на каков било начин, ќе добие сознание за семејно насилство, должен е да постапи на следниов начин:

Постапување по пријава на случај на семејно насилство

1. ПОВЕДУВАЊЕ ПОСТАПКА

1.1 Центарот за социјална работа покренува постапка во случаи на семејно насилство врз основа на добиена пријава од:

- Самата жртва,
- Близок сродник на жртвата, соседи, работната средина на жртвата,
- Граѓанин,
- МВР, врз основа на усно или писмено известување за сторено семејно насилство/ службена белешка и соодветен поднесок,
- Министерство за здравство, по усно или писмено известување и доставена медицинска документација за повредите и насилството,
- Министерството за образование/училиштата односно градинките кои известуваат за препознаено семејно насилство во рамките на својата установа,
- Национална СОС линија и НВО,
- Единици на локалната самоуправа,
- Други институции.

Ако од страна на горенаведените субјекти дојде до усно пријавување на случаи, задолжително е дополнително да се достави и писмено известување.

1.2 Пријава по пат на телефонско јавување

Повикот го прима дежурен/задолжен стручен работник кој разговора со жртвата и врши проценка за сериозноста, тежината и итноста на случајот.

Секој пријавен случај се евидентира во книга за евиденција во ЦСР.

1.3 Постапување по итен случај

Во случај на сериозна опасност кон жртвата, ЦСР повикува полиција и бара нивна асистенција/интервенција. Стручниот тим, односно најмалку двајца претставници од стручниот тим излегуваат на лице место.

Доколку при увидот на лице место се утврди постоење на сериозни повреди кај жртвата се повикува итна медицинска помош или жртвата се префрла до најблиската медицинска установа.

Доколку жртвата се плаши да остане во домот, стручниот тим спроведува разговор со жртвата за да ги утврди нејзините потреби укажувајќи на мерките за заштита согласно Законот за семејство и потенцијалните ресурси за нејзино згрижување - роднини, пријатели, национална СОС линија и засолниште, и други расположиви ресурси).

Доколку жртвата останува во домот и се дава советодавна поддршка и се повикува во ЦСР заради преземање понатамошни дејствија за нејзина заштита. Доколку сторителот се затекне во домот, стручниот работник одделно остварува разговор со него за да му се објаснат законските последици од стореното семејно насилство.

1.4 Постапка кога не се работи за итен случај

Доколку не е итен случај, жртвата се повикува да се обрати лично во Центарот за социјална работа.

1.5 Проценка и интервенција

- Во случај на повикување на жртвата во ЦСР или при директно обраќање на жртвата на семејно насилство во ЦСР, разговорот помеѓу жртвата и стручното лице при ЦСР се води во посебна просторија;
- Од страна на стручниот работник жртвата се информира за мерките на заштита и привремените мерки за заштита, како и за нејзините права од социјалната заштита согласно постоечката законска регулатива по што жртвата сама одлучува дали ќе поднесе писмено барање за заштита;
- По поднесување на писменото барање, стручното лице врши првична проценка за конкретниот случај на семејно насилство која опфаќа: проценка на потребите на жртвата, проценка на ризикот, прибирање податоци за случајот;
- Согласно проценката на тимот, потребите на жртвата и нејзините барања стручниот тим презема соодветни дејствија;
- Стручниот работник ги информира останатите членови на тимот за конкретниот случај, при што стручниот тим од ЦСР подготвува индивидуален план за работа, утврдувајќи редослед на активности и координација со надлежните институции;
- Стручните лица во Центарот за социјална работа заради преземање потребни мерки на заштита обезбедуваат информации од МВР, здравствените институции, НВО, образовните институции, единиците на локална самоуправа и други лица и институции;
- Се спроведува одделен разговор со сторителот на семејно насилство и му се укажува на законот и последиците од вршење на семејно насилство.

2. Согласно Правилникот за начинот на спроведување и следење на изречените мерки за заштита на семејството и лицата-жртви на семејно насилство преземени од ЦСР и начинот на следење на привремените мерки изречени од Судот (член 94-s, став 2 од Законот за семејство на РМ, Сл. весник на РМ број 80/92, 9/96, 38/04, 33/06) се пропишува начинот на спроведување и следење на изречените мерки за заштита.

Мерките за заштита на семејството и лицата-жртви на семејно насилство се преземаат со цел да се спречи понатамошно насилство, да и се помогне на жртвата да ги надмине последиците од доживеаното насилство и да се создадат услови за нејзина интеграција во социјалната средина. При спроведување и следење на мерките на заштита ЦСР соработува со други институции и установи.

Центарот за социјална работа секогаш кога има сознанија дека во семејството постои семејно насилство ги презема следните мерки за заштита:

1. Обезбедува нужно сместување за лицето - жртва на насилство, кое може да трае најмногу шест месеци со можност за продолжување за уште шест месеци;
2. Обезбедува соодветна здравствена заштита;
3. Обезбедува соодветна психосоцијална интервенција и третман;
4. Ги упатува во соодветно советување;
5. Доколку во семејството има дете кое е на редовно школување, помага за продолжување на редовното образование;
6. Го известува органот за прогон;
7. Дава секаков вид правна помош и застапување;
8. Покренува постапка пред надлежниот суд;
9. По потреба поднесува барање до судот за изречување привремена мерка за заштита и
10. Презема други мерки за кои ќе оцени дека се неопходни за решавање на проблемот.

Центарот за социјална работа, доколку има сознанија дека се извршени дејствија набројани во членот 94-б од Законот за семејство поднесува барање до надлежниот суд за изречување привремена мерка, со која судот може на сторителот на семејното насилство да:

1. забрани да се заканува дека ќе стори семејно насилство;
2. забрани да малтретира, вознемирува, телефонира, контактира или на друг начин комуницира со член на семејството, директно или индиректно;
3. забрани да се приближува до живеалиштето, училиштето, работното место или определено место коешто редовно го посетува друг член на семејството;
4. одреди отстранување од домот без оглед на сопственоста, до донесување конечна одлука од надлежниот суд;

5. забрани да поседува огнено или друго оружје или истото да му биде одземено;
6. го задолжи да ги врати предметите што се потребни за задоволување на секојдневните потреби на семејството;
7. изрече задолжително издржување на семејството;
8. нареди тужениот да посетува соодветно советувалиште;
9. нареди задолжително лекување, доколку е корисник на алкохол и други психотропни супстанции или има некое заболување;
10. го задолжи да ги надомести медицинските и другите трошоци настанати од семејното насилство и
11. изрече која било друга мерка што судот ќе ја смета за неопходна за да се обезбеди сигурност и добросостојба на другите членови на семејството.

Предлог за изречување привремена мерка може да поднесе брачниот другар, родителите, децата или други лица кои живеат во брачна или вонбрачна заедница или заедничко домаќинство, поранешен брачен другар или лица што се наоѓаат во блиски лични односи кон кои се преземени дејствија на семејно насилство, без оглед дали е поднесена тужба во кривична постапка.

Родител, старател или законски застапник може да поднесе предлог во име на малолетно дете и лице со ограничена или одземена деловна способност, како и за лице над кое е продолжено родителското право.

3. НУЖНО СМЕСТУВАЊЕ ВО ЗАСОЛНИШТЕ

Сместувањето во центар за лица - жртви на семејно насилство се презема како мерка за заштита во случај кога:

- за лицето - жртва на семејно насилство е утврдено дека постои сериозна опасност и закана за животот и здравјето;
 - при отсуство на ресурси во семејната средина за прифаќање на жртвата и нејзините деца;
 - Се врши задолжителен лекарски преглед пред сместување на жртвата.
- 3.1. Во случај на згрижување во засолниште, стручниот тим изготвува поединечни наоди од стручните работници и наод и мислење од стручен тим и се изготвува решение за сместување;
 - 3.2. Писмено се известува командирот на полициската станица на чие подрачје е сместена жртвата со назнака „доверливо“ како и писмено се известува полициската станица во местото на живеење на жртвата дека истата е згрижена од страна на ЦСР со назнака „доверливо“.

По сместување на лицето - жртва на семејно насилство во центар за лица - жртви на семејно насилство, стручните лица од ЦСР и стручните лица од центарот за лица - жртви на семејно насилство преземаат мерки за заштита согласно законот.

4. ПОСТАПКА ЗА ПРЕДЛАГАЊЕ НА ПРИВРЕМЕНИ МЕРКИ ЗА ЗАШТИТА

Кога е потребно да се спречи насилството во семејството и да се обезбеди заштита на здравјето и безбедноста на лицето-жртва на семејно насилство, како и да се спречи секоја можност за продолжување на семејното насилство, тогаш:

- Центарот за социјална работа согласно законските одредби поднесува предлог до судот за изрекување привремени мерки за заштита кон извршителот на семејно насилство;
- Жртвата на семејно насилство може и сама да поднесе предлог за изрекување на привремена мерка за заштита до надлежниот суд.

4.1 Проценка за предлагање на привремена мерка за заштита

Стручниот тим при Центарот за социјална работа проценката за предлагање на привремена мерка за заштита ја прави преку:

- интервју/опсервација со жртвата;
- интервју со други достапни лица;
- увид во приложени документи, лекарски наоди и други докази;
- увид во извештаи за направени интервенции од страна на СВР;
- интервју со насилникот заради утврдување на контекстот на насилството, семејното опкружување, планирање на соодветна заштита, како и по негово барање;
- примена на други расположиви техники и инструменти ако се оцени дека е потребно и можно.

4.2 Поднесување на предлог

При поднесување на предлогот до судот, Центарот за социјална работа ја приложува следната документацијата:

- писмени или усни изјави дадени пред Центарот или предлог за сослушување во својство на сведоци;
- медицинска документација;
- писмен доказ во постапката - пишувана порака (на мобилен телефон, напишана на хартија и сл.);
- пријава до полициска станица;
- извештај од полициска станица за евентуална интервенција;
- точни податоци за жртвата и насилникот;
- записник за извршени дејствија согласно Законот за семејство;
- судска одлука доколку била изречена/и привремена/и мерки за заштита;
- извештај на стручен тим и наод и мислење на стручен тим со точна проценка од потребата за изрекување на конкретна привремена мерка на заштита и очекуваниот ефект.

4.3 Спроведување на изречените привремени мерки за заштита

Изречените мерки од страна на судот се спроведуваат согласно Правилникот за начинот на спроведување и следење на изречените мерки за заштита.

Центарот за социјална работа го следи спроведувањето на изречените мерки и го известува судот на негово барање.

Во случај на непочитување на изречените привремени мерки за заштита од страна на сторителот се известува судот и органот надлежен за извршување согласно Законот за семејство.

4.4 Следење на привремените мерки за заштита

По применото решение од судот, стручниот тим подготвува план за следење со кој се утврдува начинот на кој ќе се следи спроведувањето на изречената привремена мерка за заштита.

Планот за следење го изготвува и спроведува стручниот тим кој е одговорен за конкретниот предмет во согласност со методолошките упатства за постапување во случај на семејно насилство.

Во изготвениот план за следење на изречените мерки се одредува и одговорно лице од други ресори надлежни за извршување на ПМЗ, како и други лица од социјалната средина на сторителот со кои Центарот за социјална работа ќе соработува за добивање информации за однесувањето на сторителот.

Центарот за социјална работа по барање на судот и проценката на стручниот тим доставува до судот периодични извештаи за текот на реализација на мерките и резултатите што се постигнати со нив.

Врз основа на следењето, Центарот за социјална работа изготвува предлог до судот за престанок или продолжување на мерките, како и замена со други мерки согласно добиените сознанија од следењето на случајот.

МИНИСТЕРСТВО ЗА
ВНАТРЕШНИ РАБОТИ -
ПРОТОКОЛ ЗА ПОСТАПУВАЊЕ
ВО СЛУЧАЈ НА СЕМЕЈНО
НАСИЛСТВО

ВОВЕД

Уставот на Република Македонија во своите основни одредби ги набројува основните слободи и правата на човекот и граѓанинот, признати со меѓународното право и утврдени со Уставот како најрелевантни уставноправни вредности, односно, како темелни вредности на уставниот поредок на Република Македонија. Основните слободи и права на човекот и граѓанинот заземаат централно место во нормативниот дел од Уставот.

Согласно член 9 од Уставот на РМ сите граѓани се еднакви во слободите и правата, независно од полот, расата, бојата на кожата, националното и социјалното потекло, политичкото и верското уверување, имотната и општествената положба.

Тргувајќи од уставните определби за заштита на основните човекови права и слободи и почитувајќи ги општоприфатените норми на меѓународното право за елиминирање на сите форми на дискриминација врз жената, вклучувајќи го и семејното насилство, Владата на Република Македонија ги потврди своите заложби за преземање на сите неопходни мерки за негово елиминирање.

Националната стратегија за заштита од семејно насилство, усвоена од страна на Владата на Република Македонија претставува основен стратешки документ и истиот има за цел утврдување на стратешките насоки и приоритети за сузбивање и спречување на овој вид насилство и утврдување на одговорните носители за нивно спроведување.

Министерството за внатрешни работи е едно од клучните министерства кое има широк мандат за постапување и тоа:

- постапување по пријави за извршено семејно насилство,
- заштита на лицата - жртви на семејно насилство,
- сузбивање и попречување на насилството,
- откривање на сторителите и покренување постапка против истите,
- превентивни активности.

Целите на овие стандардни оперативни процедури е да се усогласат и унифицираат постапките на полициските службеници што работат по пријавените случаи на семејно насилство од моментот на пријавување до завршување на постапката. Постоеното на овие стандардни оперативни процедури ќе доведе до усогласување на постапките на полициските службеници.

ПРАВНА РАМКА

Правната рамка која го регулира прашањето за семејното насилство е пропишана со Уставот на Република Македонија, Кривичниот законик, Законот за кривична постапка, Законот за полиција, Законот за внатрешни работи, Законот за малолетничка правда, Законот за семејство, Правилникот за начинот на вршење на полициските работи, Кодексот на полициска етика и Меѓународното право.

1. Устав на Република Македонија

Уставот на Република Македонија во своите основни одредби ги нагласува основните права и слободи на граѓаните почитувајќи ги општоприфатените норми на меѓународното право регулирани во чл. 9 и чл. 11 во кои физичкиот и моралниот интегритет на човекот се неприкосновени и се забранува секој облик на мачење, нечовечко или понижувачко однесување и казнување.

2. Кривичен законик

Семејното насилство е инкриминирано во рамките на постоечките кривични дела во казненото законодавство. Оттука, нашето законодавство, со дефинирањето, пропишаните построги казни и гонењето по службена должност оди чекор напред, и на тој начин семејното насилство го издвојува како посебен вид криминал.

Во Кривичниот законик на Република Македонија во чл.122 став 19 е наведена дефиницијата во која под семејно насилство се подразбира малтретирање, грубо навредување, загрозување на сигурноста, телесно повредување, полово или друго психолошко или физичко насилство, со кое се предизвикува чувство на несигурност, загрозување или страв, спрема брачниот другар, родителите, децата или други лица кои живеат во брачна или вонбрачна заедница или заедничко домаќинство, како и спрема поранешен брачен другар или лица кои имаат заедничко дете или се наоѓаат во блиски лични односи.

Со измените и дополнувањата од 2004 година во Кривичниот законик на Р. Македонија на основните членови додаден е ставот - до колку делото е сторено при вршење семејно насилство - и тоа во следните кривични дела:

- **Кривични дела против животот и телото**
(убиство, убиство на миг, телесна повреда, тешка телесна повреда),
- **Кривични дела против слободите и правата на човекот**
(присилба, противправно лишување од слобода и загрозување на сигурноста),
- **Кривични дела против половата слобода и половиот морал**
(силување, полов напад врз малолетник кој не навршил 14 години, обљуба врз немоќно лице и посредување во вршење проституција).

3. Закон за кривична постапка

Со Законот за кривична постапка се регулира начинот на постапување на полицијата со сторителите на кривични дела, но и постапката со жртвите на тие дела.

4. Закон за полиција

Согласно Законот за полиција полициските службеници се должни да постапуваат за заштита на животот, личната сигурност и имотот на граѓаните, спречување на вршење кривични дела и прекршоци, откривање и фаќање на сторителите како и преземање на други, со закон определени мерки, за гонење на сторителите на тие дела. Законот ги обврзува полициските службеници за укажување помош и заштита на граѓаните во случај на неопходна потреба.

5. Закон за малолетничка правда

Во Законот за малолетничка правда во глава 16 која се однесува на заштита на малолетникот како оштетен или сведок е регулирана постапката на службените лица при Министерството за внатрешни работи.

6. Закон за семејството

Во Законот за семејство во чл.99 дефинирано е семејното насилство, а во чл.104 регулирани се привремените мерки за заштита од семејното насилство што се во надлежност на постапување на МВР.

7. Правилникот за начинот на вршење на полициските работи

Во Правилникот за вршење на полициските работи е пропишан начинот на вршење на полициските работи од страна на полициските службеници, а од таму и начинот на постапување во врска со пријавените случаи на семејно насилство.

8. Кодексот на полициска етика

Со овој Кодекс се определува начинот на однесувањето, работењето, целите на полицијата и етичкото постапување спрема жртвите и сторителите на кривичните дела.

9. Меѓународно право

Во сферата на меѓународното регулирање за справување со семејното насилство, од огромно значење е усвојувањето на Европската конвенција за заштита на човековите права и основни слободи, Европската социјална повелба, Европската конвенција против тортура и многу други меѓународни документи и конвенции.

Задачата на полицијата според овој протокол е да ја заштити жртвата од семејно насилство, односно да работи на намалување на насилството, во функција на заштита на здравјето во семејството и спречување на меѓугенерациски пренос на насилството во семејството. Надлежноста на полицијата во полето на семејното насилство е заштита на лицата - жртви, откривање на сторителите, сузбивање и попречување на семејното насилство и неговото превенирање.

Во случај на пријава на семејно насилство или пак, во случај на барање за давање помош на лице изложено на кој било вид насилство во семејството, службеното лице е должно да постапи и да ги обезбеди сите потребни докази за успешно спроведување на кривичната постапка на следниов начин:

1. ПРИЈАВУВАЊЕ И ПОСТАПУВАЊЕ

Дежурниот полициски службеник кај кого е пријавен случајот (телефонско јавување или непосредно пријавување) лично врши проценка за тежината на случајот и врз основа на извршената проценка ги регистрира и ги презема следните активности:

- Го утврдува времето на повикот;
- Податоци за пријавителот / сторителот / жртвата;
- Што, каде и кога се случува/случило;

- Дали и кој е повреден - опис;
- Потреба од лекарска помош;
- Моментална опасност;
- Дали има оружје / какво / каде;
- Има ли закана за негова употреба;
- Присуство на деца и потреба од нивно засолнување;
- Инструкции и совет за моментална безбедност / засолнување;
- Упатство за прва помош;
- Известување дека групата за интервенции е на пат;
- Лоцирање на страните (локација на жртвата и сторителот);
- Утврдување на присуство на други лица - сведоци;
- Утврдување на пристапот, влезот на објектот (зграда, куќа итн.);
- Опис на сторителот (изглед и облека), а во случај на негово заминување, утврдување на лице место во која насока и со што заминал (возило, мотор, пеш итн.);
- Утврдување на податокот за изречена/и привремени мерка за заштита од семејно насилство;
- Утврдување на начинот на прекршување на привремената/те мерка/и за заштита;
- Дали има некој друг загрозен и кој;
- Претходни повици (поплаки /пријави).

Напомена: Полицискиот службеник што го прима повикот (кога е по телефон) треба да настојува комуникацијата да трае што е можно подолго со цел обезбедување на повеќе информации.

1.1 Евидентирање

- Во книгата за дневни настани се евидентира примениот повик;
- Кој го примил повикот;
- Кој излегол на интервенција;
- Природа на повикот (квалификација);
- Време на пријавата;
- Пријавител / Генералии;
- Адреса;
- Телефонски број;
- Сторител;
- Опасност по живот;
- Локација на сторителот;

- Врска меѓу сторителот и жртвата;
- Опис на настанот - што се случило;
- Место на настанот;
- Дали е некој повреден;
- Карактер на повредата;
- Дали сторителот е на лице место;
- Дали го напуштил лице местото;
- Правец на движење;
- Со што _____ ПМВ _____ тип _____ рег. бр. _____;
- Опис на сторителот;
- Облека;
- Забелешка - преземени мерки.

Напомена: Доколку не се работи за итен случај, полицискиот службеник ја информира странката да дојде во подрачната полициска станица и да пријави за настанот што се случил.

2. ИЗЛЕГУВАЊЕ НА ЛИЦЕ МЕСТО

2.1 Излегувањето на лице место се реализира со присуство на најмалку двајца или повеќе полициски службеници (по можност од различен пол). При излегување на лице место, полициските службеници треба да ги обезбедат следните информации и податоци, односно да ги преземат следните мерки и активности:

- Да ги побараат сите податоци од дежурниот полициски службеник;
- Локација;
- Кој е присутен на местото на настанот;
- Каква е веројатноста осомничениот да даде отпор;
- Присуство на оружје;
- По потреба да користат заштитна опрема;
- Да побараат засилување до колку има потреба;
- Поранешни пријави во кои бил вклучен осомничениот;
- Информација дали постои изречена/и привремена мерка за заштита;
- Претпазливо да се приближат до домот;
- Да внимаваат при стапувањето во контакт со жртвата / сторителот;
- Да проверат дали во домот се присутни деца;
- Ако во домот се присутни деца да преземат мерки за нивна заштита;
- Да проверат дали осомничениот поседува оружје;
- Да ги разделат спротивставените страни;

- Да го оддалечат сторителот подалеку од предмети со кои би можел да нападне / самоповреди;
- Визуелно да комуницираат со колегата / колегите;
- Да очекуваат можна реакција од страна на жртвата при приведување на сторителот.

2.2 При излегување на лице место полициските службеници се должни да преземат мерки за заштита на жртвите на семејно насилство и спречување на насилникот во понатамошното вршење на насилството. Полициските службеници треба да остварат одвоен разговор со сторителот и жртвата, доколку за тоа постојат објективни можности, при тоа да постапуваат согласно следните насоки:

Насоки за водење разговор со жртвата

- Да земат генералии;
- Да ја смират жртвата доколку е вознемирена;
- Да утврдат дали има потреба од медицинска помош;
- Да утврдат дали има присуство на деца и нивна злоупотреба;
- Да ја сослушаат верзијата за хронологијата на настанот;
- Да покажат разбирање за состојбата во која се наоѓа жртвата;
- Да ја информираат жртвата дека се тука за да и помогнат;
- Да ја информираат жртвата за нејзините права и достапни услуги / сервиси за нејзина заштита, а во случај на потребно засолнување да се јават на националната СОС линија **15 700** или на бројот **15315**;
- Да бидат професионални при постапувањето;
- Да и појаснат дека не треба да се обвинува за инцидентот;
- Да констатираат дали имало и други претходни инциденти;
- Да обезбедат телефон за контакти со сведоците (ако ги имало);

Насоки за водење разговор со сторителот

- Да земат генералии;
- Да го информираат за неговите права / право на бранител и за законските последици од стореното дело;
- Да го смират осомничениот, доколку е вознемирен;
- Да се информираат дали имало присуство на деца и каде се;
- Да утврдат потреба од медицинска помош;
- Да избегнуваат обвинувачки изјави, изрази и коментари;
- Да ја слушнат верзијата за хронологијата на настанот;
- Да бидат професионални при постапувањето;
- Да се фокусираат на прашањата: што, како, кога, а не на зошто;
- Да се концентрираат на настанот, а не на причините за настанот;

- Да утврдат дали имало претходни инциденти / историјат на домашно насилство;
 - Да утврдат дали има закани дека ќе нападне врз животот на жртвата или други лица;
 - Дали поседува оружје и дали се заканува;
 - Дали имало изречено привремена мерка /и за заштита и дали истата е прекршена
 - Дали користел алкохол / дрога;
 - Да се консултираат со другиот полициски службеник во врска со верзијата на жртвата;
 - Да постават дополнителни прашања фокусирајќи се на спорните информации;
 - Да му овозможат да каже дополнително тоа што самиот цени дека е потребно;
- 2.3 Полициските службеници при постапувањето во случаите на семејно насилство, потребно е да ги преземат сите мерки и активности со цел утврдување на фактичката состојба, односно прибирање на потребните информации;
- 2.4 По потреба се врши увид, се обезбедуваат и прибираат доказни материјали од лице место заради нивно понатамошно проследување на вештачење;
- 2.5 Се врши опис на видливи повреди на жртвата и сторителот;
- 2.6 Се преземаат и други истражни дејствија, како што се претрес на стан или други простории, привремено одземање на предмети итн.;
- 2.7 Во случаи на потешки повреди (телесни или психички) на жртвата/сторителот, полициските службеници повикуваат итна медицинска помош;
- 2.8 Полициските службеници се должни да ја информираат жртвата за мерките што ќе бидат преземени против насилникот;
- 2.9 Во случај на потреба за згрижување и сместување на жртвата, полициските службеници воспоставуваат контакт со националната СОС линија или надлежниот центар за социјална работа и обезбедуваат превоз до истите;
- 2.10 Во случаи кога жртва на семејно насилство е дете, малолетник или лице со попреченост во психофизичкиот развој, задолжително се повикува полициски службеник од надлежната организациона единица за криминалистички работи (инспектор по малолетничка деликвенција) и претставник од надлежниот центар за социјална работа заради негово понатамошно згрижување;
- 2.11 Полициските службеници го информираат насилникот за мерките што ќе бидат преземени против него, со цел спречување на насилството, во согласност со законските овластувања (предупредување, приведување, задржување);
- 2.12 На самото лице место полициските службеници вршат задолжителна проверка за присуство на оружје на местото на настанот. Доколку се утврди дека постојат елементи на сторен прекршок или кривично дело, истото веднаш привремено му се одзема. Доколку сторителот доброволно не го предаде оружјето се обезбедува налог за претрес од надлежниот суд;

- 2.13 Полицискиот службеник е должен да ја информира жртвата за правото за поднесување предлог до надлежниот суд за изрекување привремена мерка за заштита од семејно насилство;
- 2.14 За сите преземени активности и мерки од страна на полициските службеници се подготвува службена белешка и соодветен поднесок;
- 2.15 За преземените дејствија при семејно насилство, полицискиот службеник има обврска веднаш, а најдоцна во рок од 48 часа писмено да го извести надлежниот центар за социјална работа за хронологијата на настанот, во вид на писмено известување;
- 2.16 По утврдувањето елементи на кривична одговорност, полициските службеници се должни да поднесат кривична пријава против сторителот на семејно насилство;
- 2.17 Задолжени за расчистување на кривичните дела поврзани со семејно насилство и поднесување кривична пријава се полициските службеници од надлежната организациона единица за криминалистички работи во подрачната организациона единица.

3. ПРИВРЕМЕНИ МЕРКИ ЗА ЗАШТИТА ОД СЕМЕЈНО НАСИЛСТВО

Полициските службеници се должни да постапуваат по изречените привремени мерки за заштита од семејно насилство (предвидени во Законот за семејство на РМ, член 104) и тоа:

- Забрана да се заканува дека ќе стори семејно насилство - се предлага / изрекува секогаш кога се има сознание дека е сторено семејно насилство и при тоа постои реална опасност дека истото може да се повтори;
- Забрана да малтретира, вознемирува, телефонира, контактира или на друг начин да комуницира со жртвата - се предлага / изрекува секогаш кога се има сознание дека извршителот семејното насилство го сторил со малтретирање, вознемирување, телефонирање, контактирање или комуницирање на каков било друг начин, и до колку постои опасност истото да го повтори;
- Забрана да се приближува до живеалиштето, училиштето, работното место или определено место кое редовно го посетува друг член од семејството - се предлага / изрекува забрана за приближување на извршителот на семејно насилство до лицето - жртва на семејно насилство, кога има сознание дека постои реална опасност извршителот на семејното насилство да го повтори насилството;
- Отстранување од домот без оглед на сопственоста, до донесување на конечна одлука од судот - се предлага / изрекува на извршителот кој сторил семејно насилство, ако постои опасност дека без изрекување на оваа мерка тој повторно ќе стори насилство;
- Забрана да поседува огнено оружје или истото да му биде одземено - се предлага / изрекува кога се има сознание дека извршителот на семејно насилство има огнено или друго оружје, заради заштита на сигурноста на лицето-жртва на семејно насилство.

По доставеното судско решение за изрекување на некоја/некои од горенаведените привремени мерки за заштита од семејно насилство, полициските службеници се должни да постапуваат по изречените мерка / и по добивањето на судско решение за изречена привремена мерка / и за заштита од семејно насилство, полициските службеници со покана го повикуваат сторителот на информативен разговор. Доколку истиот се јави на поканата, должни се да го предупредат и да му укажат на можните последици од прекршување на изречената мерка.

Во однос на привремената мерка „Отстранување на насилникот од домот“, во ситуација кога истиот одбива доброволно да го напушти домот, полициските службеници даваат асистенција на претставниците од Центарот за социјална работа за негово присилно отстранување.

Во однос на привремената мерка „Забрана за поседување огнено или друго оружје или истото да му биде одземено“, полициските службеници задолжително привремено го одземаат оружјето.

3.1 Евидентирање

Сите добиени привремени мерки за заштита од семејно насилство се евидентираат во канцелариите за извештаи во полициските станици од општа надлежност.

Во периодот на нивното времетраење еден примерок задолжително треба да има во дежурната служба во ПС со цел запознавање на полициските службеници и нејзино доследно следење.

Задолжените полициски службеници од надлежната организациона единица за криминалистички работи и водичот на безбедносен реон се должни да ги следат добиените привремени мерки за заштита од семејно насилство.

Во случај да дојде до прекршување на изречената/ите привремени мерки за заштита од семејно насилство, полицискиот службеник е должен писмено да го извести надлежниот центар за социјална работа и надлежниот суд во форма на писмено известување.

Доколку пак, со прекршувањето на привремената мерка се утврдат елементи на кривично дело се постапува согласно предвидените законски прописи (се поднесува кривична пријава, посебен извештај).

МИНИСТЕРСТВО ЗА
ЗДРАВСТВО - ПРОТОКОЛ ЗА
ПОСТАПУВАЊЕ ВО СЛУЧАЈ
НА СЕМЕЈНО НАСИЛСТВО

1. ОПШТ ДЕЛ

1. МАНДАТ НА ЗДРАВСТВЕНИТЕ УСТАНОВИ ЗА СЕМЕЈНО НАСИЛСТВО

Здравствениот систем, согласно Законот за здравствена заштита има цел да обезбеди и систем на мерки за превенција и заштита од семејно насилство, и тоа:

- Примарна превенција на насилство и семејно насилство
 - едукација и промоција на здравје и безбедност,
 - проценка и откривање на ризици за насилство,
 - рано откривање на насилно однесување кај поединци,
 - преземање мерки за спречување и сузбивање на насилство.
- Секундарна превенција на насилство и семејно насилство
 - рано откривање и задолжителен рутински скрининг за знаци на насилство,
 - навремен и правилен третман на жртвите на семејно насилство, зависно од природата на насилството, а согласно принципите на медицината базирана на докази,
 - згрижување на жртвите на насилство - упатување до Центарот за социјална работа,
 - соодветен медицински третман на насилникот и упатување на соодветен психосоцијален третман.
- Терцијарна превенција на насилство и семејно насилство
 - рехабилитација на жртви на семејно насилство (медицинска, психичка, социјална и професионална рехабилитација),
 - психосоцијална поддршка и рехабилитација на насилникот.

Овој систем се однесува на сите нивоа на здравствена заштита (примарна, секундарна и терцијарна) и е заснован на принципите на еднаквост, универзалност, достапност, ефикасност, квалитет и континуираност.

2. ИНТЕРВЕНЦИЈА

Здравствените работници се должни да ги почитуваат сите принципи на медицинска етика и деонтологија во својата професија, при што се должни да ги почитуваат правата на пациентите - жртви на семејно насилство: почитување на достоинството на пациентот/жртвата, почитување на доверливоста на информацијата, обврска на здравствените работници да го унапредат здравјето и безбедноста на жртвата, како и другите права пропишани со Законот за заштита на правата на пациентите¹.

¹ Службен весник на РМ, бр.:82/2008 и 12/2009

Здравствените работници треба да ги преземат следните интервенции:

1. Ефективна проценка низ интервјуирање на лицето - жртва на семејно насилство, или суспектно за жртва, во принцип само со лицето/жртва без присуство на деца, пријатели или роднини, низ креирање атмосфера на доверливост, покажување внимание и чувствителност за ситуацијата, разбирање, прифаќање, нормализирање на ситуацијата со покажување дека е во ред да се говори за насилството, разговарање за децата. Интервјуте се врши со напишан прашалник или при рутинска анамнеза, а податоците се од доверлив карактер, и мора да бидат соодветно заштитени и чувани, во согласност со прописите за заштита на правата на пациентите.

1.1. Проценка на безбедноста на жртвата - со проценување на ситуацијата која опфаќа покрај медицинска проценка и проценка за потреба на помош од други релевантни служби и тоа проценка на:

- Индикација за прием во болница или соодветна здравствена установа поради физичка повреда, психолошка траума, страв, вознемиреност; (координација со Центар за социјална работа (ЦСР), полиција);
- Нужност од сместување во посебно прибежиште за жртви на семејно насилство (координација со национална СОС линија, Шелтер-центар, друго прибежиште, со ЦСР);
- Можност за сместување кај роднини или пријатели, доколку не постои прибежиште (надлежност на ЦСР).

1.2. Утврдување на идни ризици

Здравствениот работник ја оценува состојбата на безбедноста на жртвата во опкружувањето во кое живее и ги проценува идните ризици за можно насилство, односно натамошна виктимизација на жртвата врз основа на сознанијата добиени од анамнезата и од прегледот.

1.3. Утврдување на природата и видот на насилството (физичко, психолошко, сексуално, економско) преку:

- Индикатори за физичко насилство,
- Индикатори за сексуално насилство,
- Индикатори за психолошка траума предизвикана од насилство.

1.4. Проценка на ризикот од насилство:

Во рамките на прегледот и земената анамнеза здравствениот работник ја утврдува врската помеѓу семејното насилство и ефектите врз здравјето на жртвата и презема мерки соодветно на наодот.

Здравствениот работник:

Утврдува	Презема мерка
Историја на насилството: (ситуации со висок ризик: повеќегодишна историја на насилство, времетраење на насилство за време на бременост, насилство во примарното семејство)	Писмен запис (досие на пациентот)
Вид на насилство	Писмен запис (досие на пациентот)
Користење оружје или закана со оружје	Задолжително известување на полиција и советник за заштита на правата на пациентите
Користење дроги и алкохол	Задолжително известување на ЦСР и советник за заштита на правата на пациентите
Контролирачко однесување	
Насилство кон децата	Задолжително известување на ЦСР, народен правобранител и советник за заштита на правата на пациентите
Распавии околу децата	Задолжително известување на ЦСР, народен правобранител и советник за заштита на правата на пациентите
Разговор околу развод	Задолжително известување на ЦСР

Здравствениот работник во зависност од типот на повредата или здравствената состојба на жртвата сугерира можности за други упатувања до релевантни институции кои даваат правна, социјална или друг вид помош, со цел обезбедување на соодветен третман и згрижување на жртвата на семејното насилство, а во секој случај го известува и советникот за заштита на правата на пациентите во установата.

2. **Интервју (анамнеза) и медицински преглед на жртвата** или при постоење на сомневање за жртва на семејно насилство, со претходно објаснување што подразбира тоа, како и дозвола да се изведе прегледот без присуство на други лица. Ако е во прашање жена што доживеала сексуално насилство пожелно е да биде прегледана од докторка. Преглед на целото тело, на сите повреди, особено прекриени со облека. Ако е потребно се прави и консултација со лекар-специјалист по судска медицина.
 - 2.1. Забележување на емоционалните и психолошките реакции.
 - 2.2. Барање објаснување за настанувањето на сите повреди. Забележување на можните контрадикции меѓу повредите и објаснувањето што се дава (пожелно е обраќање до ЦСР).
 - 2.3. Забележување на немедицински индикации за насилство: искината, крвава облека, искубана коса и други знаци.

- 2.4. Ако жртвата е во несвест, треба да се обезбедат сите медицински прегледи што ќе утврдат што е причината за тоа. Хоспитализација на жртвата и **известување на полиција и ЦСР**.
- 2.5. Ако се работи за сексуално насилство потребен е покрај преглед на целото тело и гинеколошки преглед.
- 2.6. Ако жртвата е вознемирена, уплашена, моторно раздвижена, со конверзивни реакции или изразена инхибиција, апатија, заоченост, неопходно е да се упати кај психијатар.

3. ДОКУМЕНТАЦИЈА

- 3.1 Здравствените работници во случај на сторено насилство/повреда се должни да ја констатираат здравствената состојба, видот на повредата, природата на насилството, околностите под кои тоа се случило, со што е или на кој начин е направена повредата и сите други релевантни податоци за стореното насилство/повреда што се неопходни во случај на водење на судски постапки за сторени кривични дела поврзани со телесни и друг вид повреди.
- 3.2 Согласно постоечкото законодавство, за секоја преземена мерка поврзана со прегледот, лекувањето и натамошниот третман здравствените работници водат евиденција во постојната основна медицинска документација. При тоа, здравствениот работник ја внесува шифрата за природата на повредата и шифрата за надворешната причина за повреда и насилство согласно Меѓународната класификација на болестите и здравствено сродните проблеми – десетта ревизија (МКБ 10). Медицинската документација се води и прибира од матичен лекар (ПЗЗ), служба за итна медицинска помош (ИМП) и ургентна медицина, болнички одделенија и интензивна нега.
- 3.3 Со Законот за евиденции во здравството² е предвидено да се води индивидуална евиденција за насилство, со што здравствениот работник треба да пополни пријава за повреди од насилство. Предлог-Образецот за документирање на повредите од насилство е даден во прилог. Оваа пријава се доставува преку подрачниот центар за јавно здравје до Институтот за јавно здравје, каде се води регистар за насилство. Пријавата-Образец за повреди од насилство се пополнува во три копии и ја следи жртвата во понатамошниот третман, каде што се дополнуваат податоци од соодветните служби: полиција и Центар за социјална работа, со цел да се спречи секундарната виктимизација на жртвите на насилство.
- 3.4 Здравствениот работник документацијата со која располага во однос на состојбата во којашто се наоѓа жртвата на семејното насилство, со согласност на жртвата, ја проследува до релевантните институции што се вклучени во интегрираниот и координираниот систем на интервенции за помош на жртви од семејно насилство, согласно важечките законски прописи, а тие се должни добиените податоци да ги третираат како доверливи, во согласност со Законот за заштита на пациентите и Законот за заштита на личните податоци³.

² Службен весник на РМ, бр. 20/2009

³ Службен весник на РМ, бр. 7/05

- 3.5 Здравствените работници се должни да го почитуваат правото на избор на жртвата во сите случаи, освен во случаите во кои здравствениот работник ќе оцени дека животот на жртвата се доведува во опасност поради ризик од можно насилство и/или сторено насилство или во случаи на опасност за траен тежок инвалидитет. Во овој случај здравствениот работник ја информира жртвата и истовремено внесува во медицинската документација дека жртвата е информирана и дека без нејзина согласност ја информирал полицијата и Центарот за социјална работа.
- 3.6 Обезбедување евиденција за кривични случаи - на барање на истражните органи, здравствените работници ги обезбедуваат расположивите податоци за здравствената состојба/повреда на жртвите со коишто располагаат.
- 3.7 На барање на судските органи здравствените работници/вештите лица обезбедуваат, во рамките на судските постапки, проценка на насилството/повредата, начинот на настанување, условите во коишто настанала повредата итн..

4. ОБЕЗБЕДУВАЊЕ КОНТИНУИРАНА ЗДРАВСТВЕНА ЗАШТИТА И УПАТУВАЊЕ

Здравствениот работник, во согласност со здравствената состојба на жртвата, ги презема неопходните мерки за третманот на повредата/состојбата на жртвата во рамки на своите компетенции и ја советува/упатува за натамошниот третман. Третманот може да продолжи во здравствената установа на исто или повисоко ниво или во друг сегмент на интегрираниот систем за заштита на жртвата на семејно насилство. Сите здравствени работници и помошен персонал ќе го почитуваат достоинството на жртвите на семејно насилство, обезбедувајќи им нега, безбедност и повратни информации, на разбирлив начин, во сите околности, во согласност со Законот за заштита на правата на пациентите.

- 4.1 **Упатување до повисоко ниво на здравствена заштита** за крајно згрижување, третман и/или рехабилитација на жртвата. Жртвата се упатува до соодветната здравствена установа од секундарна или терцијарна здравствена заштита, каде што ќе биде дефинитивно медицински згрижена и ќе добие соодветен медицински третман, односно медицинска рехабилитација, зависно од природата и тежината на повредите и траумите здобиени со насилството.
- 4.2 **Упатување до соодветни служби за застапување** - Интегрираниот систем на заштита на жртвите од семејно насилство ги опфаќа социјалните служби и полицијата, во зависност од состојбата на жртвата.
- 4.3 **Упатување до служби за правна помош** - Здравствените работници, во случај на потреба од правна помош, ќе ја упатат жртвата до службите кои даваат правна помош.
- 4.4 **Контактирање со полицијата** - Здравствениот работник во случај на очигледна и изразена форма на насилство со сериозни оштетувања на здравјето или каде што постои ризик од насилство врз лицето, ја контактира полицијата со цел да интервенира и да го спречи натамошното загрозување на здравјето и животот на жртвата.
- 4.5 **Контактирање со социјалните служби** - Во случај на потреба од времено згрижување или од други облици на помош во вид на социјална работа, здравствениот работник кој го препознал лицето како жртва на насилство и му укажал медицинска помош (особено матичниот лекар) ќе ја упати жртвата до Центарот за социјална работа.

5. ПРЕВЕНЦИЈА

Секундарна превенција - Рутински скрининг и рано откривање на знаците на насилство

Раното откривање и рутинскиот скрининг на знаците на насилство, се дел од секундарната превенција, која опфаќа и навремен и правилен третман на жртвите на насилство.

1. ГЕНЕРАЛНА СКРИНИНГ -ПОЛИТИКА

- 1.1 Да се врши универзален рутински скрининг на сите пациенти (жени и мажи) во сите околности каде што е тоа соодветно.
- 1.2 При секој преглед здравствените работници задолжително да бараат знаци на насилство.
- 1.3 Откриените форми на насилство здравствените работници да ги евидентираат во медицинската документација.
- 1.4 Рутински скрининг да вршат само оние здравствени работници што поминале основна обука за семејно насилство, за препознавање и интервенција кај идентификуваните жртви на насилство и што имаат овластување да ги внесуваат податоците во медицинското досие на пациентот.
- 1.5 Обучените здравствени работници треба да обезбедат скрининг за семејно насилство како дел од рутинската грижа за пациентите во:
 - Примарната здравствена заштита: педијатри, училишна медицина, гинеколози, доктори по општа медицина, медицина на труд, поливалентна патронажна служба, ургентна медицина (докторите во итна медицинска помош, центрите за ургентна медицина).
 - Секундарната здравствена заштита, вонболничка и болничка, психијатри, гинеколози, педијатри, трауматолози, судска медицина.
- 1.6 Скринингот треба да го изврши здравствен работник кој воспоставил однос со пациентот и стекнал доверба.
- 1.7 Скринингот за семејно насилство треба:
 - да биде дел од личниот контакт со здравствениот работник,
 - да биде директен и неосудувачки,
 - да е доверлив, пациентите треба да се информираат за значењето и ограничувањата на доверливоста на разговорот, вклучувајќи ги и ограничувањата на доверли воста на медицинските досиеја, во согласност со Законот за заштита на правата на пациентите и
 - да биде спроведен на мајчиниот јазик на пациентот со професионален преведувач кога е тоа потребно, во согласност со Законот за заштита на правата на пациентите.
- 1.8 Скринингот треба да се направи:
 - како дел од рутинската анамнеза,
 - како дел од стандардната здравствена проценка/испитување,

- за време на првата посета во врска со ново заболување,
- при средбата со секој нов пациент,
- на секој нов интимен однос,
- за време на секоја периодична детаљна здравствена посета и
- да биде вклучен како дел од пишан прашалник.

2. СПЕЦИФИЧНОСТИ НА СКРИНИНГОТ ВО ОДДЕЛНИ ЗДРАВСТВЕНИ УСТАНОВИ

2.1. Примарна здравствена заштита (ПЗЗ)

Специфично за ПЗЗ: Пациентите треба да се подложат на скрининг:

- За време на првата посета, жените-пациенти треба да се подложат на скрининг за семејно насилство што се појавило во кое било време од нивниот живот и
- Годишно, жените треба да се подложат на скрининг за насилство во претходните/минатите години.

2.2. Скрининг на деца

Ваквиот скрининг претставува индикатор за здравствените работници дали детето-пациент е во ризик од директна злоупотреба или пак, ако детето било/е сведок на семејно насилство. При овој скрининг треба да се работи со експерти од педијатрија, училишна медицина и психијатрија за развивање специфични препораки за скрининг на деца.

2.3. Служба за здравствена заштита на жени и гинеколошко-акушерски одделенија

Специфично за служби за здравствена заштита на жени и гинеколошко-акушерски оддеенија: Скринингот треба да се прави:

- При секоја посета пред и после породување,
- При секоја нова интимна врска,
- При секоја рутинска посета на гинеколог,
- При посетите за семејно планирање,
- При посетите за сексуално преносливи болести и
- Во клиниките каде што се врши абортус.

Пациентите треба да се подложат на скрининг за сегашно или минато насилство што се појавило во кој било период од животот.

2.4. Ургентна медицина

Екстремно високата застапеност на семејното насилство и суровоста на повредите од семејно насилство го оправдуваат универзалниот скрининг од службата за итна медицинска помош и во ургентните одделенија.

Специфично:

Скринингот треба да се прави при секоја посета на ургентните одделенија. Пациентите треба да се подложат на скрининг за злоупотребата во минатите години.

2.5. Ментално здравје

Специфично:

Скринингот треба да се направи:

- Како дел од секоја иницијална проценка,
- Кај секоја нова интимна врска,
- Годишно, при тековен или периодичен третман.

Пациентите треба да се подложат на скрининг:

- При првата посета, пациентите треба да се подложат на скрининг за семејно насилство што се појавило во кој било период од нивниот живот и
- Годишно, пациентите треба да се подложат на скрининг за насилството во минатите години.

2.6. Болничко лекување

Болничкото лекување овозможува скрининг за семејно насилство во околности кога пациентот е безбеден, надвор од домот, на одредено време.

Специфично:

Скринингот треба да се направи:

- При приемот во болницата и
- При отпуштањето од болницата.

Пациентите треба да се подложат на скрининг за насилството што се случило во минатите години.

3. Примена на скрининг политика

Сите здравствени работници што вршат скрининг за семејно насилство треба да добијат соодветна обука за тоа како да поставуваат прашања за насилството, како да препознаат и откријат насилство, како да реагираат откако ќе го идентификуваат истото, како да ги адресираат прашањата за културната компетенција и како да ги применуваат и промовираат принципите за зголемување на безбедноста и почитување на автономноста на жртвата на насилство.

Обуката е дел од системот на континуирана медицинска едукација која можат да ја спроведуваат акредитирани стручни здруженија и организации.

Правилното и постојаното применување на Протоколот во секојдневната пракса, како и регистрирањето и документирањето на семејно насилство е еден од предусловите за обновувањето на лиценцата за работа од страна на соодветната комора.

Во рамките на стручното оспособување и континуираниот професионален развој обуката за семејно насилство е една од содржините којашто треба да биде опфатена во Програмата за стручно усовршување.

Стандарди за скрининг на семејно насилство за сите здравствени работници:

3.1 Анамнеза

Здравствените работници рутински ќе ги скринираат сите пациенти за семејно насилство.

3.2 Интервју со пациентот

Кога постои сомнеж за семејно насилство или кога тоа е пријавено, здравствениот работник ќе го интервјуира пациентот насамо, во услови во кои е обезбедена приватност. Здравствениот работник треба да го изврши интервјуирањето без при тоа, на кој било начин да се изрази осудување или обвинување на пациентот или друго лице. Во овој разговор треба да се содржани краткорочните опции и планови на пациентот, вклучувајќи ја и проценката за тоа дали е безбедно пациентот да се врати дома за да се превенира од понатамошно насилство.

За време на целиот контакт со пациентот здравствените работници треба да се свесни за можноста дека пациентот е жртва на семејно насилство. При тоа, особено треба да се забележат знаците што може да се индикатори дека пациентот е жртва на семејно насилство.

3.3 Физички преглед

Кога пациентот ќе пријави повреди или истите ќе бидат забележани од страна на здравствениот работник, мора да се направи физички преглед и проценка за семејно насилство. Сите здравствени работници треба да ги применуваат техниките на рутински физички преглед со кои се осигурува медицинска дијагноза. Централна распределба на повредите е: лице, врат, грло, гради, стомак и гениталии. Треба да се обележи местото на повредата на мапа за телото.

Треба да се забележи секој инцидент според следните скали:

- 1= Закани за насилство вклучувајќи ја и употребата на оружје,
- 2= Шлаканица, туркање, без повреди или болка што трае,
- 3= Удирање, клоцање, модринки, исекотини и континуирана болка,
- 4= Претепан/а, големи контузии, изгоретини, скршеници,
- 5= Повреди на главата, внатрешни повреди, трајна повреда,
- 6= Употреба на оружје, рани од оружје.

Секогаш кога за некоја од повредите може да се примени повисок број, применете го повисокиот број.

4. Мапирање

Кога постои сомнеж за семејно насилство лекарите треба да направат детаљно јасен запис за местото на повредите, кое треба да се одбележи на мапата на телото.

Овој запис треба да вклучува:

- 4.1 Детален опис на повредите на пациентот: видовите, големината, возраста/староста, местото, при што се употребува мапирање на телото во случаите кога тоа може да се употреби.
- 4.2 Фотографии од повредите на пациентот.
- 4.3 Забележување/описување на физичките докази.
- 4.4 Вклучување на следново:
 - a. Медицинска историја,
 - b. Социјална историја и
 - c. Сексуална историја: Историја на сексуално преносливи болести, силување.
- 4.5 Сите мапи треба да содржат коментари од здравствениот работник за тоа дали објаснувањата во однос на повредата адекватно ја објаснуваат истата.
- 4.6 Сопствените зборови на пациентот со употреба на наводници треба да бидат внесени во мапата во делот за поплаки и историјата за сегашни болести каде што се опишува насилниот настан.
- 4.7 Име на истражниот полицаец и секоја акција која е преземена во случаите кога е повикана полицијата.
- 4.8 Документирање на секој детаљ, дури и на навидум безначајните, како што се растргната облека, замачкана облека, скршени нокти, гребаници и модрини.
- 4.9 Вклучување на имињата на сите лица што го прегледале или разговарале со пациентот за повредите и насилството кое е регистрирано.

Записите се прифатливи ако:

1. Се направени за време на редовна посета;
2. Биле направени во согласност со рутинските процедури;
3. Ако се адекватно чувани и само персоналот има пристап до нив.

Дури и ако пациентот подоцна одлучи дека не сака да поведе правни постапки, случајот може да се документира и докажува со претставување на претходно дадените/направените изјави/записи во однос на она што се случило. Вклучете ја секоја фактичка информација што може да ви помогне да се сетите на ставот на пациентот, изгледот и подоцнежното искуство во истиот случај, во случај да бидете подоцна повикани како вешто лице да сведочите за случајот.

5. Имплементација на план за безбедност

Процесот на интервјуирање од страна на здравствениот работник треба да содржи и дискусија за краткорочните планови и опции, вклучувајќи ја и проценката од медицински аспект дали е безбедно за пациентот да се врати дома.

Здравствените работници што го примаат повредениот пациент треба да ја обезбедат доверливоста на прегледот и информациите за пациентот, додека тој е во болница (отстранување на името на пациентот од собата во која се наоѓа, од компјутерската табла, итн.), како и континуирано во согласност со одредбите за доверливост на Законот за заштита на правата на пациентите.

- Во сите случаи, здравствениот работник треба да има познавања за да го упати пациентот до локалните установи кои даваат помош и поддршка на жртвите на семејно насилство во рамките на своите ингеренции - **Центар за социјална работа, Шелтер -центар, СОС линија.**
- Доколку пациентот е согласен, здравствениот работник му помага на пациентот во **јавувањето на СОС линијата за семејно насилство.**

6. Известување

Ако здравствениот работник утврди дека пациентот стекнал повреда предизвикана од семејно насилство, задолжително мора да го пријави случајот во меснонадлежната полициска станица.

Ако здравствениот работник утврди дека пациентот има повреда од семејно насилство стекната непосредно пред прегледот, ќе го пријави случајот во меснонадлежната полициска станица по телефон, колку што е можно побрзо, а пишаниот извештај ќе го достави најдоцна во рок од 2 дена од денот на прегледот.

НАПОМЕНА: По правило, секое кривично дело за кое се гони по службена должност, а во овие рамки спаѓа и семејното насилство, согласно Законот за кривичната постапка, задолжително - секој граѓанин, па и здравствениот работник, е должен да го пријави.

Пријавата може да се достави до полицијата, обвинителот, како и преку ЦСР.

Пожелно е при првичниот контакт со жртвата, да се обезбеди и доказ, но и лекарски наод од првичниот преглед, како и од вкупниот медицински третман на жртвата во соодветната здравствена установа.

II. ПОСЕБЕН ДЕЛ

Во овој дел од Протоколот е земена предвид превенцијата на специфични видови насилство: насилство извршено од страна на интимниот партнер; злоупотреба и запоставување на деца, насилство врз повозрасни лица, насилство врз жени, како и насилство врз лица со инвалидност.

1. ПРЕВЕНЦИЈА НА НАСИЛСТВО ИЗВРШЕНО ОД СТРАНА НА ИНТИМНИОТ ПАРТНЕР

Карактеристични знаци на жртвите на семејно насилство извршено од страна на интимниот партнер се следните:

Знаци во однесувањето: Нервоза и несоодветно смеење, плачење, воздивнување, анксиозност, одбранбен став, гнев, негледање на здравствениот работник (контакт со очи) или гледање со страв, минимизирање на сериозноста на повредите, премногу внимателен, агресивен или заштитнички партнер.

Вербални знаци: Зборува за пријател што бил злоупотребен; укажува на гневот или темпераментот на партнерот; одговара потврдно на кое било од следните прашања: Дали сте биле удрени или навредени во последната година?, Дали сте во врска со некој што ве повредува или ви се заканува?, Дали вашиот партнер некогаш уништил работи што ви значат?, Дали некогаш вашиот партнер ве присилил на секс?, Дали вашиот партнер е посесивен?, Дали инсистира да знае каде сте цело време?, Дали е претерано љубоморен вашиот партнер? итн..

Постојано обраќање за здравствени услуги, посебно за психосоматски проблеми или за повреди на исто место.

Психосоматски/емоционални проблеми вклучувајќи и главоболки, нарушено спиење, тешкотии во концентracијата, анксиозност, депресија, замор, кошмари, обиди за самоубиство или гестови, абдоминални или гастроинтестинални проблеми, брачни проблеми.

Прашања и ставови што не треба да се прашуваат или изразуваат:

- Зошто останувате со таква личност?
- Дали добиваш нешто од насилството?
- Што направи ти во тој момент за да го предизвикаш да те удри?
- Што си можел/а да направиш за да ја одбегнеш или смириш ситуацијата?

Директни вербални прашања:

Здравствените работници треба да се подготвени да постават неколку или сите од следните прашања на пациентите, за да определат дали се тие жртви на семејно насилство:

1. Дали се чувствувате исплашени или загрозени од вашиот партнер?
2. Дали во врската сте биле физички повредени или ви се заканувал вашиот партнер?

3. Дали сте во врска во која не се однесуваат добро со вас?
4. Дали сте биле удрени или повредени во последните 6 месеци или од последниот пат кога ве видов?
5. Дали вашиот партнер некогаш уништил работи што ви значат?
6. Дали вашиот партнер им се заканувал или ги повредил вашите деца?
7. Дали вашиот партнер ве присилил на секс, што ве прави да се чувствувате лошо?
8. Сите ние се караме дома. Што се случува кога се карате или не се согласувате со вашиот партнер?
9. Дали вашиот партнер некогаш ве спречил да го напуштите домот, да се видите со пријатели, да се вработите или да продолжите со образованието?
10. Дали вашиот партнер го следи секој ваш чекор? Дали се јавува од работа неколку пати дневно? Дали ве обвинува дека имате афера со некого или секого?

2. ПРЕВЕНЦИЈА НА СЕМЕЈНО НАСИЛСТВО ИЗВРШЕНО ВРЗ ДЕЦА И МЛАДИ (ЗЛОУПОТРЕБА И ЗАПОСТАВУВАЊЕ)

2.1 РАЗЛИЧНИ ВИДОВИ НАСИЛСТВО ВРЗ ДЕЦАТА

Злоупотреба и запоставување на детето ги опфаќа сите облици на физичка или емоционална злоупотреба, сексуална злоупотреба, запоставување или немарно постапување, како и комерцијална или друга експлоатација, што доведува до вистинско или потенцијално нарушување на детското здравје, загрозување на детскиот развој или достоинство во рамките на однос кој вклучува одговорност, доверба или моќ.

2.1.1 Физичка злоупотреба

Физичката злоупотреба на детето е тоа што доведува до вистинско или потенцијално физичко повредување на детето поради дејствување или недејствување и за кое можеме да сметаме дека спаѓа во доменот на контрола од страна на родителите или личност која е во положба да има одговорност, моќ или доверба во однос на детето. При тоа, треба да се прави разлика помеѓу злоупотреба и ненамерни повреди, односно физички знаци и симптоми кои го поддржуваат намерното повредување, но всушност се последица или се потпомогнати од органски состојби од кои детето пати. Актот на злоупотреба може да биде еднократен или да се повторува повеќе пати.

Примери за физичка злоупотреба се: удирање, шутирање, тресење, давење, фрлање, труење, палење, посипување со жешка вода или изложување на детето на врела пара и сл.. Во физичка злоупотреба спаѓа и намерното предизвикување на симптоми кај детето од страна на родителите, старателите или други возрасни личности што се одговорни за детето (т.н. Munchausen syndrome by proxy).

2.1.2 Сексуална злоупотреба

Сексуална злоупотреба на детето е вклучување на детето во сексуална активност која тоа не ја разбира во потполност, со која не е согласно или за која не е развојно дораснато и не е во состојба да се согласи со тоа, или таа со која се кршат законите или социјалните табуа во општеството.

Сексуалната злоупотреба на детето се манифестира како активност помеѓу детето и возрасна личност или друго дете кое, поради својата возраст или развој, се наоѓа во положба која му дава одговорност, доверба или моќ, каде активностата има за цел да даде уживање или да ги задоволи потребите на друга личност.

За сексуална злоупотреба на детето се смета и:

- наведување или принудување на детето да учествува во сексуални активности било да се работи за контактни (на пр. сексуален однос, сексуално допирање и сл.) или неконтактни (на пр. изложување на поглед, егзибиционизам и сл.) и
- експлоататорско користење на детето за проституција или други незаконски сексуални дејствија.

2.1.3 Емоционална злоупотреба

Емоционалната злоупотреба го опфаќа недостатокот да се обезбеди развојно соодветна, поддржувачка средина, вклучувајќи и достапност на примарните фигури/фигури на приврзаност, за да може детето да развие стабилни емоционални и социјални способности што одговараат на неговиот личен потенцијал. Емоционалната злоупотреба опфаќа и постапки со кои се врши омаловажување, оцрнување, окривување без причина, закани, застрашување, ограничување на движење, дискриминирање, исмејување или користење други облици на нефизичко, непријателско или отфрлувачко постапување.

Емоционалната злоупотреба подразбира врска помеѓу примарниот давател/и на неа и детето, каде што на детето му се нанесува штета или потенцијални штетни последици.

Таа опфаќа развојно несоодветни, недоволни или недоследни односи со детето кои вклучуваат: изложување на детето на збунувачки или трауматски настани и околности (на пр. семејно насилство), употреба на детето за исполнување на психолошките потреби на давателот на неа, активно „поткупување“ на детето, како и пропуст да се унапреди социјалната адаптација на детето (вклучително и изолација).

2.1.4 Запоставување

Запоставувањето претставува пропуст на родителот/негувателот, односно друга личност која ја преземала родителската одговорност или обврска да го негува детето, дури и на краток временски период (на пр. дадилка), да обезбеди развој на детето во сите области: здравство, образование, емоционален развој, исхрана, сместување и безбедни животни услови, во рамки на разумно расположиви средства на семејството или негувателот, што предизвикува или може, со голема веројатност, да го наруши детското здравје или физичкиот, менталниот, духовниот, моралниот и општествениот развој. Ова опфаќа и недостатоци во вршењето на правилниот надзор и заштита на детето од повредување, во онаа мера во која тоа е изводливо.

2.1.5 Експлоатација

Комерцијална или друг вид експлоатација на детето се однесува на користење на детето за работа или за други активности, а во корист на други личности. Ова опфаќа работа на децата, проституција на децата, киднапирање на деца и/или продавање на деца за работна или сексуална експлоатација, експлоататорско користење на децата за порнографски претстави и материјали и др. Овие активности имаат како последица нарушување на детското физичко или ментално здравје, образование како и моралниот социјален развој.

Во процесот на превенција и заштита на децата од злоупотреба и запоставување треба да учествуваат установи и поединци од различни сегменти на здравството, но и во координација со др. сектори (образование, социјална заштита, полиција, правосудство и др.).

Улогата на координатор во процесот на заштита на децата треба да ја има Центарот за социјална работа којшто, во нашето општество, е основна служба за заштита на децата и кој, меѓу другото, врши работи кои се поврзани со старателство.

Чекори во процесот на превенција и заштита на децата/младите од злоупотреба и запоставување се:

1. Препознавање на злоупотреба и запоставување
2. Консултација и проценка на ризикот
3. Пријавување на злоупотребувањето и занемарувањето
4. Документирање на повредите и околностите
5. Неодложни интервенции (доколку се индицирани)
6. Спроведување на интервенции
7. Планирање идни мерки за превенција и заштита
8. Следење и евалуација

Здравствените работници учествуваат во сите фази од процесот за заштита на деца, но нивната улога во откривањето на злоупотреба и запоставување е незаменлива и специфична.

2.2. ПРЕПОЗНАВАЊЕ НА ЗЛОУПОТРЕБА И ЗАПОСТАВУВАЊЕ

2.2.1. Откривање

Првиот чекор во заштитата е откривање на злоупотреба и запоставување, што воедно е и најчувствителниот дел на тој процес, од што, во голема мерка, зависи натамошниот процес на заштитата на детето.

Злоупотреба и запоставување најчесто се открива на следниот начин:

- a) препознавање на знаците од повреди на детето или однесување на детето во семејството кои укажуваат на можноста за злоупотреба и запоставување на детето.

- При препознавањето дали се работи за злоупотреба и запоставување, потребно е да се согледаат сите постоечки факти и целокупната ситуација на детето и неговото семејството, со оглед на тоа што не постојат специфични знаци и симптоми врз основа на кои со потполна сигурност можеме да тврдиме дека се работи за злоупотребување/занемарување на детето;
 - Во случаи кога повредите се повеќекратни, се повторуваат;
 - Во случаи на контрадикторни податоци за настанок на повредите или кога физикалниот наод не е во согласност со анамнестичките податоци;
 - Во случаи кога родителот е изразено анксиозен, одбива да го остави детето насам со лекарот;
 - Во случаи кога детето манифестира интензивен страв од родителите, треба да се има сомнение дека повредите настанале поради злоупотреба.
- б) откривање по пат на доверување кое може да биде директно од страна на самото дете или индиректно од страна на други личности кои имаат сознанија или сомнение дека детето е злоупотребено (родител или друг член на семејството, соседи, врсници, наставници).

Здравствените работници, можат да бидат „личност од доверба“ на која детето или друга личност што детето ја одбрало би и ги соопштило своите стравови, тајни или сомненија за злоупотреба. Избраната личност е клучна личност во фазата на откривање и затоа е многу важно таа да биде сензитивна за сигналите и потребите на детето, да умее да даде континуирана поддршка, сигурност и охрабрување, а истовремено активно да се ангажира во покренување на процес за заштита на детето, т.е. во пријавувањето на сомнението на надлежните органи, (особено Центарот за социјални работи, но и други органи, како: полиција, јавното обвинителство, народниот правобранител).

2.3 КОНСУЛТАЦИЈА И РИЗИК - ФАКТОРИ

Непосредно по појавата на сомнение, пожелно е стручњакот да изврши консултација внатре во самата служба со други здравствени и социјални служби обучени за работа на превенција и заштита на децата од злоупотреба и запоставување, а по можност и со своите претпоставени.

Процесот на консултација не би смеел да го успори или одложи итното згрижување на повредите и болестите на детето или преземањето мерки за итна заштита, доколку таквата постапка е индицирана.

Во случај на потреба можат да се извршат консултации со други служби за кои се претпоставува дека имаат сознанија за детето и семејството (образовни, здравствени установи, Центарот за социјална работа, СОС служби и др.).

Целта на овие консултации е да се приберат дополнителни податоци за детето и семејството, заеднички да се процени ризикот од злоупотреба и запоставување на детето и да се постигне договор за натамошните чекори што ќе се преземат.

Во фазата на откривање најчесто нема услови да се врши сеопфатна проценка на ризикот ниту е тоа примарна задача на здравствените работници.

Сеопфатната проценка за ризик е многу сложен процес кој најчесто се врши во следната фаза од процесот за заштита на детето, во Центарот за социјална работа или други служби кои се специјализирани за заштита на децата.

Во секојдневната пракса на лекарите-педијатри, хирурзите, матичните лекари, невролозите, психијатрите потребно е брзо да се процени присуството на висок ризик од повторување или продолжување на злоупотребувањето и да се преземат соодветни итни мерки за заштита на детето.

Ризик -фактори за злоупотреба и запоставување според Еколошкиот модел:

- a) Ризик -фактори на индивидуално ниво
 - Карактеристики на детето:
 - Новороденче и деца до 5 год.,
 - Деца со тешки ментални, социјални или развојни нарушувања, како и деца со тешки психијатриски нарушувања,
 - Деца што не се во состојба да се заштитат или начинот на заштита ги изложува на уште поголеми ризици (бегаат од дома, скитаат) и
 - Деца што исклучително се плашат од своите родители/старатели/негуватели
- б) Ризик -фактори на ниво на односи/релации
 - Карактеристики на родители, старатели, негуватели,
 - Насилничко однесување на родителите/старателите/негувателите во и надвор од семејството,
 - Недостаток на родителско знаење, вештини и однесување,
 - Ментални, емоционални нарушувања на родител/старател/негувател,
 - Родител/старател/негувател зависник од психоактивни супстанции (алкохол, таблети, дроги).
 - Пристап на сторителот на злоупотреба (во случаите кога тоа е лице кое има правна одговорност за заштита и благосостојба на детето) до детето,
 - Сторителот има неограничен пристап до детето (е родител / законски старател) одговорен за детето.
 - Улогата на родителот во заштита на детето од натамошната злоупотреба.
 - Тежина и траење на злоупотребата и запоставувањето
 - Грубо занемарување на основните потреби на детето (храна, облека, нега, заштита, надзор...),
 - Постапки на повредување (физичко, емоционално и/или сексуално) и/или изложување на детето на опасни и несоодветни ситуации (физичко насилство, застрашување, навредување, впуштање во и/или наведување на сексуални активности, сексуално искористување - контактно или неконтрактно) експлоатација -искористување на детето во ризични, опасни и несоодветни активности (проституција, порнографија, просење),
 - Сексуално искористување на дете од страна на возрасно лице и

- Злоупотребата и запоставувањето на детето е во тек или има повторувачки облици.
- в) Ризик - фактори во заедницата и општеството – особено неповолни животни околности во опкружување на детето
 - Стрес на родителите (губиток поради смрт, тешка болест, развод, отселување, миграција) и недостаток на социјална поддршка и
 - Сиромаштија и невработеност на родителот/старателот.

Присуство на повеќе ризик-фактори (кумулација на фактори) ја зголемува опасноста за детето, но, понекогаш е доволно присуство на еден единствен фактор на ризик кој налага итно преземање мерки за заштита на детето.

2.4 ПРИЈАВУВАЊЕ ПРИ СОМНЕНИЕ НА ЗЛОУПОТРЕБА И ЗАПОСТАВУВАЊЕ

Право и должност на сите детски, здравствени и образовни установи, установи за социјална заштита, правосудни и др. државни органи, граѓански здруженија и граѓани е да пријават основано сомнение за злоупотреба и запоставување на детето на надлежните органи⁴.

- а) ИТНА/неодложна пријава во полиција и Центарот за социјална работа, во случај кога животот на детето е загрозен или му се заканува непосредна опасност од сериозно оштетување на здравјето, односно кога е неопходна неодложна интервенција за заштита на животот и здравјето.

Итна/неодложна интервенција постои во случај кога здравствената состојба на детето бара ургентен медицински третман, а родителот/старателот/негувателот не сака или не е во состојба да го обезбеди, или кога детето е под ризик од повреда од страна на родителот/старателот кој е психотичен, или кога детето е повредено или би можело да биде повредено со оружје и сл.

- б) Задолжителна пријава до надлежниот центар за социјална работа

Секој случај на злоупотреба, или сомнение за злоупотреба на детето се пријавува во Центарот за социјални работи. Во случај на сомнение дека е извршено кривично дело случајот истовремено се пријавува и во полиција, односно во јавно обвинителство.

Кога здравствениот работник го пријавува случајот во Центарот, пожелно е пред поднесувањето на пријавата за својата загриженост да разговара со семејството на детето, да побара додатни потребни информации од родителите и да ги извести дека случајот ќе го пријави во Центарот. Оваа постапка треба да се спроведува само во случај на проценка дека таквиот разговор нема да го зголеми ризикот од натамошно повредување на детето, односно ако не ја загрозува натамошната постапка за заштита на детето. Во праксата на лекарите и другите стручни работници, во случаи на сознание дека детето е злоупотребувано или запоставувано може да се јави дилемата за заштита на доверливост, т.е. И во таквите случаи е задолжително чувањето на професионална тајна. Треба да се има предвид дека, во согласност со Конвенцијата за правата на детето,

⁴ Закон за социјална заштита (Сл. весник на РМ, бр.79/09), Закон за семејството (Службен весник на РМ, бр. 80/92, 9/96, 38/04, 33/06 и 84/08), Закон за заштита на децата (Сл. весник на РМ бр. 98/2000, 17/2003, 65/2004, 113/2005, 98/2008, 107/2008 и 83/09), Закон за малолетничка правда (Сл. весник на РМ, бр. 87/07 и 103/08), Закон за прекршоците против јавниот ред и мир (Службен весник на РМ, бр. 66/07), Закон за кривична постапка, (Сл. весник на РМ, бр.), Закон за кривична постапка (Сл. весник на РМ, бр.), Закон за народниот правобранител (Сл. весник на РМ, бр.), Закон за јавно обвинителство (Сл. весник на РМ, бр.)

„принципот за најдобриот интерес на детето “ во ваквите случаи се применува, токму заради зачувување на најдобриот интерес на детето - случајот задолжително се пријавува.

Пријавите може да се поднесат писмено или усно, вклучително и разговор по телефон, во кој случај треба да се достави и писмена пријава во рок од наредните 48 часа. Пријавата треба да ги содржи сите податоци за детето што во тој момент му се познати на здравствениот работник, односно службата којашто ја врши пријавата, како и причините за сомнението за злоупотреба и запоставување.

- в) Одложување на пријавувањето: одлуката сомнението да не се пријави во Центарот за социјална работа може да се донесе доколку стручниот тим востанови, по заедничкото разгледување на податоците дека се задоволени следните три услови кумулативно:
- а) ризикот од злоупотреба/запоставување на детето е низок,
 - б) семејството на детето има желба да соработува и способно е да направи промени во правец на подобра заштита на детето,
 - в) установата има капацитети да ги решава проблемите на детето и семејството.

Меѓутоа, важно е сите случаи што не се пријавени во Центарот за социјална работа активно да се следат, а ризикот од злоупотреба или запоставување повторно да се проценува, односно одлуката да се преиспитува во редовни временски интервали.

2.5. ВИДОВИ НА ЗЛОУПОТРЕБИ

2.5.1 Физичка злоупотреба

Показатели кои можат да побудат сомнение дека се работи за физичка злоупотреба кај детето можат да бидат:

2.5.2 Повреди коишто се нанесени на детето

- Повреди на меките ткива и коскено-зглобниот систем: модринки, скршеници, изгореници, внатрешни повреди кај малите деца - интракранијални, повреди проследени со крварење, субдурални хематоми, изменета свест и ретинална хеморагија, субдурален хематом, повреди во абдоминалната шуплина проследени со крварење, неспецифични болки, повраќање и опструкција.

2.5.3 Однесувањето на детето како показател за физичка злоупотреба

- пренагласено однесување, т.е. претерано или сосема малку плачење, интензивен страв од возрасен или потполно отсуство на напнатост од авторитет на возрасниот, екстремна агресивност или повлекување;
- нагласено зголемена анксиозност кога другите деца плачат;
- избегнување физички допир или приближување, особено со возрасна личност;
- делува како да се плаши од родителите и
- покажува или изразува страв поради враќање дома.

Кај доенчиња или мали деца што се физички залоставени често се наоѓаат следните однесувања:

- детето лежи многу мирно додека ја набљудува околината;
- има празен или замрзнат поглед;
- неселективно бара наклонетост од возрасните и
- не заплакува при доживување болка при прегледот.

Кај деца од училишна возраст следното однесување може да укажува на физичка злоупотреба:

- детето за себе смета дека е лошо и смета дека ја заслужува казната;
- на прашање одговора со едноличен глас, прости реченици (едносложни) и не
- покажува афект;
- несоодветна или предвремена зрелост;
- лош однос со врсниците и/или способност само за површни односи и
- невообичаено неуредно или хронично доцнење во училиште.

Во литературата се опишани 2 синдрома кои скоро исклучиво настануваат како последица на злоупотребување:

2.5.4 Синдром на тресено бебе (Shaken Baby Syndrom)

- Настанува како резултат на силно тресење на детето, главата на детето лета напред-назад,, удирајќи во градите и рамениците, како да ќе се одвои од трупот;
- Се јавува кај малите деца, воглавно до 18 месеци;
- Непосредно или набрзо по повредата се јавуваат напади на губиток на свест, често и тешко дишење, може да настапи и смрт;
- Дијагнозата е отежната бидејќи нема фрактура на черепот ниту други видливи знаци на траума;
- Клинички симптоми се: ретинална хеморагија, често и двострано, субдурални или субарахноидални хематоми, изменета свест, тешко дишење, проширени или нееднакви зеници, напад на губиток на свест, неможност да се подигне главата, слабо цицање, голтање.

Доколку не постојат сигурни податоци дека состојбата настанала како резултат на сообраќајна несреќа или паѓање од голема висина на цврсто тло, тогаш е скоро сигурно дека повредата настанала поради злоупотреба.

2.5.5 Минхаузенев синдром

- Тоа е посебен облик на опасно постапување кај кое возрасната личност што се грижи за детето (најчесто родител/старател/негувател) намерно измислува симптоми или повреди кај детето за да привлече на тој начин внимание од лекарот.
- Во анамнезата на тие деца наоѓаме чести хоспитализации, без јасни отпусни дијагнози.

- Најчесто детето се хоспитализира поради симптоми на труење, повторувачки напади на губиток на свест или гушење.
- Клиничката слика често е необична, бизарна, што ја отежнува дијагнозата.
- Карактеристично е дека симптомите се јавуваат само во периоди кога возрасната личност се грижи за детето и има пристап до него (дома, во болница итн.), а никогаш не се јавува во ситуации кога други лица се грижат за него.

2.5.6 Знаци што ја поддржуваат физичката злоупотреба

- Важно е да се открие злоупотребата, но исто така е важно да се избегне неоправданото обвинување на родителите за злоупотреба.
- Важно е добро познавање на самиот образец на повредата, но и состојбите коишто можат да наликуваат на знаците на физичка злоупотреба, а тоа се некои болести на коските, кожата, крвта (хемофилија, леукемија, остеомиелитис, рахитис).

2.5.7 Околности што укажуваат на можност дека повредата настанала како последица на физичка злоупотреба

- Податоците кои никако не одговараат на типот и степенот на повредата, распоредот на модриците, или типот на повредата не одговара на објаснувањето како дошло до неа;
- Објаснувањето за тоа како дошло до повредата е неодредено, или родителот кажува дека не знае како дошло до повредата;
- Објаснувањата како дошло до повредата се менуваат при кажувањето на различни личности;
- Во посебни интервјуа родителите даваат контрадикторни податоци, или се обидуваат да ги прикријат повредите или да го заштитат идентитетот на одговорните личности и
- Објаснувањето не е убедливо, т.е. кажува како детето направило нешто за што со оглед на неговото развојно ниво не е во состојба тоа да го направи.

2.5.8 Процена за пријавување на сомнение за физичка злоупотреба

Сеопфатната проценка со семејството поради утврдување дали пријавата за физичка злоупотреба е основана опфаќа прибирање податоци во следните области:

- физички показатели и показатели во однесувањето што укажуваат на злоупотреба;
- анамнестички податоци што го зголемуваат ризикот за детето;
- показатели за злоупотреба преку однесувањето на детето или ризик за злоупотреба којшто се открива кај родителите или во семејната динамика, вклучувајќи ја интеракцијата на родителот со детето;
- средински фактори што влијаат на ризикот за детето и
- консултација и соработка со другите стручњаци и членови на заедницата кои веќе имале контакт со семејството.

2.5.9. Упатување до повисоки нивоа на здравствена заштита

- матичните лекари;
- педијарите, училишните лекари;
- детска хирургија;
- педијатриска клиника и
- ментално - здравствени установи.

2.6 СЕКСУЛНА ЗЛОУПОТРЕБА

2.6.1 Откривање на сексуална злоупотреба

Сексуалната злоупотреба тешко се открива, а уште потешко се докажува. Некои од случаите се откриваат откако детето ќе се довери на некоја возрасна личност од доверба. Често овој процес е отежнат поради срамот, чувството на вина, стравот од казна, одмазда. Малите деца не зборуваат за тоа од 2 причини:

- во раните години тие не се свесни дека допирите по интимните делови се нешто што не е в ред и
- подоцна тие стануваат подмитувани и/или принудени да ја чуваат тајната со помош на закани со застрашувачки последици по нив или нивните семејства.

2.6.2 Интервјуирање на жртвите на сексуална злоупотреба

- Првото интервју е многу значајно, често одлучувачко за натамошниот тек на настаните;
- Тоа мора да се води по одредени правила, бидејќи тоа, често, е клучен доказ во истражната постапка;
- Важна задача е и стекнување доверба од страна на детето, давањето помош и поддршка;
- Прегледот треба да се врши многу внимателно, нежно, со согласност на детето;
- Треба да се внимава и за полот на испитувачот;
- Доколку е можно интервјуирањето треба да биде насамо;
- Лекарот треба да креира клима на прифаќање и сигурност;
- Треба да се користи говор што е во согласност со развојното ниво на детето;
- Во интервјуто со помалите деца може да се користат и анатомски кукли и да се прашува дали некој „тоа им го правел“ покажувајќи на одредени делови на телото и
- Прашањата треба да бидат едноставни, конкретни, од отворен тип.

2.6.3 Физички преглед на детето при сомнение за сексуална злоупотреба

- Неопходен е детален физички преглед на целото тело, посебно на гениталната и ананалната регија, водејќи сметка самиот преглед да не биде извор на додатна психолошка траума за детето;

- Препорачливо е прегледот да го врши обучено лице (јувенилен гинеколог, обучен педијатар);
- Присуство на возрасно лице (мајка, баба, тетка) во кое детето има доверба може да биде корисно и
- Треба да се избегнува повторување на прегледот од страна на повеќе стручни лица бидејќи тоа претставува дополнителна трауматизација за детето.

2.6.4 Физички показатели на сексуална злоупотреба

Следните физички знаци укажуваат на можност од сексуална злоупотреба:

- повреди во гениталната и аналната регија: модринки, гребнатини, крварење;
- повреди на градите, дојките, долниот дел на стомакот;
- инфекции кои се пренесуваат по сексуален пат (гонореја, кламидија, трихомонас);
- болки при мокрење, повторување на уринарните инфекции;
- бременост;
- присуство на сперма на телото, облеката;
- присуство на туѓи тела во некои телесни отвори (анус, ректум);
- пореметување на елиминацијата на урината или фецесот (енуреза, енкомпреза);
- губиток на апетит, пореметување во исхраната;
- пореметување во спиењето;
- болки при седење или одење.

Освен детален физички преглед задолжително се прават следните лабораториски анализи:

- Тест за бременост кај девојчиња што се влезени во период на пубертет;
- Орален, вагинален и анален брис (кај момчиња и уретрален брис) и
- Серолошки реакции на сифилис и ХИВ инфекција.

2.6.5 Промени во однесувањето

Следните промени во однесувањето на детето или адолесцентот укажуваат на можност од сексуална злоупотреба:

- страв од допирање, особено во пределот на гениталиите;
- страв од затворена врата, од капење, од темница, од одредени личности;
- страв од одење дома или бегање од дома;
- сексуализирано однесување непримерно за возраста кај малите деца: невообичаен интерес за своите и туѓите гениталии, честа мастурбација, цртежи со нагласени сексуални детали и сл., а кај постарите деца: промискуитет, проституција;
- самодеструктивно однесување (самоповредување, земање алкохол, дрога, обид за самоубиство, бегање од дома);

- депресивност, повлекување, изолираност, чести промени на расположение;
- присилно однесување (претерано често капење);
- тешкотии во концентрацијата, пад на успехот во училиште, намален интерес за активности во кои детето уживало;
- лоши односи со врсниците и
- изјава на детето дека е злоупотребено.

Треба да се напомене дека горенаведените показатели на однесувањето не мораат секогаш да значат дека детето било сексуално злоупотребено. Сите информации мораат да се испитаат, да се земе предвид изјавата на сведокот и детето, и/или физичките докази за сексуална злоупотреба.

2.6.6 Упатување до соодветни служби на здравствена заштита

Детето кое е злоупотребено се упатува до соодветна здравствена установа, и тоа:

- Гинеколог (по можност јувенилен);
- Судска медицина и
- Ментално - здравствени установи.

2.7 ЕМОЦИОНАЛНА ЗЛОУПОТРЕБА

Емоционалната злоупотреба подразбира повторувачко однесување на родителот или старателот кое кај детето предизвикува или го засилува чувството на безвредност, отфрленост или неадекватност, му се нанесува на детето психолошко страдање и може да предизвика сериозни и трајни пречки на емоционалниот, когнитивниот или социјалниот развој на детето.

Важно е да се нагласи дека кај емоционалната злоупотреба се работи за образец на однесување на возрасниот кон детето, кој е постојано присутен или се повторува, а не за поединечни, изолирани инциденти.

Опишани се 5 обрасци на родителско однесување коешто претставува емоционална злоупотреба на детето:

- Отфрлување/обезвредување на детето;
- Тероризирање/заstraшување;
- Игнорирање;
- Изолација и
- Експлоатација/подмитување на детето.

2.7.1 Препознавање на емоционалната злоупотреба

Раното препознавање на емоционалната злоупотреба е од големо значење бидејќи:

- последиците од емоционалната злоупотреба можат да бидат многу потешки од последиците од физичката злоупотреба. Тие не само што му нанесуваат моментално страдање на детето туку сериозно го нарушуваат интегритетот

и самопочитувањето на детето, што може да има далекусежни негативни последици што ќе се провлекуваат и во возрасниот период.

- Емоционалната злоупотреба најчесто претходи или се јавува здружено со физичкото злоупотребување и занемарување.
- Злоупотребата може да се препознае по:
- Промените во однесувањето на детето и
- Набљудувањето на односот родител - дете.

2.7.2 Промени во однесувањето на детето

Последиците од емоционалната злоупотреба обично не се уочуваат веднаш по злоупотреба туку по извесен период (кумулятивно дејство), и тоа во вид на следните промени во однесувањето или развојот на детето:

- заостанување во развојот;
- неоргански застој на растот кај децата до 3 години;
- пореметување на приврзаноста, нагласен страв од одвојување;
- енуреза, енкомпреза;
- пореметување на навиките (удирање со глава, гризење);
- пореметување на спиењето;
- пореметување во исхраната (анорексија, булимија);
- невообичаени емоционални реакции - фобии, хипохондрија, опсесивност;
- нагласена плашливост, зголемена внимателност, хипервигилност;
- изненадни и необјасниви промени во однесувањето и расположението, депресивност;
- проблеми со учењето, пад на успехот во училиште, незаинтересираност;
- обид за самоубиство, самоповредување, и
- антисоцијално, деликвентно однесување.

Наведените симптоми најчесто се мултифакторски условени и не можат да се сметаат за сигурен доказ дека детето е изложено или дека било изложено на емоционална злоупотреба. При донесување на заклучокот дека однесувањето на детето е последица на емоционална злоупотреба треба да се земат предвид сите околности, индивидуални, семејни и општествени, на кои детето е изложено во сегашноста или било изложено во минатото.

2.7.3 Ставови на родителите спрема воспитувањето (дисциплината) и казнувањето

При процена на ризикот од емоционалната злоупотреба во семејството, корисно е да се разговара со родителите за нивните ставови и кои воспитни мерки ги практикуваат во однос на дисциплината и казнувањето на детето. Родителите кои ги злоупотребуваат своите деца често се:

- нејасни во поглед на целта на дисциплинирањето;

- недоследни во причините и начините на казнување на детето или останатите деца во семејството;
- даваат нелогични оправдувања за дисциплинирањето и
- даваат негативна проценка за себе како родители.

2.7.4 Упатување

- При физички повреди (Клиника за педијатрија, ургентна медицина, детска хирургија);
- При психолошки последици (Ментално-здравствени установи - Завод за ментално здравје на деца и младинци, Клиника за психијатрија).

2.8 ЗАНЕМАРУВАЊЕ НА ДЕТЕТО

Занемарувањето на детето опфаќа запоставување на основните потреби на детето, како физички така и психолошки (емоционални, когнитивни) и потреби во областа на социјализацијата, во обем, и траење или на начин што може да доведе до сериозни оштетувања на здравјето и развојот на детето.

2.8.1 Физичко занемарување

Физичкото занемарување опфаќа запоставување на оние потреби кои овозможуваат детето нормално да расте и да се развива. Најчести облици на физичко занемарување се:

- пропуст да му се обезбеди на детето доволно облека за да му биде топло и удобно како би се заштитило од екстремни временски непогоди;
- пропуст да се обезбеди облека која е разумно чиста и во адекватна состојба;
- допуштање детето да живее во услови на екстремно нехигиенски услови;
- допуштање детето да живее во неадекватно сместување (лоши санитарни услови, непоправени водоводни инсталации, скршени прозорци и скапила, скршена ограда на балкони) со што е загрошено здравјето и безбедноста на детето;
- пропуст да се обезбеди доволно храна, во количина, квалитет или редовност, за подмирување на потребите од детето во исхраната, било да се работи за намерен пропуст или пропуст поради незнаење и
- пропуст да се обезбеди адекватен надзор на детето во мерка која може да доведе до загрозување на здравјето и животот на детето.

2.8.2 Здравствено запоставување

- пропуст да се обезбеди неопходна медицинска нега на детето кога е болно;
- пропуст да се изврши потребна имунизација и останати превентивни медицински мерки за детето или грижа за забите на детето, и
- пропуст да се обезбедат потребни помагала, вклучително очила, апарати за слухот и сл.

2.8.3 Емоционална злоупотреба

Емоционалната злоупотреба претставува занемарување на емоционалните потреби на детето. Следните однесувања на родителите спаѓаат во емоционалната злоупотреба:

- родителот му ја ускратува љубовта и емоционалната поддршка на детето која би предизвикала детето да се чувствува сакано, безбедно и вредно;
- родителот го отфрла детето со рамнодушност и отсуство на внимание и
- родителот отворено го отфрла детето со викање, обвинување на детето за проблемите, или пренесување на други негативни пораки на детето.

2.8.4. Показатели за занемареност на детето

Физички показатели за запоставување на детето се: постојана глад, несоодветно облекување, постојано отсуство на надзор, постојан замор или отсуство на внимание, запоставување на физички проблеми или медицински/здравствени потреби, напуштање, губиток на поткожно (масно) ткиво.

Показатели во однесувањето на детето: доцнење во говорот, доцнење во перцептивно-моторниот развој, неадекватно барање наколонетост, зарамнет афект и мало возбудување поради нешто, преземање одговорност и грижа за возрасните, слаба контрола на импулсите, расеаност, пореметување на вниманието, ниско самопочитување и отсуство на смисла за ефикасно вклопување во средината, несреќен изглед, апатичност, деликвентни испади, вандализам, злоупотреба на супстанции/алкохол, проституција, просење и крадење на храна, спорадично или ретко одење на училиште, спиење на часовите во училиште, рано доаѓање во училиште и многу доцна заминување дома.

Во семејствата каде што постои запоставување, тоа обично ги погодува сите деца. Запоставените деца често стануваат жртви на физичка и сексуална злоупотреба.

2.8.5 Упатување на емоционално запоставени деца

Децата се упатуваат на Клиниката за педијатрија.

Здравствениот работник којшто ја пријавил злоупотребата треба активно да им помага на надлежните служби (Центарот за социјална работа, полицијата и на јавното обвинителство) во натамошниот процес на испитување и докажување.

2.9 ИНТЕРВЕНЦИИ

Под интервенции во заштитата на децата од злоупотреба и запоставување, во најширока смисла, се подразбираат активности за:

- откривање, идентифицирање и потврдување на случаите на злоупотреба;
- испитувањето на степенот на дисфункционалност, силите и ресурсите на детето, неговото семејство и пошироката заедница и
- планирање, спроведување и евалуација на одредени облици на мерки за заштита и третман наменет/и за детето, семејството и општеството.

Медицински интервенции

- Медицинските интервенции се насочени кон дијагностика и терапија на физичките и психосоцијалните последици на злоупотребата кај детето, сторителот и сведокот.
- Се извршуваат во здравствени установи (Развојни советувалишта, Клиника за педијатрија, Ургентен центар, Клиника за гинекологија, Судска медицина, Ментално- здравствени установи (Завод за ментално здравје за деца и младинци, Клиника за психијатрија-оддел за деца и млади)).

Цели на интервенцијата:

- Прекинување на злоупотребата;
- Обезбедување сигурност (безбедност);
- Намалување на ризикот за повторна злоупотреба;
- Санирање на последиците од злоупотребата - интеграција на трауматското искуство;
- Промена на семејните односи (пожелно е очување на семејството со подобрување на неговото функционирање);
- Одговорност на сторителот на злоупотребата и
- Следење и евалуација на текот и исходот на интервенциите.

Содржина на интервенциите:

На злоупотребените деца може да им се понуди:

- Краткорочна (симптоматска) терапија и долгорочна (развојна) терапија;
- Групна терапија (на пр. за надминување на трауматското доживување на злоупотребувањето или за постигнување контрола на бесот);
- Логопедска или окупациона терапија и
- Дополнителни часови во училиште, менторство (наменето за училишните и емоционалните потреби на детето).

На семејството може да му се понуди:

- Тренинг/обука за родителство;
- Брачна, семејна, индивидуална или групна терапија и
- Третман за зависност од алкохол или дрога.

Интервенции во општеството опфаќаат:

- Едукација на заедницата

3. ПРЕВЕНЦИЈА НА НАСИЛСТВО ВРЗ ЛИЦА СО ИНВАЛИДНОСТ

Врската помеѓу насилството и инвалидитетот дејствува во две насоки. Не само што лицата со инвалидност се повеќе изложени на насилство туку насилството е, исто така, значајна причина за нивната интелектуална или за некој друг вид инвалидност.

Постојат специфични облици на насилство поврзани со инвалидноста, предизвикани од сложени индивидуални, социјални и културни убедувања, кои се стриктно внатрешно поврзани и разработени на различни нивоа. Тие претставуваат израз на одделни ставови кои се особено тешки за откривање и менување, бидејќи се културно определени и широко прифатени.

Некои примери за тоа се: недостигот од рана интервенција насочена кон автономијата и самостојноста, вклучително и на пристапот до помошната технологија, ускратувањето на сексуалниот идентитет на лица со инвалидност, недостигот на самоопределување и моќ за носење одлуки, недостигот на можности за комуникација и недостигот на приватност за адолесценти и возрасни со инвалидитет.

Препознавањето на знаците и симптомите на малтретирано дете е тешко, а уште потешко е кога станува збор за дете со пречки во развојот. Особено тешко е кога станува збор за лица со интелектуална попреченост. Тие често не можат да кажат со зборови дека биле злоупотребувани, или не можат да разберат дека она што им се случило е нешто лошо.

Дијагностицирањето на семејно насилство врз лица со инвалидност бара високо ниво на сомнеж и одреден број дефинитивни сигнали. Тие се:

- физички показатели кај лицата со инвалидност, кои се однесуваат на физички лезии, хигиена, исхрана и изглед;
- показатели во однесувањето на лицата со инвалидност (особено деца со пречки во развој и лица со интелектуална попреченост), што се однесуваат на бихевиористичките карактеристики и црти на личноста на оваа категорија население;
- показатели од родителите и поблиските, што се однесуваат на однесувањето, јазикот и ставовите.

Постојат специфични облици на насилство при кои децата со пречки во развојот/лица со интелектуална попреченост ги гледаат типично како жртви и што се тешки за откривање или за препознавање како такви:

- На ниво на семејството, неприфаќањето на попреченоста или нереалните очекувања што ги имаат родителите можат да предизвикаат терапевтска своеглавост (упорност) која претставува закана за децата.
- Несоодветната употреба на некој фармаколошки третман или одрекувањето на соодветната здравствена помош (на пр. стоматолошката грижа) можат да се сметаат за облик на насилство.
- Мајчиното ризично однесување за време на бременоста, на пример, употребата на дроги или алкохол, претставува облик на пренатално насилство кое може да предизвика тешка попреченост.

Негативните ставови спрема различноста и инвалидноста, изразени од страна на многу лица, содржат отворена дискриминација. Понижувањето, стравот од физички контакт и презирот претставуваат облици на насилство кои лицата со инвалидност честопати ги трпат како жртви.

Многу лица со инвалидност кажуваат дека недостигот на еднакви можности во сите области од животот создава насилни ефекти врз нивните животи. Бариерите што се

испечуваат пред лицата со попреченост, од пристапот до можностите, се и физички и ментални.

Здравствените работници коишто ги координираат интервенциите во полза на жртвите-деца со инвалидност треба често да ги ангажираат родителите во дијалог и да ги вклучуваат во сите фази од процесот на донесување одлуки.

Од друга страна, споделената одговорност помеѓу родителите/блиските и професионалните лица во грижата за лица со инвалидност (вклучувајќи ги и децата со пречки во развојот) бара реципроцитет. Професионалните лица треба да бидат свесни за нивната специфична улога и нивните сопствени ставови за лицето со инвалидност и неговото/нејзиното семејство ако сакаат да бидат објективни во нивните евалуации и интервенции.

4. ПРЕВЕНЦИЈА НА НАСИЛСТВО ВРЗ ЖЕНИ

„Насилство врз жена“ значи каков било акт на полово – базирано насилство кое резултира или има можност да резултира со физичко, сексуално или психолошко злоупотребување врз жената вклучувајќи закани од овој тип, присилено или арбитрарно загрозување на слободата, без разлика дали тоа се појавува во јавниот или приватниот живот (Резолуција на Генералното Собрание бр. 48/104 од 20 декември 1993, член 1).

Насилството врз жените често пати може да биде сексуално. При овој тип насилство, особено при опишување на повредите, треба да се земат предвид: местото, големината, обликот, опкружувањето, бојата, контурите, патот, содржината, староста, границите и длабочината.

Најголем дел од сексуално напаствуваните жени се загрижени за можноста да останат бремени како резултат на сексуалниот напад. Ако жената побара помош во тек на неколку часа до 5 дена после нападот, треба да и се понуди итна контрацепција. Ако се поминати повеќе од 5 дена по сексуалниот напад, треба да и биде советувано да се врати на тестирање за бременост доколку и отсуствува следната менструација.

Најчесто употребуван тип на итна контрацепција е оралната употреба на таблетите за итна контрацепција (ИК), познати како таблети за „ден потоа“.

Итната контрацепција делува со тоа што ја превенира или одложува овулацијата, ја спречува фертилизацијата или ја инхибира имплантацијата. Тие не се таблети за абортус и не влијаат на постоечката бременост.

Најчесто се употребуват 2 типа таблети:

- Прогестински таблети (левоноргестрел), кои можат да се дадат еднократно, до 5 дена по незаштитениот однос,
- Во отсуство на прогестински таблети, можат да се користат комбинирани контрацептивни таблети, дадени во две дози, во 12-часовен интервал и до 72 часа по сексуалното насилство.

Ако пациентката поврати во тек на првиот час по земањето на таблетите, итната контрацепција треба да се повтори:

- Прогестински таблети што содржат левоноргестрел 750 µg (NorLevo, PlanB и сл.) во еднократна доза од 2 таблети или

- Комбинирани орални контрацептиви што содржат:
 - ethinylestradiol 50 µg (levonorgestrel 250 µg или norgestrel 500µg) во две дози по 2 таблети во 12-часовен интервал (Eugynon 50, Neogynon и сл.);
 - ethinylestradiol 30 µg (levonorgestrel 150 µg или norgestrel 300µg) во две дози по 4 таблети во 12-часовен интервал (Microgynon 30, Nordette и сл.).
- Нема здравствена состојба која е контраиндицирана за ИК. Здравствените состојби кои се ограничувачки за континуирана орална контрацепција не важат за ИК.
- Гадење, повраќање и чувствителност на градите се асоцирани со земање на итна контрацепција кај некои пациенти, сепак симптомите се кратки и лесни. Некои пациентки можат да имаат и лесна сукрвица/крварење по земање на итната контрацепција. Сериозни нусефекти се ретки.

Во случај на бременост пациентката треба да биде информирана за своите можности:

- да ја прекине бременоста (абортус),
- да ја задржи бременоста, со можност да го задржи бебето или да го даде на посвојување.

Изборот на пациентката за итна контрацепција или прекин на бременоста е личен избор и можат да бидат направени само од пациентката.

Улогата на здравствениот работник е да ја обезбеди неопходната информација за да пациентот може да донесе најдобро решение. Пред се, почитувајте го решението на пациентот.

Повредите треба да бидат класифицирани по следниот начин:

- Триење: нарушување на надворешниот слој на кожата.
- Модринка: површина од хеморагии под кожата.
- Цепаница: разделување или кинење на ткиво, секундарна тапа траума.
- Засечување: повреда од типот на сечење со (обично) јасни, правилни маргини.
- Пробод: рана со поголема длабочина од должината, создадена од остар предмет.

Жртвите на сексуално насилство можат да се заразат и со сексуално пренослива болест (СПБ), како директен резултат од нападот.

Инфекции најчесто здобиени кај жртвите на сексуално насилство, а за кои постојат ефективни можности за третман се: кламидија, гонореја, сифилис и трихомонијаза.

Жртвите на сексуално насилство можат да бидат во ризик да добијат и хуман папилома вирус (ХПВ), херпес симплекс вирус тип 2 (ХСВ-2), ХИВ и хепатитис Б вирус.

За да биде целосна проценката и медицинскиот преглед на пациентката-жртва на семејно насилство, важно е здравствените работници да ги продискутираат со пациентот сите можни наоди (појави) и нивното значење.

Здравствените работници треба да ги имаат предвид следните насоки:

- Дајте и на пациентката доволно можност да ги постави своите прашања и грижи,

- Уверете ја пациентката дека таа не заслужила да биде жртва на сексуално насилство и дека нападот не бил нејзина грешка,
- Научете ја пациентката како правилно да се грижи за повредите со кои се здобила,
- Објаснете и како повредите зацелуваат и опишете ги знаците и симптомите на инфицирање на раната,
- Научете ја на добро одржување на хигиена и објаснете го значењето на добрата хигиена,
- Продискутирајте ги знаците и симптомите на СПБ, вклучувајќи и ХИВ, и потребата да се врати за третман доколку какви било знаци и симптоми се појават. Назначете ја потребата да употребува кондом при сексуалните односи додека не се определи статусот со СПБ/ХИВ,
- Објаснете ја важноста за целосно земање на терапијата за секое лекарство што е препишано,
- Продискутирајте ги нуспојавите на секој лек што го давате,
- Објаснете ја потребата да нема сексуални односи додека се прима терапија или профилакса за СПБ и истата не се комплетира, или додека сексуалниот партнер не ја допримил истата терапија,
- Објаснете го постсилувачкиот синдром и опсегот на нормални физички, психолошки и промени во однесувањето што се очекува дека пациентот може да ги искуси (доживее). Најдобро е доколку се добие дозвола од пациентот објаснувањето да се даде и на членови на семејството, партнерот или друг битен човек,
- Охрабрете го пациентот да се довери и да побара емотивна поддршка од пријател или член од семејството кому му верува,
- Укажете и на пациентката дека може да телефонира или дојде во здравствената установа во кое било време ако има дополнителни прашања, компликации поврзани со нападот или други медицински проблеми,
- Информирајте го пациентот за неговите законски права и како да ги искористи тие права.

5. ПРЕВЕНЦИЈА НА НАСИЛСТВО ВРЗ ПОВОЗРАСНИ

Насилството претставува се почеста појава во денешното општество. Фокусот на вниманието беше насочен кон насилството над жените и децата, а во помала мерка кон повозрасните лица. Денес, насилството врз повозрасните лица претставува сериозен и за жал, многу застапен проблем кој е со тенденција на пораст, бидејќи се соочуваме со популација што брзо старее.

Насилството над повозрасните лица претставува поединечен или повторен чин на акција или воздржување од дејствување во рамките на меѓучовечкиот однос базиран на доверба, а кој предизвикува болка и вознемиреност на повозрасните лица.

5.1 РИЗИК - ФАКТОРИ ЗА НАСИЛСТВО НАД ПОВОЗРАСНИТЕ ЛИЦА

Класификација на ризик – факторите:

- Индивидуални, поврзани за жртвата - повозрасното лице со когнитивни или физички оштетувања е под зголемен ризик, за разлика од релативно здравите повозрасни лица што имаат поголеми способности да ја избегнат злоупотребата;
- Ризик -фактор поврзан за сторителот на насилството
 - Најчести злоупотребувачи се децата и блиските сродници на жртвите,
 - Сторителите најчесто се со одредени ментални или емоционални нарушувања или лица склони кон алкохолизмот, наркоманијата, како и лица егзистенцијално зависни од жртвите на насилството, како реакција на фрустрација, личен неуспех и нереализација.
- Ризик -фактори поврзани за локалната заедница и општествените норми
- Оваа категоризација вклучува изолација на повозрасните лица, намалување на вредностите на истите од страна на локалната заедница и државата, технолошкиот развој и миграцијата на помладата популација, сиромаштијата и невработеноста, губењето на основните човекови вредности, слабеење на семејната кохезија и социјалната мрежа на контакти, како и меѓугенерациските конфликти.
- Ризик-фактор - Насилство како „научено“ однесување што се пренесува од генерација на генерација како модел на идентификација.
 - Кај овие семејства насилството претставува единствена реакција со која најчесто одговараат на стресните ситуации. Постојат различни облици на контрола на моќта над жртвите на насилството.

Покрај горенаведените фактори постојат и низа други причинители на насилство, како резултат на влошената здравствена состојба жртвите стануваат зависни од членовите на семејството, изолирање од средината во која живеат, традиционалното неприфаќање на помош и поддршка од страна на други лица што не се членови на семејството.

5.2 ВИДОВИ ПРЕВЕНЦИЈА ОД НАСИЛСТВО НАД ПОВОЗРАСНИТЕ ЛИЦА

Насилството во семејството е личен, семеен и општествен проблем кој значајно го нарушува квалитетот на животот и менталното здравје на сите оние кои посредно или непосредно се изложени на него. Превенцијата од насилство е во насока на заштита на достоинството на личноста, материјална сигурност и подобрување на квалитетот на животот. Проблемите поврзани со насилството не се исклучиво проблеми на поединецот туку и на општеството во целина, и во таа насока треба да се преземат превентивни мерки и мерки за заштита.

Постои неопходност од развивање на програми за превенција од насилство и заштита на жртвите преку јавен здравствен пристап кој опфаќа мерки и акции:

- На индивидуален план,
- Во меѓусебните односи во непосредната средина,
- Општествено ниво.

Во рамките на локалната заедница потребно е реализирање на програми за социјална и здравствена помош, во облик на бесплатни телефонски линии преку кои повозрасните

лица ќе имаат можност да побараат помош или да пријавуваат случаи на насилство, програми за едукација на повозрасните лица за нивните права и проблеми поврзани со насилството во насока на нивно препознавање и оспособување на стручни и јавни работници особено во здравствените установи, како и подигање на јавната свест. Многу значајна улога во превенција и заштита од насилство е активирање на невладиниот сектор како и средствата за јавно информирање (телевизија, радио, дневен печат) што можат да имаат многу значајна улога во презентирање на формите на насилство и пласирање корисни информации за препознавање и превенција од истите. Преку медиумски и едукативни кампањи потребно е да се променат стереотипите што постојат за повозрасните од една страна, а од друга да се охрабри повозрасната популација преку едукативни кампањи отворено да ги истакне своите проблеми.

Во рамките на секундарната превенција активностите коишто се преземаат можат да се поделат на активности што се непосредно насочени кон пошироките општествени сегменти (образование, истражувања, социјална политика) и оние што се непосредно насочени кон семејствата во криза.

Неопходно е создавање единствен систем за евидентирање на насилството во здравството, судството и социјалната заштита како и ставање посебен акцент за истражување на овие појави и евалуација на спроведените мерки и акции.

Терцијарната превенција има за цел давање психосоцијална помош на возрасното лице како жртва, како и нивен третман.

Таа вклучува и постапки за рехабилитација на сторителот на насилството со цел спречување на рецидив на истото и воспоставување на нарушената рамнотежа.

Задолжително е соодветно едуцирање на професионалниот кадар во институционалната средина како и на локално ниво, за да се обезбеди заедничка соработка во борбата за искоренување на ваквите појави.

Стратегијата за борба против насилството треба да ги вклучи следните сегменти:

- Подигнување на свеста;
- Образование за култура на ненасилство; оспособување стручни кадри;
- Следење на интервенциите и анализа на податоците;
- Унапредување на законите и нивна примена;
- Давање непосредни услуги на жртвите и сторителите;
- Рана идентификација

Стратегијата на борбата мора да биде јасно осмислена, земајќи ги предвид културните, традиционалните и регионалните специфичности, улогата на локалната заедница, цивилното население, државата и меѓународните организации, но и одговорноста на секој поединец.

5.3 ПРЕПОЗНАВАЊЕ И ПОМОШ НА ЛИЦАТА- ЖРТВИ НА НАСИЛСТВОТО

Како прв знак за препознавање кај повозрасните лица е нивната изолација, повлеченост во себе, празнина и отсуство. Честопати знак дека кај именуваните лица нешто се случува се спуштените ролетни, затворените прозорци и заклучените врати, и неизвршување на секојдневните дневни активности.

Повозрасните лица коишто не се задоволни од положбата во семејството често пати самите ги прикриваат знаците на насилство, занемарување или злоупотреба, од причини што најчесто се срамат од средината во која живеат, а која лесно би дознала дека тие се жртви на насилство од сопствените деца или други блиски сродници.

Повозрасните лица често пати имаат погрешни проценки, што не е исклучено дека се условени често од психичките пореметувања коишто можат да бидат поврзани со параноидни толкувања на реалноста и искривување на стварноста.

При секоја полициска интервенција службеникот што го води потенцијалниот случај треба да биде едуциран да ја препознае жртвата на насилството и благовремено да ги известат надлежните здравствено – социјални установи.

Здравствените установи известуваат по извршениот преглед на возрасното лице за кое постои сомнеж дека е повредено или е во општозапуштена здравствена состојба која е нанесена од друго лице и дека над него е сторено казнено дело против човековата слобода и достоинство, како и согледување на неговата запуштеност и неухранетост.

При домашната посета патронажната сестра е таа што може да забележи одредени симптоми на насилство во семејството на потенцијалната жртва. Лекарот од свој аспект може да забележи елементи на занемарување и злоупотреба на возрасното лице (нередовно земање терапија и занемарување на редовни контроли).

Центарот за социјална работа има широк спектар надлежности со кои остварува увид над сите елементи коишто укажуваат на можноста од постоење на кој било облик на злоупотреба и занемарување на повозрасните лица.

Вршејќи увид на терен социјалниот работник доаѓа во непосреден контакт со потенцијалната жртва на насилство и ги добива првите впечатоци за односите помеѓу блиските сродници, станбениот простор, како и условите за живеење, потенцијалот на конфликтноста на односот, преземање социјална акција доколку за тоа има потреба и соодветно згрижување на жртвата.

Верскиот и НВО секторот е од огромно значење во помошта и во детекцијата на злоупотребата на повозрасните лица. Во големиот број проекти и преземени акции, со цел да се намали оваа појава тие се многу важен сегмент, особено затоа што се во непосреден контакт со повозрасните лица на кои им е неопходна оваа помош.

Со оглед на создавањето на нуклеарните семејства и динамичниот начин на живеење, технолошкиот развој, како и се поголемиот број миграции на помладите членови од семејството во потрага по подобра егзистенција, создавањето на „home“ - сервисите покриени од НВО секторот се од огромна помош и значење за повозрасните лица, особено во руралните средини.

При посетите во домовите на повозрасните лица се добиваат, всушност најизворните информации и се увидуваат потенцијалните форми на насилство, злоупотреба и занемарување.

Злоупотребата е сложена и повеќекратно условена појава која се развива на различни начини и има различни обележја. Од горенаведеното доаѓаме до заклучок дека е неопходно мултидисциплинарен пристап на општеството во целина, општествените институции надлежни за заштита на здравјето, заштита на социјалните права и интереси на повозрасните лица. Тука, како неизоставен дел на оваа целина се надоврзува НВО секторот и бизнис-заедницата.

III. УПАТСТВО ЗА ОБЕЗБЕДУВАЊЕ ДОКАЗИ ЗА МЕДИЦИНСКО-ПРАВНА ЗАШТИТА НА ЖРТВИТЕ ОД СЕМЕЈНО НАСИЛСТВО

ДОКУМЕНТИРАЊЕ И ИЗВЕСТУВАЊЕ

- Сите консултации со пациентите мора да бидат документирани во форма на рачно напишани белешки, дијаграми или листи/табели од телото и, доколку е соодветно, фотографија. Користење стандардни формулари за преглед може во голема мера да помогнат во процесот на документација, и да осигураат дека важните детали не се изоставени.
- Сите аспекти на консултацијата треба да бидат документирани, вклучувајќи ги и дадените согласности, медицинска историја, профилот на злоупотреба, исходот на физичкиот преглед, земените мостри, тестови и нивните резултати, третмани и препишани лекови и распоред за понатамошна нега и упатства.
- Во интерес на прецизноста, треба да се направат забелешки во текот на консултацијата, а не отпосле.
- Евиденцијата на пациентите е строго доверлива и треба да се чува на безбедно.
- Може да се побара од здравствените работници да ги коментираат своите наоди во писмен извештај и / или да дадат докази во судот. Доколку тоа се побара од нив, здравствените работници мора да направат нивните докази да бидат непристрасни.
- Ако не се обучени за медицинско-правни прашања, здравствените работници треба да ги ограничат своите услуги само на здравството односно на давање нега и документирање на наодите.
- Здравствените работници имаат службена обврска да ги евидентираат податоците од секоја консултација со пациент. Забелешките треба да го одразат она што било кажано (од страна на пациентката, со нејзините сопствени зборови) и она што било видено и направено (од страна на здравствениот работник).
- Документацијата може да им обезбеди на администраторите и креаторите на политики една проценка на инциденцата и преваленцата особено при сексуално насилство, што може да се користи при донесување на одлуките за распределба на ресурси (епидемиолошки истражувања).

Начин на документирање:

- Документирајте ги сите релевантни информации, точно и читливо.
- Забелешки и дијаграми треба да се прават за време на консултациите, овие веројатно ќе бидат многу поточни отколку да се прават од сеќавање.
- Белешките не треба да се менуваат, освен ако е јасно дека тоа е нешто што се надополнува или изменува отпосле. Тоа што не важи веќе, треба да се пречкрта и да се потпише, а не да се брише целосно.
- Осигурајте се дека забелешките се точни; недостатоците може да предизвикаат сомнеж врз квалитетот на проценката.
- Запишете ги буквално изјавите дадени од страна на жртвата во врска со нападот. Ова е подобро отколку да ја запишувате вашата интерпретација на дадените изјави.

- Запишете што се сте направиле при физичкиот преглед како и сите „нормални“ или релевантни негативни наоди.

Кога ги опишувате повредите, земете ги предвид: местото, големината, обликот, опкружувањето, бојата, контурите, патот, содржината, староста, границите и длабочината.

Класифицирајте ги повредите:

- Триење: нарушување на надворешниот слој на кожата.
- Модринка: површина од хеморагии под кожата.
- Цепаница: разделување или кинење на ткиво, секундарна тапа траума.
- Засечување: повреда од типот на сечење со (обично) јасни, правилни маргини.
- Пробод: рана со поголема длабочина од должината, создадена од остар предмет.

Можеби ќе треба преглед со спекулум (или проктоскоп) за возрасни или сексуално активни деца во постпубертет. Индикациите вклучуваат:

- Генитална болка;
- Крварење;
- Туѓо тело (користено за време на нападот и кое најверојатно е се уште присутно);
- Напади > 24 пред часа. Во такви случаи, потребен е примерок од цервикалниот канал.

Форензички испитувања:

Целта на форензичките докази е да потврди (докаже) или исклучи физичка поврзаност помеѓу индивидуи, предмети и места. Такви докази подразбираат широка лепеза на супстанции или предмети, за чија анализа е потребна специфична, некогаш и високо специјализирана вештина.

Врз база на фактите што се на располагање и информацијата добиена од пациентот и истражителот, здравствениот работник мора да реши кои примероци да ги собере од индивидуите коишто се инволвирани. Кога е соочен со такви одлуки, важно е да се претпостави за каква цел доказот ќе послужи, која врска потенцијално ќе ја докаже и дали таа поврзаност може да помогне во истражувањето на случајот.

При собирање на форензичките примероци треба да се земат предвид следните аспекти/техники:

- Информирана согласност - конкретно, за собирањето примероци таа треба да се добие и документира.
- Објаснете дека примероците можеби ќе се користат во кривичен судски процес доколку има правно дејство.
- Некои резултати од тестовите можеби нема да му бидат дадени на располагање на пациентот (за разлика од дијагностичките тестови направени од лекар).
- Откако ќе ги соберете, примероците треба да бидат надвор од погледот на лекарот додека да и се предадат на полицијата. Овој процес се нарекува „континуитетот на докази“ и целта му е да се избегнат обвинувања за мешање/упаѓање во примерокот. Запишете го името на полицаецот на кого му се предадени примероците, како и датумот и времето на трансфер.

- Собирањето примероци треба да биде внимателно, без контаминирање. Добра пракса е да се направи заедничка листа во историјата на пациентот за тоа кои се примероци се собрани и детали околу нивниот трансфер - кога и на кого му се предадени.
- Собирањето на примероците да биде што поскоро; Веројатноста за добивање докажен материјал се намалува со поминување на времето. Идеално, примероците треба да се соберат во првите 24 часа од нападот; 72 часа по дејството вредноста на доказниот материјал се намалува драматично.
- Одбележување на сите примероци соодветно и точно.
- Сушење на сите влажни примероци.
- Обезбедување континуираност. Откога ќе се собере примерокот, неговото понатамошно предавање треба да биде забележано. Сите индивидуи што имале пристап до примерокот треба да се запишани. Корисно е да се провери со локалните власти (полицијата) околу нивните протоколи за запишување на тие информации.
- Документирај ги поединостите за целата процедура на собирање и ракување со примероците.
- Да се избегне контаминација. Да се осигура дека примероците не се контаминирани со друг материјал. Да се носат ракавици цело време. Модерните системи за ДНК анализа се многу чувствителни и можат да детектираат мали количини на надворешен материјал.
- Ракувај соодветно. Осигурај се дека примероците се запакувани, чувани и транспортирани коректно. Лабораторијата за анализа треба да биде способна да обезбеди упатства за специјални барања за ракување и чување на примероците.
- Сите примероци мора да се јасно одбележани со името на пациентот, дата на раѓање, името на здравствениот работник, типот на примерокот и датата и времето на собирање на примерокот.
- Примероците треба да бидат добро затворени и обезбедени од отворање. Само авторизирани луѓе треба да имаат пристап до примероците.

Механизмите за документирање вклучуваат на рака напишани белешки, дијаграми, табели на тело и фотографии.

- Демографски податоци (т.е. името, возраста, полот);
- Добиени согласности;
- Историја (т.е. општа медицинска и гинеколошка историја);
- Опис на нападот;
- Резултатите од физичкиот преглед;
- Тестовите и нивните резултати;
- План за третман;
- Лекови дадени или препишани;
- Образование на пациентот;
- Дадени упати.

Чување и пристап на податоците:

- Евиденцијата и информациите за пациентот се строго доверливи. Сите здравствени провајдери имаат професионална, правна и етичка обврска да ја оддржуваат и почитуваат доверливоста и независноста на пациентот.
- Записите и информациите не треба да се даваат на никого, освен на оние што се директно инволвирани во случајот, или како што се бара од страна на локалните, државните и националните статuti.
- Сите записи за пациентите (и сите примероци) треба да се чуваат на безбедно место.
- Биолошките докази обично треба да се чуваат на ладно или замрзнати; проверете ја вашата лабораторија во однос на специфичните услови за чување на биолошки примероци.

Во случај на сексуално насилство особено треба да се имаат предвид следните насоки:

А) Пациентот треба да разбере:

- Што опфаќа процесот на земање историја.
 - Видот на прашања што ќе се постават и причината поради која тие прашања ќе бидат поставени.
 - Дека прегледот ќе се изврши во околности на приватност и дигнитет. Пациентот ќе легне на кауч за преглед и ќе биде потребна обемна проверка.
 - Дека за генито-аналниот преглед пациентот ќе треба да легне во позиција во којашто оваа област ќе може соодветно да се види со правилно осветлување.
 - Дека генито-аналната област ќе ја допре прегледувачот со ракавица на рацете за да може да се видат внатрешните структури - со спекулум, аноскоп.
 - Собирање примерок значи и допирање на телото и отвори на телото и собирање на материјали од телото како коса од глава, пубични влакна, генитални секрети, крв, урина и плунка.
- * Може да се собере и облека.

Б) Носете ракавици за прегледување и собирање на примерок. Сите форензички брисеви се суви на почеток и треба да се суви на крај! Повторно затворете ги брисевите и запечатете ги со етикета за пациентот. Со цел да се најдат сперматозоиди, на лабораторијата ќе и треба слајд/стакленце и брис.

- Сперматозоидите потоа се вадат од брисот за одредување на ДНК

В) Редослед на собирање податоци:

Облека

Доказниот материјал од облеката на пациентот нема да се изгуби ако пациентот се упати да се соблече над еден голем лист хартија (лист за паѓање).

Лист за паѓање

На листот за паѓање треба да има докази од сторителот, како што се пубичните влакна, влакна од глава и влакна од облека. Листот треба да има докази од местото на настанот,

како песок, влакна или вегетација. Листот се витка на таков начин за да се задржат сите докази, се става во хартиена кеса и се запечатува со етикета за пациентот.

- Санитарна влошка / тампон.
- Овие предмети треба да се исушат и запечатат во двојна хартиена кеса.
- Гребнатини од нокти.

(Под претпоставка дека жртвата го гребела напаѓачот и под ноктите на пациентот може да се најде туѓа ДНК или влакна). Дрвеното стапче за брис може да се скрши на половина, по едно да се искористи за секоја рака и остатоците да се стават во стерилна тегла за урина или, ноктите може да се исечат и парчињата да се стават во сад.

Влакна од главата за споредбени цели

Дваесет примероци од влакна треба да се исечат од главата, да се стават на парче хартија, да се свитка како листот за паѓање, да се запечатат и да се стават во кеса.

Орален брис

Сперматозоидите во устата се собираат на истите места како и плунката. Најдобрите места за собирање се гингивалните маргини на долните заби и под јазикот. Овој брис треба да се направи доколку има наоди за орална пенетрација во последните 12-24 часа. Или, пациентот нека ја исплакне неговата/нејзината уста со 20-30 мл стерилна вода и соберете ги остатоците во стерилен сад.

Плунка врз кожата

На овој начин може да се добие ДНК од напаѓачот. Техниката на двоен брис вклучува (а) земање брис од засегнатото место со брис кој е навлажнет со вода од чешмата, по што следи (б) земање брис со сув брис. Двата бриса треба да се исушат на воздух и да се предадат.

Сперма на кожата

Техниката на двоен брис, исто така, може да се користи за кожа каде што може да има исушена сперма. И од првиот влажен брис, и од вториот сув брис треба да се направат слајдови/стакленца. Користете ја оваа техника секаде каде што мислите дека може да се има случено ејакулација, вклучувајќи ја и вулвата и анусот.

Чешлање на пубични влакна

Се врши ретко и само ако се забележат туѓи влакна при прегледот. Предадете го и чешелот и производите. Соберете ги туѓите материјали со стапче за брис и предадете ги во стерилен сад.

Вагинален брис

Брис земен со или без користење на спекулум, во зависност од преференците на пациентот / докторот.

Ендоцервикален брис

Може да се собере со користење на спекулум поради директна визуелизација на грлото на матката. Користете топла вода за да го натопите спекулумот.

Анален и ректален брис

Може да се користи аноскоп, или од анусот може да се земе брис директно без да се користи аноскоп.

ДНК од жртвата / напаѓачот за споредба

Ако не постои тврдење за орална пенетрација, може да се земе брис од внатрешниот дел на образот. Инаку, ДНК ќе се обезбеди од крв.

Крв за ДНК

Треба да се собираат во соодветната епрувета.

Крв за лекови/дроги

Користете обична епрувета.

Урина за дроги

Упатете го пациентот да даде полн стерилен сад со урина.

НАПОМЕНА:

При постапување со жртвите на семејно насилство, здравствените работници се упатуваат за остварување на комуникација и советување со специјалисти од областа на интерес, секогаш кога ќе оценат дека тоа е неопходно.

Здравствените работници се упатуваат да им дадат соодветна и потполна здравствена заштита на жртвата на семејно насилство, како и прибирање докази за евентуално сторено кривично дело, уште при првиот преглед до степен до кој тоа е изводливо за да се спречи понатамошното трауматизирање на жртвата.

IV. ПРЕДЛОГ- ОБРАЗЕЦ

ЗА СОБИРАЊЕ МИНИМУМ ОСНОВНИ/ГЛАВНИ ПОДАТОЦИ ЗА СЕКОЈ СЛУЧАЈ СО ПОВРЕДА, КАКО И ДОПОЛНИТЕЛНИ МИНИМУМ ИЗБОРНИ ПОДАТОЦИ ЗА СЛУЧАЈ СО ПОВРЕДА ОД НАСИЛСТВО (препорачан од СЗО)

Идентификационен број	Датум	Време

Место: Каде бевте кога сте повредени?

1. Дом	2. Училиште	3. Пат/улица
4. Друго (специфицирај)	5. Непознато	

Возраст Пол Машки Женски Непознато Адреса

Активност: Што правевте кога сте повредени?

1. Работа	2. Учење	3. Спорт
4. Патување	5. Друго (специфицирај)	6. Непознато

Механизам: Како бевте повредени? Или како беше предизвикана повредата?

1. Сообраќајна несреќа	2. Сексуално насилство	3. Пад
4. Друга употреба на сила	5. Убод/посекотина	6. Истрел од огнено оружје
7. Оган, топлина	8. Гушење/бесење	9. Давење
10. Труење	11. Друго (специфицирај)	12. Непознато

Намера

1. Ненамерно	2. Самоповредување	3. Намерно (насилство)
4. Друго (специфицирај)	5. Непознато	

Ако под намера е 3, комплетирај ги следните три прашања

Контекст:		
1. Кавга	2. Поврзано со дрога	3. Сексуално насилство
4. Пресметка помеѓу банди	5. Друг криминал	
6. Друго (специфицирај)		7. Непознато

Однос насилник/жртва:		
1. Партнер (поранешен или сегашен)	2. Родител (очув, маќеа)	3. Друг роднина
4. Пријател, познаник	5. Туѓинец (непознат)	6. Друго (специфицирај)
7. Непознато		

Употребен предмет:		
1. Палка, стап	2. Нож, алатка за сечење	3. Оган
4. Огнено оружје	5. Лице	6. Друго (специфицирај)
7. Непознато		

Употреба на алкохол: Дали конзумиравте алкохол 6 часа пред инцидентот?	
1. Сомнително од извештај или потврдување	2. Нема информација

Употреба на супстанции: Дали конзумиравте супстанции кои влијаат на расположнieto	
1. Сомнително од извештај или потврдување	2. Нема информација

Тежина на повредата:			
1. Нема повреда	2. Лесна	3. Средна	4. Тешка

Исход (диспозиција):		
1. Третиран и отпуштен	2. Примен/упатен во болница	3. Умрен
4. Друго (специфицирај)		5. Непознато

Природа на повредата		
1. Фрактура	2. Шинување/истегнување	3. Посекотина, гризнување, отворена рана
4. Гребнатина	5. Изгореница	6. Потрес
7. Повреда на системски орган	8. Друго (специфицирај)	9. Непознато

Резиме на инцидентот:

МИНИСТЕРСТВО ЗА
ОБРАЗОВАНИЕ И НАУКА -
ПРОТОКОЛ ЗА ПОСТАПУВАЊЕ
ВО СЛУЧАЈ НА СЕМЕЈНО
НАСИЛСТВО

Протоколот за постапување со деца во случаи на семејно насилство упатува на решенијата што Законот за основно образование, Законот за средно образование и Законот за просветна инспекција, како и подзаконските акти ги даваат за заштитата на правата на детето.

ЦЕЛ НА ПРОТОКОЛОТ

Општа цел е да се унапреди квалитетот на живот на учениците со примена на:

- **Мерки на превенција** за оформување безбедна средина за живот и образование на учениците,
- **Мерки на интервенција** во ситуации кога се јавува насилство, злоупотребување и занемарување во институции од воспитно-образовен карактер.

МЕРКИ НА ПРЕВЕНЦИЈА

- Вклучување на сите групи (деца, ученици, наставници, стручни соработници, административен кадар, директори, родители, локална заедница) во донесување и развивање на програми за превенција, како дел од Програмата за развој на училиштето, Годишната програма за работа, Програмата за постигање повисоки стандарди и кодекси за однесување во училиштето на сите нивоа;
- Дефинирање на процедурите и активностите за заштита од насилство и реагирање во такви ситуации;
- Информирање на сите што се вклучени во воспитно-образовниот процес за процедурите и постапките за заштита од насилство и реагирање во ситуации на насилство;
- Унапредување на компетенциите на учениците, наставниот кадар, стручните соработници, административниот кадар, директорите, родителите и локалната заедница;
- Евалуација на ефикасноста и ефикасноста на мерките на превенција.

МЕРКИ НА ИНТЕРВЕНЦИЈА

- Спроведување активности при постапки и процедури за реагирање во ситуации на насилство - наставникот во координација со педагошко-психолошката служба е должен случајот да го пријави во меснонадлежниот Центар за социјална работа;
- Воспоставување систем на ефикасна заштита на децата во случаи на насилство;
- Постојано следење и евидентирање на видот и зачестеноста на насилството во училиштата како и проценка на ефикасноста на програмите за заштита од насилство;
- Ублажување и отстранување на последиците од насилството и реинтеграција на учениците во заедницата, со групата на врстници и во училиштето;
- Советодавна работа со учениците кои се жртви на насилство, кои вршат насилство и кои го набљудуваат насилството;
- Евалуација на ефикасноста и ефикасноста на мерките за интервенција;

- Поднесување полугодишни извештаи до Советот на општината за состојбата со заштитата на правата на децата.

1. ЗАДАЧИ ВО ОБЛАСТА НА ПРЕВЕНЦИЈАТА И ИНТЕРВЕНЦИЈАТА

ПРЕВЕНЦИЈА

- Запознавање со правната регулатива (општи и посебни протоколи);
- Партиципативно градење кодекси на однесување и програма за заштита на учениците од насилство (превентивни и интервентни активности, како на пример: Гарантирање на безбедноста на учениците во училиштето и училишниот двор со воспоставување адекватен систем за мониторинг на училишниот простор (во училиштето и училишниот двор) од страна на вработените во училиштето и сл.);
- Организирање обука за ненасилна комуникација и конструктивно решавање на конфликти;
- Организирање обуки, трибини, претстави, изложби за сигурноста и заштитата на учениците од насилство;
- Дефинирање на последиците од кршење на кодексите на однесување;
- Развивање вештини за ефикасно реагирање во ситуации на насилство;
- Евалуација на состојбата со правата на децата;
- Подобрување на мерките за превенција;
- Вмрежување на сите клучни носители за превенција од насилство (Совет на родители, Училиштен одбор, Наставнички совет и други инволвирани институции).

ИНТЕРВЕНЦИЈА

- Соработка со сите релевантни институции: МВР, ЦСР и граѓанските здруженија;
- Континуирано евидентирање на сите случаи на насилство во училиштата;
- Поддршка на децата кои се жртви на насилство;
- Советодавна работа со децата кои се извршители на насилство;
- Обучување за конструктивно реагирање на децата коишто се набљудувачи на насилството;
- Советодавна работа со родителите;
- Евалуација на состојбата со правата на децата;
- Полугодишно известување на Советот на општината за состојбите со правата на децата.

2. ЧЕКОРИ ВО ПОСТАПКАТА ЗА ИНТЕРВЕНЦИЈА

1. Сознание за насилството – откривањето претставува прв чекор во заштита на учениците од насилство. Тоа се случува на два начина, и тоа:
 - Од набљудување или собирање информации во случај на појава на кој било облик на насилство во училиште;

- Сомневање дека насилството му се случува на некое дете (ученик) врз основа на неговото надворешно однесување или преку добиени индиректни информации за која било форма на насилство кон дете (ученик).
2. Прекинување на насилството – секоја возрасна личност што има сознание за насилството (дежурен наставник, класен раководител, предметен наставник, како и сите вработени во училиштето) има обврска да реагира така што ќе го прекине насилството самостојно или со повикување помош (доколку сам не е во состојба да го прекине насилството).
 3. „Смирување на ситуацијата“ – подразбира обезбедување сигурност за ученикот/учениците, односно раздвојување.
 4. Водење стручен разговор со учесниците во насилството, или упатување на стручен разговор.
 5. Доставување извештај за појавниот облик на насилство и архивирање на извештајот заради понатамошно проследување.
 6. Упатување на обуки на учесниците во насилството за коишто ќе се оцени дека обуката ќе ги намали ризиците за повторување на насилството.
 7. Консултации – се остваруваат непосредно по појавата на сомнеж и/или по појавата на информацијата за насилството. Се изведуваат во рамки на училиштето:
 - Со класниот/одделенскиот раководител,
 - Со тимот за заштита на учениците од насилство,
 - Со психологот, педагогот, директорот.
 8. Информирање на одговорниот од службите за обезбедување или дежурниот од обезбедувањето (во зависност од проценката).

Во зависност од сомневањето, во одредени случаи нужно се прават консултации и со службите надвор од училиштата:

- Со надлежните служби од Центрите за социјална работа,
- Со специјализирани служби од локалните здравствени установи.

Консултациите се важни за:

- Да се разјаснат околностите и на правилен начин да се анализираат ризиците што може да доведат да се појави насилството,
- Да се процени нивото на ризикот,
- Да се направи план за заштита/елиминирање на ризиците.

Да се избегне конфузија и да се спречат некоординирани акции, доколку за време на консултациите се утврди дека сомневањата се оправдани и навистина постои насилство треба:

- Да се направи детален, објективен опис на насилството, без проценка и толкување, водејќи сметка за приватноста на ученикот и другите учесници во насилството,
- Да се одредат улогите, задачите и професионалната одговорност во училиштето,

- Да се идентификуваат улогите, задачите и професионалната одговорност на другите учесници и експерти,
- Да се донесе одлука за начинот на реагирање и следење на насилството.

За консултациите се води унифициран записник, кој се архивира во училиштето и се доставува до ЦСР, а по негова процена и до други надлежни институции.

9. По откривање на насилството и извршените консултации со релевантните експерти и/или институции, можно е во зависност од тежината на насилството, да се преземат следните акции:
 - Преземање на неопходните мерки на ниво на училиште (соодветно информирање на органите на училиштето и јавноста за насилството, како и лица од доверба за потенцијалните случаи на семејно насилство, договор за заштитни мерки кон учениците, преземање законски мерки и организирање посебни програми за зајакнување на компетенциите на учениците за адекватно постапување во случаите на насилство).
 - По потреба вклучување на надлежните служби (службите за здравство, МВР - во случаите кога е потребно и физичка заштита на ученикот и ЦСР).

Поднесувањето на пријава за насилство е во надлежност на директорот. Пријавата е унифицирана на ниво на Република Македонија. Таа ги содржи податоците за ученикот и семејството (доколку се познати), како и причините за упатување. При пријавувањето потребно е да се изврши разговор со родителите на детето, освен во случаите кога се смета дека разговорот би можел да му наштети на детето.

10. Следење на ефектите од преземените мерки

Тимот за заштита на учениците се формира на ниво на училиште. Тој има задача да соработува со вработените во училиштата и релевантните институции и да ги следи ефектите од преземените заштитни мерки. Во рамките на мерките за заштита се планираат и активности што ќе обезбедат реинтеграција или повторно вклучување во заедницата на сите учесници во насилството, како и нивен понатамошен безбеден и квалитетен живот во училиштето. Планот за реинтеграција зависи од повеќе фактори како што се видот и тежината на самиот чин на насилство, последиците од насилството по поединецот, но и по целиот колектив и бројот на учесници во насилството. Следењето и вреднувањето на преземените активности условува планирање на нов циклус програми за заштита на учениците од насилство.

Членовите на тимот ги именува директорот, а бројот на членови во тимот зависи од специфичноста на училиштето.

Членовите на тимот треба да се одликуваат со висок професионализам во работењето, добри комуникациски способности, како и во својата лична и професионална биографија да немаат елементи на насилно однесување. Поради поголема ефикасност во работата на тимот, потребно е сите во училиштето (вработени, ученици и родители/старатели) да бидат информирани за тоа кои се членови на тимот, и нивните имиња да бидат истакнати на видно место.

Задачи на членовите на тимот:

- Учествуваат во обука за заштита на учениците од насилство, злоупотребување и занемарување;

- Ги информираат и им даваат основна обука на сите вработени во училиштето со цел стекнување на минимум знаења и вештини неопходни за превенција, препознавање, процена и реагирање на насилството, злоупотребувањето и занемарувањето на учениците;
- Да ги запознаат учениците, родителите/старателите и локалната заедница со Протоколот на МОН за заштита на децата од насилство;
- Ја координираат изработката и реализацијата на програми за заштита на учениците (превентивни и интервентни активности);
- Организираат консултации во училиштата и го проценуваат нивото на ризик за безбедноста на учениците;
- Вршат евалуација на состојбата;
- Подготвуваат полугодишен извештај за состојбата и го доставуваат до Училишниот одбор;
- Ги следат и проценуваат ефектите од преземените мерки за заштита на учениците и ги подобруваат мерките за превенција;
- Соработуваат со релевантни институции;
- Собираат документација.

Училишниот одбор, ги усвојува:

- мерките за превенција,
- програмските документи и
- полугодишните извештаи за правата на децата, а потоа ги доставува до Советот на општината.

Сите горенаведени активности треба да овозможат атмосфера на доверба, сигурност и почитување на детските права преку дејствување на низа фактори, и тоа:

1. Воспитно – образовната институција

- Планира и реализира програми и други акти согласно законската регулатива и националните стратегии за заштита на децата од насилство како редовна пракса во воспитно-образовниот процес;
- Воведува правила за однесување и превентивни мерки во училиштето преку градење позитивна клима и конструктивна комуникација (кодекси на однесување);
- Воспоставува врсничка медијација и едукација како ефикасни механизми за превенција;
- Непосредна вклученост на врсничките тимови во давање на поддршка на врсниците при заштита од насилство и успешна реинтеграција на извршителите на насилството во заедницата;
- Следење и унапредување на нивото на безбедност, заштита и поддршка на учениците.

2. **Министерство за образование и наука** - Усогласување на постоечките законски акти и процедури во областа на образованието со цел конструирање единствен систем за заштита на децата од насилство, злоупотребување и занемарување.
3. Измени и дополнувања на сите подзаконски акти во областа на образованието и воспитанието во кои се дефинирани механизмите за заштита на децата од насилство, злоупотребување и занемарување во воспитно-образовните институции.
4. Промоција на примери за добра пракса.
5. Редовно следење на сите системски решенија во оваа област, периодична евалуација на нивната ефикасност и предложување нови мерки за зголемување на ефикасноста од превенцијата од насилство.
6. Корекции на индикаторите за квалитет на работење на училиштата за да се овозможи следење на примената на Протоколот при интегралната евалуација и самоевалуацијата на училиштето.

ГРАЃАНСКИ ОРГАНИЗАЦИИ -
ПРОТОКОЛ ЗА ПОСТАПУВАЊЕ
ВО СЛУЧАЈ НА СЕМЕЈНО
НАСИЛСТВО

ГРАЃАНСКИ ОРГАНИЗАЦИИ - ПРОТОКОЛ ЗА ПОСТАПУВАЊЕ ВО СЛУЧАЈ НА СЕМЕЈНО НАСИЛСТВО

Во многу држави, граѓанските организации биле првите, а понекогаш и единствените што давале услуги и поддршка на лицата коишто побегнале од ситуација на семејно насилство. Овие организации воделе конкретни кампањи и јавни дискусии за семејното насилство како јавен и политички проблем. Така, владите на многу земји, постепено почнале да ја сфаќаат клучната улога на граѓанските организации како неопходен партнер и актер во мултидисциплинарниот пристап во борбата против семејното насилство.

Денеска, граѓанскиот сектор во нашата земја се смета како рамноправен член од тимот што работи на идентификација, превенција, ресоцијализација и реинтеграција на жртвите на семејно насилство, заедно со Министерството за труд и социјална политика, Министерството за здравство, Министерството за образование и наука и Министерството за внатрешни работи.

Со таа цел, се креира и Протоколот за постапување на граѓанските организации чија главна задача е превенција (примарна, секундарна и терцијарна) на жртвите на семејно насилство, давање психосоцијална помош и заштита на жртвите, и координирана соработка со надлежните институции, локалната самоуправа и другите заинтересирани страни во заштитата на жртвите на семејно насилство.

Граѓанските организации што работат на ова поле имаат и законска можност за градење на неопходен координативен пристап во заштитата на жртвите на семејно насилство. Со последните измени и дополнувања во легислативата (Законот за семејство и Кривичниот закон), граѓанските организации имаат можност да обезбедуваат мерки за заштита на жртвите на семејно насилство и должност да ги известат сите што преземаат дејствија за заштита од семејното насилство. Со реформите во легислативата, исто така и се дава дополнителна можност на жртвата, освен посредно, преку Центарот за социјална работа, непосредно самата да поднесе предлог до судот за изрекување на привремени мерки за заштита. Граѓанските организации согласно Законот за бесплатна правна помош, исто така имаат можност да и овозможат и бесплатно правно застапување на жртвата.

Граѓанските организации како значаен фактор во превенција и справување со семејното насилство во Р. Македонија, работат на подигање на јавната свест и сензибилизација за проблемот на семејно насилство, на откривање и пријавување на случаите и соработуваат со сите надлежни институции коишто работат со заштита на жртвите на семејно насилство.

- Граѓанската организација секогаш кога на кој било начин (писмено, усно, преку телефон, во тек на некоја друга постапка која се води пред Центарот или на кој било друг начин), ќе дознае за постоење на семејно насилство ги презема следните дејствија: Веднаш по добивање на информацијата, воспоставува контакт со жртвата и отвора досие; Ако на СОС националната линија којашто работи 24 часа, жртвата пријави семејно насилство ќе се постапува понатаму според нејзиното барање. Откако ќе се прими повикот или ќе се добие информацијата за семејно насилство се врши идентификација, откривање, при што анонимноста и дискреционото право и се загарантирани на жртвата. Доколку очевидец го пријави насилството и сака да биде анонимен, операторот понатаму го пријавува случајот во МВР, односно меснонадлежната полициска станица;

- Граѓанската организација одредува лице од тимот што ќе го следи случајот од моментот на давање на помошта (сместување во засолниште), се до напуштање на засолништето, и ќе контактира и соработува со надлежните органи што понатаму ќе го водат предметот;
- Граѓанската организација ја упатува жртвата во Центарот за социјална работа во местото на живеење на жртвата, и при тоа и обезбедува придружба од претставник на граѓанската организација;
- Доколку граѓанската организација нуди и друг вид помош како бесплатна правна помош, тие се должни да и ја понудат на жртвата, а жртвата одлучува понатаму дали ќе ја прифати;
- Сместувањето на жртвата во засолниште коешто работи во рамките на една граѓанска организација може да биде по барање на жртвата, МВР и ЦСР;
- Доколку жртвата се пријави во засолниште сама, се остварува разговор со неа и се прави процена на нејзината состојба со цел понатамошен план за нејзина заштита. Исто така и се дава првична психосоцијална помош и поддршка, а доколку е потребно задолжително и се обезбедува и медицинска помош. Во ваков случај, кога жртвата се сместува самостојно во засолниште, од страна на граѓанската организација случајот се пријавува во меснонадлежната полициска станица;
- По престој од 48 часа жртвата се упатува во ЦСР со придружба обезбедена задолжително од организацијата;
- Граѓанската организација е должна во зависност од потребата на жртвата да направи соодветно упатување во друга граѓанска организација што може да и обезбеди на жртвата и друг вид помош како сместување, бесплатна правна помош и психосоцијална помош и поддршка;
- Граѓанската организација е должна во процесот на реинтеграција на жртвата да и обезбеди поддршка за економско јакнење и зголемување на животните вештини преку индивидуален план на стручните работници што ќе работат со неа;
- По барање на подносителот (граѓанската организација), ЦСР/МВР се должни да дадат повратна информација за жртвата, коешто ќе биде уредено преку заедничкиот протокол за соработка со релевантните институции за упатување на жртвата;
- Жртвата се информира за правата што може да ги искористи во однос на нејзината заштита и пријава на сторителот;
- Комуникација со релевантните институции со цел обезбедување адекватна заштита е задолжителна;
- Граѓанските организации ќе користат унифицирано/стандардизирано упатство за спроведување на разговор со жртвата (Анекс 1).

При реализацијата на овие активности граѓанската организација соработува со надлежните институции (полициската, центрите за социјална работа, образовните институции, здравствените институции и правосудните органи, локалната самоуправа и др.).

Анекс 1

Интервјуирање на жртвите на семејно насилство

Што треба да знае претставникот од граѓанската организација пред да започне со интервјуто:

- Никогаш не смее да се води разговор со жртвата во присуство на потенцијалниот извршител на насилството;
- Да биде свесен за стравовите, срамот и збунетоста на жртвата;
- Да биде трпелив и да го повтори прашањето неколку пати доколку жртвата не одговори;
- Да се користат кратки и конкретни прашања;
- Да се избегнуваат реторички и двосмислени прашања (пример, на прашањето дали си добро, автоматски следи одговор - да);
- Да се избегнуваат прашања што ја обвинуваат жртвата (на пр. Што направи ти за да те удри насилникот?).

Примери на прашања што треба да се користат:

- Можеш ли да ми кажеш што се случи?
- Имаш видлива повреда, ми личи дека некој те удрил. Можеш ли да ми кажеш кој го направи тоа?
- Дали тоа лице те удрило и претходно?
- Дали имаш и некои други повреди по телото?
- Колку пати те удри?
- Дали те удри со рака или со некој предмет (нож, телефон, чевел...)?
- Дали претходно ти се заканувал?

